

**MEHMET AKİF ERSOY ÜNİVERSİTESİ
İKTİSADİ VE İDARİ BİLİMLER FAKÜLTESİ DERGİSİ**

MEHMET AKİF ERSOY UNIVERSITY

JOURNAL OF ECONOMICS AND ADMINISTRATIVE SCIENCES FACULTY

**Security in Sustainable Development: Comparing United Nations 2030 Agenda for
Sustainable Development with Millennium Declaration**

Ahmet BARBAK

**Bir İletişim Biçimi Olarak Evliliğin
Kültürel, Siyasi ve Ekonomik Unsurları (Giresun Örneği)
Selfiye ÖZKAN ve Mustafa GÜLTEPE**

**Batı Balkanlar'da Avrupalılaşma ve Avrupalılaşmayı Sağlayan Siyasal Mekanizmalar
Timuçin KODAMAN ve Numan BAŞ**

**İhracat Kredi Sigortası Kavramı, Hukukî Niteliği ve Benzer Kurumlarla
Karşılaştırılması
Nazım AKSOY**

**Kırsal ve Kentsel Alanlarda Yaşlanma, Yaşlılık ve Yaşlılar: Denizli İli Örneği
Canan Gönüllü TAŞKESEN**

MAKU IIBFD

Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi
İKTİSADİ VE İDARİ BİLİMLER FAKÜLTESİ DERGİSİ
JOURNAL OF ECONOMICS AND ADMINISTRATIVE SCIENCES

Cilt: 4, Sayı: 1, Bahar 2017

Volume: 4, Issue: 1, Spring 2017

Sahibi / Owner

Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi İİBF adına
Prof. Dr. Adem KORKMAZ
Rektör

Editör / Editor

Prof. Dr. Mehmet KARAGÜL

Editör Yardımcısı / Assistant Editor

Arş. Gör. Hasan Fatih SEVAL
hfseval@mehmetakif.edu.tr

Yayın Kurulu / Editorial Board

Doç. Dr. Hüseyin DALĞAR	Doç. Dr. Mustafa LAMBA
Yrd. Doç. Dr. İsmail ÇELİK	Yrd. Doç. Dr. Gülsüm KORKUT
Yrd. Doç. Dr. Zafer BALPINAR	Yrd. Doç. Dr. Özlem ÖZER
Yrd. Doç. Dr. Düriye Toprak	Yrd. Doç. Dr. Murat BELKE

Dizgi ve Tashih / Typesetting and Correction

Arş. Gör. Hasan Fatih SEVAL
hfseval@mehmetakif.edu.tr

Yazışma Adresi / Corresponding Address

Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi İstiklal Yerleşkesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi BURDUR
0 248 213 2500
iibfdergi@mehmetakif.edu.tr

2017

Haziran / June

Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Yerleşkesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Haziran ve Aralık aylarında olmak üzere yılda iki kez yayınlanan hakemli bir dergidir. Türkçe ve İngilizce dillerinde iktisat, işletme, uluslararası ilişkiler, kamu yönetimi, siyaset bilimi, finans, bankacılık, maliye ve diğer ilgili sosyal bilimler alanlarında makaleler yayınlar. Dergide yayınlanan makalelerin dil, bilim, yasal ve etik sorumluluğu yazara aittir. Makaleler kaynak gösterilmeden kullanılamaz.

TARANAN ENDEKSLER

Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Yerleşkesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi aşağıdaki endeksler tarafından taranmaktadır.

HAKEM LİSTESİ

Dergimizin bu sayısında hakemlik yapan hocalarımız

(Unvan ve isim sıralamasına göre)

Prof. Dr. Adnan ÇELİK	Selçuk Üniversitesi
Prof. Dr. Burcu DEMİREL	Akdeniz Üniversitesi
Prof. Dr. Erdal DEMİRHAN	Afyon Kocatepe Üniversitesi
Prof. Dr. H. Aliyar DEMİRCİ	Pamukkale Üniversitesi
Prof. Dr. Kürşat ÖZDAŞLI	Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi
Prof. Dr. Mustafa Zihni TUNCA	Süleyman Demirel Üniversitesi
Prof. Dr. Nursen ADAK	Akdeniz Üniversitesi
Prof. Dr. Rahmi YAMAK	Karadeniz Teknik Üniversitesi
Prof. Dr. Süleyman KARAÇOR	Selçuk Üniversitesi
Prof. Dr. Yusuf ÇELİK	Hacettepe Üniversitesi
Doç. Dr. Barış DOSTER	Marmara Üniversitesi
Doç. Dr. Cavid ABDULLAHZADE	Ankara Üniversitesi
Doç. Dr. Cevdet YILMAZ	Süleyman Demirel Üniversitesi
Doç. Dr. Mahmut MASCA	Afyon Kocatepe Üniversitesi
Doç. Dr. Murat ÖNSOY	Hacettepe Üniversitesi
Doç. Dr. Ömer TEKŞEN	Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi
Doç. Dr. Ümit AKCA	Süleyman Demirel Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Emin HÜSEYİNOĞLU	Karabük Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Gökhan KALAĞAN	Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi

İÇİNDEKİLER / CONTENTS

Security in Sustainable Development: Comparing United Nations 2030 Agenda for Sustainable Development with Millennium Declaration	
<i>Sürdürülebilir Kalkınmada Güvenlik: Birleşmiş Milletlerin 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Gündemi ile Binyıl Bildirgesinin Karşılaştırılması</i>	6-24
Ahmet BARBAK	
Bir İletişim Biçimi Olarak Evliliğin Kültürel, Siyasi ve Ekonomik Unsurları (Giresun Örneği)	
<i>Cultural, Political And Economic Aspects of Marriage as a Communication Form (Giresun Sample)</i>	25-44
Selfiye ÖZKAN ve Mustafa GÜLTEPE	
Batı Balkanlar'da Avrupalılaşma ve Avrupalılaşmayı Sağlayan Siyasal Mekanizmalar	
<i>Europeanization in Western Balkans And Political Mechanisms that Provide Europeanization</i>	45-66
Timuçin KODAMAN ve Numan BAŞ	
İhracat Kredi Sigortası Kavramı, Hukukî Niteliği ve Benzer Kurumlarla Karşılaştırılması	
<i>Export Credit Insurance: Concept, Legal Nature and Comparisons with Similar Institutions</i>	66-91
Nazım AKSOY	
Kırsal ve Kentsel Alanlarda Yaşlanma, Yaşlılık ve Yaşlılar: Denizli İli Örneği	
<i>Aging, Old Age And Elders in Rural And Urban Regions: The Case Of Denizli Province</i>	92-124
Canan GÖNÜLLÜ TAŞKESEN	

YAYIN İLKELERİ

- Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi'ne gönderilecek makalelerin atıf yapma ve kaynak gösterme düzeni, APA 6. sürüm uyarınca yapılmalıdır.
- Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi'ne gönderilen yazılar daha önce hiçbir yerde yayımlanmamış ve hâlihazırda yayınlanmak üzere sunulmamış olmalıdır.
- Dergide Türkçe ve İngilizce dillerinden herhangi biri ile yazılmış yazılar yayınlanır. Dergide yayımlanan çalışmaların bilim ve dil bakımından sorumluluğu yazar/yazarlarına aittir.
- Dergimizde sadece akademisyenlerden gelen çalışmalar değil, araştırmacı ve uygulamacılardan gelecek çalışmalarda değerlendirmeye alınacaktır.
- Makaleler, <http://edergi.mehmetakif.edu.tr/index.php/sobed/user/register> adresinden kullanıcı kaydı yapıldıktan sonra Office Word Programında A4 formatında sisteme yüklenmelidir.
- Çalışmalar DergiPark sistemi üzerinden gönderilirken dikkat edilmesi gereken en önemli husus şudur: Kôr hakemlik uygulaması gereğince makale dosyasının **ilk sayfasında** sadece yazar ismi/isimleri, kurum, e-posta bilgileri ve verilmek istenen ek bilgiler (teşekkür, açıklama vs.) yer almalıdır. **Makale metni ilk sayfadan ayrı olarak 2. sayfadan itibaren**, yazar bilgileri verilmeden başlamalıdır. Başvuru işleminin tamamlanmasından önce "Başvuru Hazırlık Kontrol Listesi"nin dikkatle gözden geçirilmesi gerekmektedir.
- Dergimize gönderilen makaleler şekil ve içerik yönünden ön incelemesi yapıldıktan sonra en az iki hakeme gönderilmektedir. Hakemlerden olumlu görüş alınan yazılar yayım sürecine alınır. Hakemlerden bir olumlu ve bir olumsuz rapor alınması halinde çalışma Editör tarafından uygun görülmesi halinde üçüncü bir hakeme gönderilir.
- Değerlendirme süreci tamamlanan makaleler gönderiliş tarihi itibarıyla sıralanır ve derginin ilgili sayısında yayımlanır. Yayına kabul edilen makaleler için yazar(lar)a DergiPark aracılığıyla yayına kabul e-postası gönderilir.
- Aynı yazar(lar)ın bir sayıda iki makalesi birden yayımlanmaz.
- Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi'nde özgün araştırmaların dışında zaman zaman çeviriler de yayımlanmaktadır. Yapılan çevirinin nerede yayımlandığını gösterir kopyası, yazar(lar)'ın ve ilk yayının yapıldığı derginin onayı ile birlikte yazının eki olarak dergiye gönderilmelidir.
- Hakemlerden gelen raporlar doğrultusunda, makalenin yayınlanmasına, rapor çerçevesinde yazar(lar)dan düzeltme, ek bilgi ve kısaltma istenmesine veya yayınlanmamasına karar verilmekte ve bu karar yazar(lar)a sistem üzerinden bildirilmektedir. Yazar(lar), hakemler tarafından istenilen bütün değişiklikleri yapmakla yükümlüdür. İstenilen değişiklikler yapılmadan çalışmalar yayınlanmaz.
- Dergide yayımlanan çalışmalar için yazar(lar)a telif ödemesi yapılmamaktadır. Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi'nde yayınlanmak üzere gönderilen makalelerin telif hakkı, makalenin DergiPark üzerinden gönderilmesiyle Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi'ne devredilmiş sayılır.
- Yayına kabul edilen veya yayımlanan makaleler, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi'nin yazılı izni olmaksızın herhangi bir şekilde çoğaltılamaz ve yayımlanamaz. Ancak, kaynak göstermek şartıyla alıntı yapılabilir.
- Dergide yayımlanan yazılardaki görüşler ve bu konudaki sorumluluk yazarlarına aittir.
- Araştırma konusu makale ve yazı herhangi bir kurum tarafından destek görmüş veya tezden üretilmiş ise bu durum eser başlığının son kelimesi üzerine (*) işareti konularak aynı sayfada dipnot olarak belirtilmelidir.

Bu makaleye atıfta bulunmak için;

BARBAK, A. (2017), "Security in Sustainable Development: Comparing United Nations 2030 Agenda For Sustainable Development with Millennium Declaration", Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 4(1), 6-24.

Makalenin geliş tarihi: 16.02.2017

Makalenin kabul tarihi: 05.05.2017

**SECURITY IN SUSTAINABLE DEVELOPMENT: COMPARING UNITED
NATIONS 2030 AGENDA FOR SUSTAINABLE DEVELOPMENT WITH
MILLENNIUM DECLARATION**

**SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMADA GÜVENLİK: BİRLEŞMİŞ MİLLETLERİN
2030 SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMA GÜNDEMİ İLE BİNYIL BİLDİRGESİNİN
KARŞILAŞTIRILMASI**

Ahmet BARBAK

Yrd. Doç. Dr., İzmir Katip Çelebi Üniversitesi, İİBF, Kamu Yönetimi Bölümü, abarbak01@gmail.com

ABSTRACT

This study aims to compare United Nations 2030 Agenda for Sustainable Development with Millennium Declaration in terms of their security conceptualizations to explore changes in security thinking and policy components (goals, targets, principles, priorities etc.) over time. In doing so, it is envisaged that United Nations' expectations from member states regarding their national security policies and organizations could be revealed. Security thinking has changed since late 1980's with the introduction of sustainable development approach by the United Nations. This shift in security thinking encompasses human security and security-development nexus. Holding all member states responsible, Millennium Declaration and 2030 Agenda for Sustainable Development constitute the primary and the most recent outcome documents of United Nations' sustainable development policy. Both documents have security components. This enables extracting security elements and comparing them with an analytical manner. Consequently, findings are compared and discussed in terms of public policy and organization at national level.

Keywords: Security, Sustainable Development, Public Policy, United Nations

ÖZET

Bu çalışma, güvenlik düşüncesi ve politika bileşenlerinde (amaçlar, hedefler, ilkeler, öncelikler vb.) zaman içerisindeki değişiklikleri keşfetmek amacıyla, Birleşmiş Milletlerin 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Gündemi ile Binyıl Bildirgesini güvenlik kavramsallaştırmaları bağlamında karşılaştırmayı amaçlamaktadır. Böylece, Birleşmiş Milletlerin ulusal güvenlik politikalarına ve örgütlenmelerine ilişkin üye devletlerden beklentilerinin ortaya çıkarılabileceği öngörülmektedir. Güvenlik düşüncesi, Birleşmiş Milletlerin sürdürülebilir kalkınma yaklaşımıyla birlikte 1980'lerin sonundan itibaren değişmiştir. Güvenlik düşüncesindeki bu değişim, insani kalkınma ve güvenlik-kalkınma bağına içermektedir. Tüm devletleri yükümlü tutan Binyıl Bildirgesi ve 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Gündemi, Birleşmiş Milletlerin sürdürülebilir kalkınma politikasına ilişkin başlıca ve en güncel sonuç belgelerini oluşturmaktadır. Her iki belge de güvenlik bileşenlerine sahiptir. Bu, güvenlik ile ilgili bileşenlerin çıkarılmasına ve analitik bir şekilde karşılaştırılmasına imkân vermektedir. Son olarak, bulgular ulusal seviyede kamu politikası ve örgütlenmesi bağlamında karşılaştırılmakta ve tartışılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: *Güvenlik, Sürdürülebilir Kalkınma, Kamu Politikası, Birleşmiş Milletler*

INTRODUCTION

The world has witnessed fundamental changes since the late 20th Century as consequences of globalization. This has led to emergence of new policy domains for and responses to social and economic challenges. As globalization has increased interactions all over the world, public policy process and organization have gone through a transformation.

This transformation can be explained in terms of *globalization of public policy* by policy transfer and convergence (Evans and Davies, 1999; Dolowitz and Marsh, 2000; Drezner, 2001; Stone, 2004; Knill, 2005; Zaei, 2013) and *integration of policy domains* by policy integration (Meijers and Stead, 2004; Briassoulis, 2005). Globalization of policy refers to designing public policy process at global level and transferring common policy components to nations while integration of policy domains represents introducing thematic policies.

Sustainable development policy exemplifies this transformation and encompasses a variety of policy domains, one of which is security. Sustainable development, as a combination of policies, has paved way for paradigm shifts in both security and development. In this context, there has been a consensus within international development community on linking security and development since the late 1980s. The consensus gained prominence with

the Report of World Commission on Environment and Development (Brundtland Report) in 1987, which introduced the concept of *sustainable development* to international community.

Incorporating security into its agenda distinguishes sustainable development policy from previously introduced policies which had been designed and conducted as functional areas, such as health, education, transportation etc. In sustainable development, security has been dealt with and addressed as a primary policy component.

It may be argued that security conceptualization in Brundtland Report stands for the initial conceptual framework of security-development nexus. Security-development nexus refers to merging development and security policymaking to yield policy coherence for sustainable development. This approach has been built upon the principle that security and development are inextricably linked.

Security conceptualization in sustainable development has evolved in nearly three decades up to date. The changes in security thinking and policy priorities of sustainable development may be traced by analyzing pertinent and the latest policy documents longitudinally, which have been publicized since the beginning of 21st Century. Holding all member states responsible, Millennium Declaration and the 2030 Agenda for Sustainable Development are the primary and the most recent outcome documents of United Nations' sustainable development policy. Both documents have security aspects. In this context, this study seeks to find answers to questions stated below:

- What are the security related causalities and terms that comprise security conceptualization of Millennium Declaration?
- What are the security related causalities and terms that comprise security conceptualization of the 2030 Agenda for Sustainable Development?
- What is the difference between security conceptualizations of Millennium Declaration and the 2030 Agenda for Sustainable Development?
- What implications for public policy and organization can be inferred from the security conceptualizations?

To answer these questions, the paper compares United Nations 2030 Agenda for Sustainable Development with Millennium Declaration in terms of their security conceptualizations. The study categorizes the security related causalities and security terms of

each document. In the first step, security related causalities are extracted from both documents and security terms (security, safety, secure, peace) are determined by scanning security and its related concepts. In the second step, the rationales that causalities rely on are demonstrated in relation to their implications for public policy and organization and the contexts of security terms are exhibited. In the third step, the causalities and security terms of each document are compared in such a way that reveals the longitudinal shift in security conceptualizations. The study ends with concluding remarks.

1. CONCEPTUAL FRAMEWORK: SECURITY-DEVELOPMENT NEXUS

Security-development nexus refers to a multi-policy approach emerged within international development community in the late 1980s. Evolved within UN and Organization for Economic Cooperation and Development (OECD) Development Assistance Committee (DAC), it argues that security and development constitute the prerequisites of each other (Duffield, 2010; Hrychuk, 2009; Stern and Öjendal, 2010). In other words, minimum level of security is necessary for development and *vis-a-vis*. In this approach, both security and development understandings represent new paradigms. While development turned out to be *sustainable* instead of focusing solely on economic growth of nations, security paradigm has shifted from state-centric to human centric, that is, *human security*.

In order to explore and take a grasp of the basic argument of security-development nexus, firstly, we need to examine the Report of World Commission on Environment and Development (Brundtland Report), which announced the concept of sustainable development in 1987. Since sustainable development is a multi-faceted and an integrated policy, one may find a variety of policy issues within its agenda. Security, *inter alia*, is one of the primary components of sustainable development. And Brundtland Report criticizes *traditional* security approach which is characterized by conventional and nuclear weapons, and arms race of nations in Cold War era (United Nations, 1987).

Urging governments to leave traditional security definitions *in terms of political and military threats to national sovereignty*, Report demanded from nations to broaden their security approaches so as to encompass environmental issues at varying levels of analysis (locally, nationally, regionally, and globally) (United Nations, 1987). The introduction of sustainable development to international community pointed to insecurity as a source of environmental and developmental degradation. According to the Report, "*peace and security bear directly upon the concept of sustainable development*".

Pertinent causalities in Brundtland Report that have shaped security approach in sustainable development policy can be categorized as shown in Table 1. The causalities demonstrate security conceptualizations at policy level, thus indicating the initial elements and concerns of security-development nexus.

Table 1: Security Conceptualization in Brundtland Report

Causality	Rationale	Implications for Public Policy and Organization
Environment-national security	<ul style="list-style-type: none"> • Environment as a source of insecurity <ul style="list-style-type: none"> • Armed conflicts as sources of environmental problems • Nuclear weapons as sources of environmental decline 	<ul style="list-style-type: none"> • Less military spending • Leaving <i>traditional</i> security <ul style="list-style-type: none"> • Ecological security • No nuclear weapons
Military spending-development	Military spending as a source of underdevelopment	<ul style="list-style-type: none"> • Less military spending • Disarmament
Food production-security	Food as a source of insecurity	<ul style="list-style-type: none"> • More food • Better food distribution
Poverty-security	<ul style="list-style-type: none"> • Poverty as a source of insecurity • Insecurity as a source of poverty 	<ul style="list-style-type: none"> • Livelihood security • Social security
Security-development	<ul style="list-style-type: none"> • Security as a factor of development • Insecurity as an obstacle to development 	<ul style="list-style-type: none"> • Security-development linkage • More security for development <ul style="list-style-type: none"> • Common security • Redefinition of policy priorities • Broader security assessment

Causality between security and development represents a differentiation from that of Cold War era which centered on military means and security against outside threats to national sovereignty. Especially, some empirical findings about states in conflict proved that the probability of conflict raised as national income and its fair distribution among people deteriorated (International Peace Academy, 2004).

Security conceptualizations in sustainable development approach signaled a prospective paradigm shift in security. Putting aside state centric security conceptualizations, in 1994, United Nations Development Programme (UNDP) offered a new way of security thinking (UNDP, 1994). In its 1994 Human Development Report, UNDP adopted a *multi-dimensional* security conceptualization. It was *human security*. The basic principle of human security relied on security-development linkage, broadening security conception so as to encompass *non-state* and *non-military* aspects (Paris, 2001; Krahnmann, 2008).

According to UNDP (1994: 22), “security of territory from external aggression, or as protection of national interests in foreign policy” is a *narrow* interpretation of security. As put forward by UNDP, human security has two main aspects. First, safety from such chronic threats as hunger, disease and repression. And second, protection from sudden and hurtful disruptions in the patterns of daily life-whether in homes, in jobs or in communities.” (UNDP, 1994: 23). UNDP’s human security concept has seven dimensions (UNDP, 1994: 24-33): Economic security, food security, health security, environmental security, personal security, community security, political security. It is apparent that human security is comprised of a variety of policy domains which have multiple interactions amongst.

Given human security approach, security-development nexus is based on the proposition that “*there can be no development without security and no security without development*” (Duffield, 2010; World Bank, 2011; Jackson, 2015). In other words, security-development nexus presumes that *there is an interaction between the security situation and development outcomes, between the development situation and security outcomes* (Schnabel, 2012). As a result, security and development policies have been broadened to handle common issues in such a way that reinforces each other (Nikolaisen, 2011).

2. ANALYSIS AND FINDINGS: SECURITY IN SUSTAINABLE DEVELOPMENT

2.1. Security in Millennium Declaration

The Millennium Declaration is a resolution adopted by the General Assembly at the very beginning of 21st Century. According to it, the central challenge was *globalization and its uneven consequences for people* all over the world (United Nations, 2000). Given the Millennium Declaration, globalization can be taken as the main source of insecurity. In this context, Table 2 shows security conceptualization inferred from the text of Millennium Declaration.

Table 2: Security Conceptualization in Millennium Declaration

Causality	Rationale	Implications for Public Policy and Organization
Globalization-security	Insecurity is an adverse consequence of globalization.	International cooperation in security
UN-Security	UN must play central role as the most representative.	Global governance
Freedom-security	Freedom is essential for security and <i>vis-a-vis</i> .	Democratic-participatory governance
Rule of Law-security	Rule of law is a basis for effective security.	Compliance with international law; national law; human rights law
Governance-security	Governance enhances security by including non-state actors.	Public-Private-non-governmental-civil society partnerships
Shared responsibility-security	Shared responsibility enhances security.	Cooperation; multilateralism; policy coherence
Terrorism-security	Terrorism is a source of global insecurity.	Concerted action of nations
Disarmament-security	Disarmament creates security environment.	Arms control; no weapons of mass destruction and nuclear weapons; more transparent arms transfers; supporting regional disarmament
Sport-Peace	Olympics promotes peace.	Organizing/participating in Olympics.

In Table 2, causalities indicate the priorities of sustainable development policy in terms of security. That globalization was addressed as main cause of problems, including insecurity, and the central role given to UN imply a prospective global governance structure that would be reference for national policy priorities. Freedom, rule of law, governance and shared responsibility can be described as principles for policy priorities and managing policy process, while terrorism, disarmament and sports are the policy areas that nations were supposed to engage in international cooperation regarding security issues. Overall, it may be argued that general focus of Millennium Declaration was cooperation at international level.

Having discussed the security related causalities of Millennium Declaration, which comprise its security conceptualization, we need to analyze it by security terms in order to understand its context. So, security conceptualization in Millennium Declaration can also be expressed as a categorization of security terms and pertinent concepts (see Table 3).

Table 3: Security Terms and Concepts in Millennium Declaration

Term (Code)	Context (Concepts)
Security	Cooperation between the UN and national parliaments; reforming UN Security Council; making UN more effective; shared responsibility
Safety	Refugees and displaced persons; drinking water; UN and associated personnel
Peace	Tolerance (respect for belief, culture and language; a culture of peace); shared responsibility; policy coherence; cooperation between UN and national parliaments, cooperation between UN, its agencies, the Bretton Woods Institutions, World Trade Organization and other multilateral bodies; peacekeeping and its resources; international peace

According to Table 3, the primary concern of Millennium Declaration in terms of security is UN's itself. In other words, UN focused on reforming its structure and relationships inside and among nations in order to position itself on top of the global governance in 21st Century. Besides, UN emphasized cooperation and coherence in global policy arena, which were intended for aligning UN agencies, international financial organizations and national governments from top down in accordance with UN's policy goals and targets. It is apparent that UN sought to create an environment for prospective global governance and harmonize global arena accordingly. Rest of the concerns had to do with refugees and displaced persons, as well as drinking water, which relied on human security.

2.2. Security in the 2030 Agenda for Sustainable Development

The 2030 Agenda for Sustainable Development was adopted by General Assembly in September 2015 and came into effect on 1 January 2016. It will cover the next fifteen years until 2030. The Agenda is much more elaborated than Millennium Declaration with its 17 goals and 169 targets. According to the 2030 Agenda, the greatest challenge that humanity is facing today is *poverty*. In this context, we may argue that all goals and targets are expected to serve eradicating poverty. Security, as well, is a prerequisite for eliminating poverty.

Targeting an environment which is free from fear and violence, namely, human security, the Agenda argues that *there can be no sustainable development without peace and no peace without sustainable development* (United Nations, 2015). This denotation establishes a causality between peace and development. It may also be taken as a causality between peace and poverty. The 2030 Agenda uses the word of peace as a basis for security-development nexus and even goes beyond it.

This fact can be seen in security conceptualization of the 2030 Agenda. And it shows itself by security related causalities established within. Table 4 shows those causalities which comprise security conceptualization in the 2030 Agenda.

Table 4: Security Conceptualization in the 2030 Agenda for Sustainable Development

Causality	Rationale	Implications for Public Policy and Organization
Extreme poverty-food security	Extreme poverty harms food security	Rural infrastructure; agricultural research; extension services; technology development; plant and livestock gene banks; ending hunger; agricultural productivity; secure and equal access to land; liberalization in trade; proper functioning of food commodity markets
Urban development-personal security	Personal insecurity is a problem of urbanization	Urban security policy and organization
Violence-security	Children must be protected against violence.	Security measures focused on protection of children
Terrorism-security	Terrorism is a security problem	International cooperation and capacity building for fighting terrorism
Peace-development	Women should have role in peace-building; self-determination of peoples should be recognized	Inclusion of women in peace-building missions; application of self-determination for conflict-affected people in a given territory
Social inclusion-security	Social exclusion causes insecurity	Inclusion of all people in public affairs and public decision making
Equality-security	Inequality causes insecurity	Equal access to justice; equality of opportunity
Human rights-security	Violence of human rights is a source of insecurity	Incorporating respect for human rights into public sphere
Rule of law-security	Rule of law enhances security	Rule of law in public security affairs
Good governance-security	Good governance enhances security	Good governance as an organizing principle
Institutions-security	Security relies on institutions	Transparency, effectiveness and accountability in security institutions
Illicit financial and arms flows-security	Illicit financial and arms flows cause insecurity	Eliminating illicit financial and arms flows as security policy goals

Table 4, in general, comprises mainly social problems associated with poverty at community level except for peace, terrorism and illicit financial and arms flows. Besides, implications for public policy and organization refers to prospective policy agenda that nations are supposed to address in the next fifteen years. National security policy responses to such challenges would require new measures to eliminate *policy-practice gap* that is emphasized in the 2030 agenda as means of implementation. Then, how are the contexts of security terms organized in the discourse of 2030 Agenda? To answer, security terms and pertinent concepts in the 2030 Agenda are demonstrated below in Table 5.

Table 5: Security Terms and Concepts in the 2030 Agenda for Sustainable Development

Term (Code)	Context (Concepts)
Security	Security (General), food security, personal security
Safety	Migration, drinking water, food, human habitats, schools, migration and mobility, use of chemicals, cities, human settlements, medicines and vaccines, learning environments, working environments, housing and basic services, transport systems, roads, public spaces
Secure	Working environment, access to land, other productive resources and inputs, knowledge, financial services, markets, opportunities for value addition
Peace	Universal peace, peaceful societies, peace-building, durable peace, culture of peace

In Table 5, the terms of “security”, “safety” and “secure” are generally at human/community level and can be related to *urbanization* process. They have to do with living conditions of people and refer to general conception of human security. And the term of peace connotes creating an environment at national and global levels which is conducive to permanent and worldwide peace.

3. DISCUSSION: COMPARING THE 2030 AGENDA WITH MILLENNIUM DECLARATION

Having analyzed and put forth the security conceptualizations in Millennium Declaration and the 2030 Agenda, both documents are compared below in terms of their security conceptualizations. Table 6 is composed of causalities and changing security concepts of sustainable development. It demonstrates changing policy priorities of sustainable development in security issues and the causalities that have guided policy process. The causalities provide policy orientation to sustainable development and indicate shifts in policy orientations over time.

Table 6: Comparing Security Conceptualizations

	Millennium Declaration	The 2030 Agenda for Sustainable Development
Causalities	Globalization-security Role of UN-Security Governance-security Shared responsibility-security Freedom-security Rule of Law-security Terrorism-security Disarmament-security Sport-Peace	Extreme poverty-food security Urban development-personal security Violence-security Social inclusion-security Equality-security Terrorism-security Peace-development Human rights-security Rule of law-security Good governance-security Institutions-security Illicit financial and arms flows-security

In Table 6, it is observed that there are more causalities in the 2030 Agenda than in Millennium Declaration. This fact may be interpreted as broadening (adding new causalities) and deepening (elaborating existing causalities) of security conceptualization in sustainable

development over time. From Table 6, first, it may be asserted that globalization was designated as the main source of insecurity in Millennium Declaration. However, extreme poverty replaces globalization in the 2030 Agenda. Emphasis on extreme poverty proves that sustainable development policy started addressing explicitly the specific policy issues arisen from globalization.

In Millennium Declaration, the focal point of the policy was re-positioning UN in global governance and re-organizing its structure and relationships accordingly. Thus, governance and shared responsibility can be described as organizing principles of global governance. But, in the 2030 Agenda, policy priorities are centered on social and economic topics, such as inequality, social exclusion and violence. This orientation relates to operationalization of sustainable development policy with regard to security issues.

The Millennium Declaration established governance-security relationship while the 2030 Agenda focuses on good governance-security. Good governance, as a more specific mode of governance in public administration, is believed to promote security by creating the conditions for transparency, accountability, rule of law, etc. Rule of law and terrorism remains across sustainable development in 21st Century as primary concerns of security. While the rule of law constitute the basis for an enhanced security environment for people, terrorism is still highlighted as a major cause of insecurity for societies.

Disarmament was addressed in Millennium Declaration as it deteriorates security conditions while illicit financial and arms flows are prioritized as security issues in the 2030 Agenda. This represents a move from state centric to non-state centric definitions of security challenges. Because illicit financial and arms flows are not associated with nations for they comprise illegal transactions.

Emerging policy priorities in the 2030 Agenda for Sustainable Development rely on recently voiced causalities: *urban development and security, violence and security, social inclusion and security, equality and security, institutions and security*. These causalities have a *society/community based view*, taking emphasis from global level to sub-national level. In other words, security approach in the 2030 Agenda deepens so as to define security challenges and conduct policy process at micro level. But, it is not to say that global (macro) level is ignored. There seems an endeavor to connect sub-national security to global policy process.

Besides, the 2030 Agenda envisages creating institutions for providing security. This points to a new institutional approach to security. According to new institutional view (or new institutionalism), main goal of an institution is to gain legitimacy to survive in an environment comprised of many other institutions (March and Olsen, 1984; DiMaggio and Powell, 1991). Therefore, legitimate security institutions are considered to be essential for providing security conditions. In the 2030 Agenda for Sustainable Development, a prospective “peace-development nexus” approach can be observed. A peace-development nexus would broaden the debate at global level, thus providing legitimacy of sustainable development policy with peace discourse.

Alongside the causalities mentioned so far, security terms give an idea about changing security conceptualization of sustainable development policy. Table 7 presents a comparison of security terms of Millennium Declaration and the 2030 Agenda.

Table 7: Comparing Security Terms and Related Concepts

Term	Millennium Declaration	The 2030 Agenda for Sustainable Development
Security	Cooperation between the UN and national parliaments, reforming UN Security Council, making UN more effective, shared responsibility	Security (General), food security, personal security
Safety	Refugees and displaced persons, drinking water, UN and associated personnel	Migration, drinking water, food, human habitats, schools, migration and mobility, use of chemicals, cities, human settlements, medicines and vaccines, learning environments, working environments, housing and basic services, transport systems, roads, public spaces
Peace	Tolerance (respect for belief, culture and language; a culture of peace), shared responsibility, policy coherence, cooperation between UN and national parliaments, cooperation between UN, its agencies, the Bretton Woods Institutions, World Trade Organization and other multilateral bodies, peacekeeping and its resources, international peace	Universal peace, peaceful societies, peace-building, durable peace, culture of peace
Secure	-	Working environment, access to land, other productive resources and inputs, knowledge, financial services, markets, opportunities for value addition

In providing security, the concept of (social) inclusion draws attention. Social inclusion refers to giving a right to say and responsibility to everyone in the society in political, social and economic affairs regardless of their differences of race, gender, class, generation and geography and providing equality of opportunity. Social inclusion also requires subordination of military and economic power to civil authority. The rationale of social inclusion is avoiding undesired events such as armed rebellion, urban rioting and the

disaffection of young people (United Nations, 2010). The rationale indicates an established causal connection between social inclusion and security in the Agenda.

According to Table 7, the term of security in Millennium Declaration emphasized restructuring UN system and offered the basic principle of international cooperation, namely, shared responsibility. On the other side, in the 2030 Agenda, the concept of security was associated with food security and personal security, which are main components of human security and take “human” as the unit of analysis in security issues.

When it comes to the safety, it is observed that the content of safety has been broadened up to date. In Millennium Declaration, safety was associated with refugees and displaced persons, drinking water, UN and associated personnel while, in the 2030 Agenda, it is composed of mainly urbanization and urban security challenges in a wider perspective.

The term of peace in Millennium Declaration was addressed mainly in terms of tolerance as well as international cooperation. On the other side, the 2030 Agenda abstains from an explicit emphasis on international cooperation and accepts a value-based approach to peace. Particularly, the targets of universal and durable peace, culture of peace and peaceful societies are indicators of emerging values in creating an environment of peace. In this context, peacebuilding is offered as a policy instrument for achieving the targets. And finally, the term of secure was not included in Millennium Declaration. But, in the 2030 Agenda, it is associated with and points to production factors and markets for stable production and consumption conditions.

Then, what implications can be inferred from those changes in terms of policy? First, it may be argued that national security policies will be formulated and implemented for *safety* concerns at urban level, thus relying more on human security. Because, changing security conceptualization indicates a shift in priorities from organizing global governance to building a security environment for eliminating challenges that threaten social, political, and economic stability. And that would mean creation of inter-sectoral policies based on public-private partnerships and multi-level governance. Since both the fragmentation of authority and privatization have increased over the past three decades and led to loss of control over policy outputs and outcomes (Christiansen and Lægreid, 2006), incorporating the security view into sectoral policies would mean a *policy tool* for political and administrative centralization regardless of human based paradigm.

Second, in the next fifteen years, a more *value-based security policy* process would appear and shape policy responses to security challenges. So, it may be asserted that security-development nexus would be operationalized mainly by security policy responses which will be formulated in accordance with those values embedded in policy process. Social inclusion, as a response to inequality which has proved to be the main cause of insecurity within societies, heads the value domain in providing security conditions to achieve sustainable development goals and targets. Since poverty has been recognized as the key indicator of social exclusion (Noya and Clarence, 2008), national policies would lean on poverty reduction in the following years. In a wider perspective, *social policy* domain will constitute the principal base of security programs at national and sub-national level.

Third, latest security approach of sustainable development policy merges internal and external security concerns of nations. This approach is likely to remove distinction between two policy domains and be embodied by high level decision making bodies and coordination mechanisms as well as inter-ministerial organizations above functional bodies at national level. Security approach of sustainable development also encourages multi-level governance for security. This requires an alignment from supra-national to sub-national level and a cooperation among them. In this type of governance, state apparatus can be defined both as a facilitator and an actor in security policies and the legitimacy of state would come from its commitment to (global) security governance. In addition to those, security approach of sustainable development brings together a variety of policy domains so as to yield policy coherence and expected results. In doing so, UN extends its engagement with nations and create more space for influencing national policies under a *thematic policy domain*, namely, sustainable development.

Fourth, it is observed that while the 2030 Agenda highlights food security and personal security as matters of security in general, it elaborates and classifies security related issues under the conceptions of safety and secure. This manner demonstrates that individuals' being safe and secure is the primary concern of policy and that pertinent issues classified under those conceptions will constitute the *policy priorities* for nations in the next fifteen years. When considered that policy priorities direct resources to issues to be resolved, it may be argued that national budgets will concentrate on mobilizing financial resources to address those issues. This argument can be tested fifteen years later from now by examining distribution of expenditures in national budgets. In order to track policy outcomes in terms of

expenditures, security related indicators may be developed at national level. Besides, as UN emphasized, domestic resources should be mobilized to finance sustainable development policies. In this context, governments may seek further financial cooperation with non-state actors in addition to tax revenues to foster security at local (urban) level.

Finally, national policies are most likely to focus on investments for infrastructure, which is considered to promote living conditions of individuals. It may be asserted that both international (official) development assistance and domestic resources will be diverted to programs for improving infrastructures, especially in developing countries. According to the 2030 Agenda, improving infrastructures would proliferate all types of interactions among individuals within and among nations and their access to utilities, public spaces, and markets, thus creating an environment for peaceful societies and durable peace as well as for developing a culture of peace.

CONCLUDING REMARKS

We are living in a world which is characterized by intense interactions and complex issues as well as integrated policy responses. As all kinds of connections proliferated and spread across borders, security, *inter alia*, has become a multifaceted issue to the extent that it could not be defined in conventional terms. So, security has been under re-conceptualization in an age that marked everybody's lives. It does not mean solely national security anymore. This may be explained as a consequence of globalization. And it is evident that an effort to explain fundamental changes since the late 20th Century cannot ignore globalization.

One of the consequences of globalization is the emergence of integrated policies at global scale. In this context, sustainable development can be described as a *global policy* which aims to combine different policy domains as a response to common issues in a globalized world. Sustainable development is also a *thematic policy* which offers a certain type of development and aims to integrate diverse policy processes. The convergence of security and development, namely, security-development nexus has evolved through sustainable development policy. Incorporating security concerns into sustainable development resulted in broadening of the scope of security while development approach extended beyond economic growth.

Introducing human security to international community, the UN complemented sustainable development approach with a comprehensive concept. Both sustainable

development and human security are thematic policy domains and they have shared policy issues. Human security constitute the conceptual framework of security-development nexus. Since three decades up to date, sustainable development policy has been adjusted to response to contemporary issues so as to address new policy challenges. So has been the security in it. The policy priorities, as well as goals and targets have been reviewed.

In 2000's, sustainable development policy produced two major documents which have security aspects. The first one was Millennium Declaration and the latter is the 2030 Agenda for Sustainable Development. Both documents have their own security conceptualizations that reflect policy components, i.e. priorities, goals and targets. The analysis demonstrates that security related causalities and policy components changed from Millennium Declaration to the 2030 Agenda for Sustainable Development.

In general, the difference between Millennium Declaration and the 2030 Agenda for Sustainable Development is their points of emphasis. While Millennium Declaration put forward uneven consequences of globalization as major causes of insecurity, the 2030 Agenda stressed poverty. In order to cope with those challenges, Millennium Declaration highlighted international cooperation based on shared responsibility and placed UN at the very center and top of global governance. In the 2030 Agenda for Sustainable Development, taking into account primary policy goal of eradicating poverty, focused on micro level issues and targets.

First, in the 2030 Agenda, the emphasis is on *urbanization*. This proves that next generation policies will be handling mainly *urban security* issues. So, national public policy processes and organizations may be expected to be designed to overcome urban security problems, especially personal security concerns. Second, it is observed that a *human or community based security approach* is leading security definitions much more than before. That means a move from inter-state security definitions to *intra-state and sub-national definitions* of security.

Additionally, traces of new institutional approach can be seen in the 2030 Agenda. According to this approach, security must be provided by legitimate institutions operating in accordance with the principles of good governance. And good governance may be described as a criterion of legitimacy for security institutions, like other public bodies. Finally, an emerging *peace-development nexus* is observed in the 2030 Agenda. A prospective peace-development nexus could both broaden the debates in security-development nexus approach and enhance legitimacy of security aspects in sustainable development policy.

As security related causalities have proliferated over time, security conceptualization of sustainable development agenda has broadened and deepened. The proliferation of those causalities, by creating new rationales, also point out prospective policy domains and responses that are likely to be developed in the next fifteen years. And that will mean enlargement of public sphere and creating more space for public intervention through new structures and functions for national public policies and organizations. Besides, the proliferation of security related causalities signifies increasing securitization in public policy and organization.

REFERENCES

- BRIASSOULIS, H. (2005), "Analysis of Policy Integration: Conceptual and Methodological Considerations", Policy Integration for Complex Policy Problems: The Example of Mediterranean Desertification, (Editor: H. BRIASSOULIS), Ashgate, Aldershot, 81-116.
- CHRISTIENSEN, T., and LÆGREID, P. (2006), The Whole-of-Government Approach-Regulation, Performance, and Public Sector Reform, Working Paper 6, Stein Rokkan Centre for Social Studies, Norway.
- DIMAGGIO, P. J, and POWELL, W. W. (1991), "Introduction", The New Institutionalism in Organizational Analysis, (Editor: W. W. POWELL and P. J. DIMAGGIO), The University of Chicago Press, Chicago, 1-37.
- DOLOWITZ, D. P., and MARSH, D. (2000), "Learning from Abroad: The Role of Policy Transfer in Contemporary Policy-Making", Governance: An International Journal of Policy and Administration, 13 (1), 5-24.
- DREZNER, D. W. (2001), "Globalization and Policy Convergence", International Studies Review, 3 (1), 53-78.
- DUFFIELD, M. (2010), "The Liberal Way of Development and the Development-Security Impasse: Exploring the Global Life-Chance Divide", Security Dialogue, 41 (1), 53-76.
- EVANS, M., & DAVIES, J. (1999), "Understanding Policy Transfer: A Multi-Level, Multi-Disciplinary Perspective", Public Administration, 77 (2), 361-385.
- HRYCHUK, H. (2009), "Combating the Security Development Nexus? Lessons Learned from Afghanistan", International Journal, 64 (3), 825-842.
- INTERNATIONAL PEACE ACADEMY (2004), "The Security-Development Nexus: Conflict, Peace and Development in the 21st Century", New York Seminar 2004, 3-7 May, New York.
- JACKSON, P. (2015), "Introduction: Security and Development", The Handbook of International Security and Development, (Editor: P. JACKSON), Edward Elgar Publishing, Cheltenham, 1-15.
- KNILL, C. (2005), "Introduction: Cross-National Policy Convergence: Concepts, Approaches and Explanatory Factors", Journal of European Public Policy, 12 (5), 764-774.
- KRAHMANN, E. (2008), "Security: Collective Good or Commodity?", European Journal of International Relations, 14 (3), 379-404.
- MARCH, J. G. and OLSEN, J. P. (1984), "The New Institutionalism: Organizational Factors in Political Life", The American Political Science Review, 78 (3), 734-749.
- MEIJERS, E., and STEAD, D. (2004), "Policy Integration: What Does It Mean and How Can It Be Achieved?: A Multi-Disciplinary Review", 2004 Berlin Conference on the Human Dimensions of Global Environmental Change: Greening of Policies-Interlinkages and Policy Integration, 3-4 December, Berlin.

- NIKOLAISEN, T. (2011), *Security Sector Reform: A New Framework for Security Assistance? The Security-Development Nexus Impact on Policies Towards the South*, Norwegian Institute of International Affairs, Norway.
- NOYA, A., and CLARENCE, E. (2008), *Improving Social Inclusion at the Local Level through the Social Economy*, OECD, Paris.
- PARIS, R. (2001), "Human Security: Paradigm Shift or Hot Air? ", *International Security*, 26 (2), 87-102.
- SCHNABEL, A. (2012), "The Security-Development Discourse and the Role of SSR as a Development Instrument", *Back to the Roots: Security Sector Reform and Development*, (Editors: A. SCHNABEL and V. FARR), Geneva Centre for the Democratic Control of Armed Forces, Switzerland, 29-73.
- STERN, M., and ÖJENDAL, J. (2010), "Mapping the Security-Development Nexus: Conflict, Complexity, Cacophony, Convergence? ", *Security Dialogue*, 41 (1), 5-30.
- STONE, D. (2004), "Transfer Agents and Global Networks in the Transnationalization of Policy", *Journal of European Public Policy*, 11 (3), 545-566.
- UNDP (1994), *Human Development Report 1994*, New York.
- UNITED NATIONS (1987), *Report of the World Commission on Environment and Development: Our Common Future*, New York.
- UNITED NATIONS (2010), *Analyzing and Measuring Social Inclusion in a Global Context*, New York.
- UNITED NATIONS (2015), *Transforming Our World: The 2030 Agenda for Sustainable Development*, New York.
- WORLD BANK (2011), *World Development Report 2011: Conflict, Security and Development*, Washington DC.
- ZAEI, M. E. (2013), "Globalization of National Policy-Making: An International Perspective", *Public Policy and Administration*, 13 (2), 331-340.

Bu makaleye atıfta bulunmak için;

ÖZKAN, S. ve GÜLTEPE, M. (2017), “Bir İletişim Biçimi Olarak Evliliğin Kültürel, Siyasi ve Ekonomik Unsurları (Giresun Örneği)”, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 4(1), 25-44.

Makalenin geliş tarihi: 21.02.2017

Makalenin kabul tarihi: 02.06.2017

BİR İLETİŞİM BİÇİMİ OLARAK EVLİLİĞİN KÜLTÜREL, SİYASİ VE EKONOMİK UNSURLARI (GİRESUN ÖRNEĞİ)*

CULTURAL, POLITICAL AND ECONOMIC ASPECTS OF MARRIAGE AS A COMMUNICATION FORM (GİRESUN SAMPLE)

Selfiye ÖZKAN

Doktora Öğrencisi, Giresun Üniversitesi, SBE, İletişim Bilimleri Anabilim Dalı, selfiyeozkan@outlook.com

Mustafa GÜLTEPE

Doktora Öğrencisi, Giresun Üniversitesi, SBE, İletişim Bilimleri Anabilim Dalı, mustafagultepe@hotmail.com

ÖZET

Kültür, bireyin içinde yaşadığı toplumun, inançları, değerleri, ekonomik siyasal düşüncelerini de kapsayan bir olgudur. Bu nedenle Levi-Strauss, kültürün uygar ya da barbar şeklinde tanımlanmasına karşı çıkmaktadır. Ona göre her kültür pratiğinin ait olduğu toplumda bir işlevi bulunmaktadır. Bu bağlamda kültür bireylerin ya da grupların tarihsel, ekonomik, sosyal ilişkilerini düzenleyen kurallar bütünüdür. Levi-Strauss “Akrabalık İlişkileri” adlı çalışması kapsamında evliliğin farklı boyutları incelenmeye çalışılmıştır. Bu çalışmada Levi-Strauss’un bu eserinden yola çıkılarak Giresun ilinde yaşayan 80 yaş üstü bireylerle görüşülerek evlilik ilişkilerinin iletişimsel, kültürel, ekonomik ve siyasi boyutları araştırılmıştır. Araştırmada veri toplama aracı olarak görüşme tekniğinden yararlanılmıştır. Elde edilen veriler içerik analizi yöntemi kapsamında kodlama tekniği ile çözümlenmiştir. Kültürel bir unsur olarak evliliğin gerçekleşme sürecinde ne gibi uygulamalar olduğuna değinilerek bu uygulamaların işlevleri üzerinde durulacaktır.

Anahtar Kelimeler: *Evlilik Biçimleri, İletişim, Kültür.*

ABSTRACT

Culture is a phenomenon that includes the beliefs, values, economic political thoughts of the society in which the individual lives. For this reason, Levi-Strauss opposes the definition of

* Bu makale Prof. Dr. Bayram Kaya danışmanlığında gerçekleştirilmiştir.

culture as civilized or barbarian. According to him, there is a function in society where every cultural practice belongs. In this context, culture is the whole of the rules governing the historical, economic and social relations of individuals or groups. The dimensions of marriage relations have been tried to be reached as a form of communication that Levi-Strauss has studied as a form of communication under the work "Relations of Relatives". The communicational, cultural, economical and political dimensions of marriage relations have been investigated by interviewing over 80 elderly people living in the province of Giresun in the concept of our research. The interview technique was used as a data collection tool in the research. The obtained data was analyzed by coding technique within content analysis method. As a cultural element, the applications of marriage in the realization process will be mentioned and the functions of these applications will be emphasized.

Keywords: *MarriageTypes, Communicatin, Culture.*

GİRİŞ

Smith'e göre toplumsal yaşamın şaşırtıcı ve benzersiz olaylar düzeyinin altında gizli mekanizmalar bulunduğu ve yüzeydeki görünür düzeni anlamak için daha derindeki düzeye bakmak gerekliliğini öne sürer. Ayrıca bu mekanizmalar sadece hazır ve etkili değil aynı zamanda örtülü düzeydedirler (Smith, 2001: 96). Kültür, bireyin içinde yaşadığı toplumun içinde üretilen düşünce, davranış ve duygu kalıplarını düzenleyen kurallar bütünü olarak tanımlanabilir. Kültür, paylaşılan ve toplumun üyelerine aktarılan kurallar ve değerler bütünüdür. Marx, kültüre ilişkin şu düşüncüyü ifade etmektedir; *"İnsanların kim oldukları, toplumla nasıl ilişkilendirildikleri ve toplumsal deneyimlerini nasıl anlamlandırdıkları konusundaki bilinçleri, doğa ya da biyolojileri tarafından değil toplum tarafından üretilmektedir. Bilincimizi doğamız ya da bireysel psikolojimiz değil toplum belirlemektedir."* (Fiske, 2015: 298). Levi-Strauss ise kültürün bir anlam yaratma süreci olduğuna vurgu yapmaktadır. Levi-Strauss'a (1969) göre iletişim kadın iletişimi, mal ve hizmet iletişimi; bildiri iletişimi şeklinde gerçekleşmektedir. Bu bağlamda birinci düzeyin akrabalık ilişkilerini, ikinci düzeyin ekonomik ve siyasal ilişkileri, üçüncü düzey ise dilin alanına aittir. İletişimin bu üç düzeyinin de birbirleri ile bağlantılı olduğuna vurgu yapılmaktadır. Levi-Strauss için olduğu gibi Marx içinde bir yapı doğrudan görülebilir bir gerçeklik değildir. Her ikisi içinde insanlar arasında görülebilen ilişkilerin ötesinde bir gerçeklik düzeyi bulunmaktadır ve bu düzeyin işleyişinde sistemin altta yatan mantığı, görünen düzeyi açıklamamanın aracı olarak alttaki düzeye odaklanmak gerekmektedir (akt; Ritzer, 2014: 617). Bu bağlamda Levi–Strauss

evliliğin ve akrabalık ilişkilerinin zihnin bilinçdışı ve mantıksal yapısına odaklanır. Toplumsal yapıya odaklanarak evlilik ve akrabalık ilişkilerinin çözümlenebileceğini vurgulamaktadır.

1. TOPLUMSAL İLETİŞİM BİÇİMİ OLARAK EVLİLİK

Levi-Strauss'a (1969) göre tüm kültürler doğayı anlamlandırır ve bu anlamlandırma sonucunda ortaya çıkan anlamlar kendilerine özgü olsa da anlamlandırmanın biçimleri evrenseldir. Anlam yaratmanın özünü ikili karşıtlıklar oluşturmaktadır. İkili karşıtlıklar olarak ifade ettiği yapı, en saf biçimi ile evreni oluşturan birbirleri ile ilişki içinde bulunan ikili kategoriler sistemidir. Bu ikili kategoriler birbirleri ile uzlaşım halinde bulunan yapılarıdır. İkili karşıtlıkların inşası evrensel anlamlandırma süreçleridir. Levi-Strauss (1969), bu durumu insan beyninin fiziksel yapısının bir ürünü olarak görmektedir. Bu nedenle bu durumun bir kültüre ya da bir topluma özgü değil bir türe özgü olduğunu vurgulamaktadır. Bu bağlamda gece gündüzle, erkek kadınla, vb. anlam kazanmakta ve bu karşıtlıklar bir uzlaşımı ifade etmektedir (akt; Fiske, 2015: 225). Levi-Strauss (1969), yapısalcılığı daha genel olarak tüm iletişim biçimlerine uygulamayı amaçlamaktadır. Örneğin akrabalık sistemlerini iletişim sistemleri olarak kavramsallaştırmak ve böylece bunları yapısal çözümlenmelere uygun hale getirmeyi amaçlamaktadır. Örneğin, eşlerin alışverişi, kelimelerin alışverişi ile aynı biçimde çözümlenebilmektedir. Her ikisi de yapısal antropolojinin kullanılması ile araştırılabilecek toplumsal alışverişler olarak değerlendirilmektedir (akt; Ritzer, 2014: 616). İnsan toplumları, kadın ile erkek arasındaki ilişkileri cinsellik ve besin değişiminin ötesinde bir kurallar, normlar, değerler sistemine evlilik yoluyla bağlamıştır. Toplumlarda bu ilişkileri düzenleyen kuruma evlilik adı verilmektedir. Evlilik, başta soyun devamını sağlamak ve insan ihtiyaçları kapsamında temel cinsel ve iktisadî ihtiyaçları gidermek amacıyla erkek ile kadın arasında kurulan toplumun onayladığı birliktelik olarak tanımlanmaktadır. Evlilik, etnik olmayan tanımı kapsamında, iki ya da daha fazla sayıda insanın birbirlerine, çocuklarına ve birbirlerinin akrabalarına karşı hak ve yükümlülüklerini belirleyen ve kültürel birtakım yaptırımları olan birliktir. Birçok toplumda evli çiftler aynı ev halkının üyeleri olarak birlikte yaşasalar da bu durum bütün toplumlar için geçerli olmamaktadır. Çoğu kültürde evlilik bir kadın ve bir erkeğin arasında gerçekleşse de farklı evlilik biçimlerine de rastlanmaktadır. Bazı kültürlerde erkeğin birden fazla kadınla evlenmesine izin verilmektedir (Haviland vd., 2006: 416). Evliliğin işlevlerinden biri eşler arasındaki işbirliğinin düzenleyici özelliğidir. Bütün toplumlarda evlilik kurumsallaşmış bir yapı olarak karşımıza çıkmaktadır. Evliliğin kurumsallaşmasına dayanak oluşturan temel etken insan yavrusunun uzun süreli olarak anneye ve ya babaya bağımlılığı olarak ifade edilmektedir. Dünyaya gelen insan yavrusu

yaşamının ilk 4 -5 yılı ve bunu izleyen 6 yılı içinde bakıma ihtiyaç duymaktadır. Çocuğun bakımının gerçekleştirilmesi ve güvence altına alınması evlilik aracılığı ile gerçekleştirilmektedir. Evliliğin iktisadi boyutu eşler arasındaki görev dağılımı ile belirlenir. Avcı-toplayıcı, tarım toplumlarında çoğunlukla erkek ile kadın arasında yapılan işbirliği ile kadın evde çocukların bakımı ile ilgilenirken erkek ise yiyecek gibi ihtiyaçları karşılamak için ev dışında çalışmakta ya da uzun süre avlanmak için evden uzaklaşmaktadır. Evliliğin bir diğer işlevi ise toplumda cinsel ilişkilerin düzenlemesidir. Toplumda kimin kiminle ilişki kurması gerektiği ya da kimler arasında cinsel ilişki kurulamayacağı evlilik aracılığı ile düzenlenmiştir. Kısaca evlilik bireyin topluma uyarlanmasına katkı sunmaktadır. Evlilik evrensel bir kurum olarak toplumlarda birtakım ilişkilerin düzenlenmesi, soyun devamlılığının sürmesi, kültür aktarımı gibi durumlara hizmet etmektedir (Barclay,2014:13). Levi-Strauss (1969), insanların birbirleri ile evlenebilirliği ile hayvanların yenilebilirliği arasında bir paralellik olduğuna değinmektedir. Ev hayvanlarının eti yenmez ve aile bireyleri de birbirleri ile evlenmezler. Bu kapsamda çiftlik hayvanları genelde yemek içindir, benzer şekilde insanlar da genellikle kendi kabileleri ve yakın çevrelerindeki kişilerle evlenmektedir. Tüm toplumlar yenilebilecek ve yenilemeyecek, avlanılacak ya da avlanılmayacak hayvanları belirlerler. Yenilebilir yabani hayvanlar avlandığında özel festival törenleri düzenlenmektedir. Benzer şekilde kabileler arasındaki evlilikler de siyasal işbirliği yapmak gibi özel durumları ifade etmektedir. (Fiske, 2015: 227). Levi-Strauss, evliliğin gerçekleşebilmesi için toplumsal birtakım kurallara değinerek evlilik ilişkilerini açıklamaya çalışmaktadır.

1.1. Evlilik Biçimleri ve Eş Seçimi

Evlilik biçimleri toplumdaki topluma oldukça farklı yapılar göstermektedir. Bu farklılaşmaların nedenleri, dinsel, iktisadi, coğrafi gibi birçok nedene bağlanmaktadır. Kişinin kendi grubu içinden bir kişi ile evlenmesine içevlilik denilmektedir. İçevlilikler çoğunlukla kuzen evlilikleri veya kişilerin mensup oldukları toplumsal tabaka ile sınırlamakta böylece grubun değerleri, kimliği gibi özellikler korunmaktadır. İçevlilik çoğunlukla grubu dışarı kapatıcı bir etkiye sahiptir. Grubun dışı kapatılmasının nedenleri, soy, kaynak, mülk gibi faktörlerin grup içinde kalmasını sağlamak ve grubun kimliğini korumayı amaçlamaktadır. Bir diğer evlilik türü ise dış evliliktir. Bu evlilik türünde içevlilikten kaynaklı grubun dışı kapalılığına karşı grubun dışı açılması ve farklı gruplarla aralarında akrabalık ilişkilerinin geliştirilmesi amaçlanmaktadır. Günümüzde karmaşıklaşan toplumsal yapılar nedeni ile dış evliliklerin yaygın olduğu görülmektedir. Dış evliliğe tarihte Osmanlı padişahlarının farklı milletlerden kadınlarla evlenmesi ve siyasi anlamda da ilişkileri güçlendirmeyi amaçları örnek

gösterilebilir. Kültür bireyin kiminle evlenip evlenemeyeceğini belirlediği gibi bireylerin kaç kişi ile de evlenebileceğini belirlemektedir. Bu kapsamda farklı evlilik biçimleri ortaya çıkmaktadır. Bir erkeğin tek bir kadınla evlenmesi ya da bir kadının tek bir erkekle evlenmesine tekeşlilik (monogami) denilmektedir. Kadının ya da erkeğin aynı zaman dilimi içinde birden çok kişi ile evlenmesine çokeşlilik (poligami) denilmektedir. Bir erkeğin aynı süre içinde birden fazla kadın ile evlenmesine polijini, bir kadının aynı süre içinde birden çok erkekle evlenmesine de poliandri denilmektedir (Haviland vd., 2006: 438). Kadının aynı süre içinde birden çok erkek ile evlenmesi olarak tanımlanan poliandri uygulamalarına çok az toplumda rastlanmaktadır. Bu evlilik modelini benimseyen toplumlar, Eskimolar, Hindistan, Polinezya, Marquesan Adasında yaşayan Tibetliler olarak bilinmektedir. Tibet toplumunda erkek çocuklara miras verilmediği ve ekilecek toprağın az olması sebebi ile erkek kardeşlerin tek bir kadınla evlenmesine müsaade edilmektedir (Barclay, 2014: 18). Bir başka evlilik biçimi de levirattır. Levirat, eşi ölen kadının kocasının erkek kardeşi ile evlenmesini ifade etmektedir. Bu evlilikle ilk doğan çocuğun ve doğacak olanların baba soyunu sürdürmesi amaçlanmaktadır. Bir diğeri de leviratın tersi olan sororattır. Karısı ölen erkeğin karısının kız kardeşi ile evlenmesine sororat adı verilmektedir. Burada amaçlanan çocukların bakımını anneye en yakın olan teyzenin üstlenmesi ve aileler arası akrabalık ilişkilerinin devamlılığının sağlanmasıdır. Bu evlilik biçimine ise Türkiye ve Polinezya’da görülmektedir (Bates, 2009: 290). Bir başka evlilik türü ise Yasa (1962) tarafından taygeldi evlilik olarak nitelendirilmektedir. Türkiye’de görülen çocuklu dul bir kadınla, çocuklu dul bir erkeğin evlenmesi ve bu çocukların evlendirilmesine de taygeldi evlilik denilmektedir (Balaman, 2002: 42-45). Bir erkeğin evlendiği kızın erkek kardeşine de kız kardeşini vermesine de berdel adı verilmektedir. Bu evliliğe dizi kardeş evliliği de denilmektedir. Çoğunlukla Türkiye’de Doğu ve Güneydoğu Anadolu’da görülen bir evlilik türüdür. Bu evliliği başlık parası verecek ekonomik gücü olmayan aileler tercih etmektedir. Eş seçme biçimleri küçük ölçekli toplularda daha sınırlandırılmış iken daha büyük toplumlarda bu sınırlandırmaların düşük olduğu gözlenmektedir. Belirli gruplar, aileler, cemaatler, aşiretler içinde evlilikle ilgili seçimler belirli kurallar ile belirlenmekte ve evlenecek çiftler bu kuralları dikkate almak durumunda kalmaktadırlar. Topluluk içinde her bireyin evlenmesi gerektiği görüşü savunulmakta ve bu evlilikler, iktisadi, siyasi, dinsel birtakım kurallarla kısıtlanmaktadır. Tarımla ilgilenen toplumlarda toprağın parçalanmasını önlemek ve ekonomik kaygılar nedeniyle eşler genellikle içerden yani akrabalarından seçilmektedir.

Birçok toplumda evlilikle ilgili kararların alınması sürecinde ailenin onayı önem taşımaktadır. Bireylerin eş seçimlerinde çoğunlukla sosyal, ekonomik ve değerlerin benzeşmesi büyük önem taşımaktadır. Yine görücü usulü evliliklerde aileler arası bir karar mekanizması işlemektedir. Bu nedenle evlilikler çoğunlukla aile biriminin ekonomik ve siyasal getirilerine göre düzenlenmektedir (Haviland vd., 2006: 442). Evliliklerde akraba evliliğinin tercih edilmesinde ise bazı faktörler etkili olmaktadır. Bunlar evlilikte istikrarın sağlanması, malın aile içinde kalması, kadının eşinin ailesine karşı akrabalık ilişkisi ile bağlanması ve daha itaatkar olması gibi faktörler olarak görülmektedir (Tezcan, 2003: 46). Evlilik biçimleri görücü usulü, anlaşarak, kaçarak ve zorla kaçırılarak gerçekleşen evlilik olmak üzere çeşitlilik göstermektedir. Görücü usulü evliliklerde bireyler birbirlerini tanımazlar ya da tanısalar dahi evlilikle ilgili karar verici durumunda değildirler. Burada evliliğe karar veren unsur ailelerdir. Aileler çocukları adına karar vermekte ve onların geleceğini uygun aileyi seçerek garanti altına almaktadır. Kaçarak evlenme, kız ve erkeğin anlaşarak kaçmasını ifade etmektedir. Nişanlı çiftlerin kaçarak evlenmesinde ise nişanlılık süresinin uzaması ve bu süreçte kız tarafının nişanı bozabileceği endişesi etkili olmaktadır. Zorla kaçırma ise, bir kadının isteği olmaksızın bir erkek tarafından zor kullanılarak kaçırılması durumunu ifade etmektedir. Kız kaçırma olayının altında yatan birçok etken bulunmaktadır. Bunlar, aile içi geçimsizlikler, erkeğin düğün giderlerini karşılayabilecek ekonomik gücünün bulunmaması, köyler ya da gruplar arası kültürel, inançsal farklılıklar şeklinde sıralanmaktadır (Tezcan, 2003: 50).

1.2. Evlilikte Yerleşme Biçimleri

Erkek egemen toplumlarda evlilik sonrası çoğunlukla erkeğin ailesinin veya erkeğin memleketine yerleşilmektedir. Daha çok babasoylu toplumlarda erkek tarafına yerleşirken (patrilokal), ana soylu toplumlarda ise kadın tarafına (matrilokal) yerleşilmektedir. Anasoylu toplumlarda görülen bir diğer yerleşme biçimi de dayı yerli yerleşme biçimidir. Bu yerleşme biçiminde evli çiftler kadının dayısının yanına yerleşmektedir. Erkeğin ya da kadının yerleşme yerlerini özgürce seçtikleri biçime ise ambilokal adı verilmektedir. Bir başka yerleşme biçimi de erkeğin ve kadının ailelerinde eşit biçimde kalmalarına çiftyerlilik adı verilmektedir (Bates, 2009: 293).

Levi-Strauss (1969), hem araştırma alanı üzerinde doğrudan yapılmış gözlemlerden, hem de çok geniş bir kaynakçadan yararlanarak, söylediği gibi aile ve evlilik ilişkilerini “şu ya da bu özel ekinin ya da insanın gelişiminin şu ya da bu evresinin buluşu durumuna getirecek her türlü tarihsel-coğrafyasal yorumdan kesinlikle uzak durarak Avusturalya’dan,

Çin'e, Hindistan'dan Amerika'ya, dışarıdan ve içeriden evlilik, tek eşlilik ve çok eşlilik olgularını en ince ayrıntılarına kadar gözden geçirir, kadın dolaşımının başlıca üç temel yapısını "iki yanlı", "baba yanlı" ve "ana yanlı" evlenmelerin tüm gerekçelerini ve açılımlarını ortaya koymaktadır (akt; Altuntek, 2006: 52).

1.3. Bir Mübadele Biçimi Olarak Evlilik

Bir kadın ile bir erkeğin evliliğinde yalnızca bir eş değil aynı zamanda aileler (ebeveynler, kayınbiraderler, kayınvalideler, vs.) arasında oluşan yeni bir grup ortaya çıkmaktadır. Bir mübadele biçimi olarak evlilikle birlikte aileler arası bir akrabalık ilişkisi ve bağ ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda evlilik birçok toplumda aileler arası ittifakı sağlayan bir iletişim olarak değerlendirilebilir. Evlilik ilişkileri tarihsel bağlam içinde de bir siyasal iletişim sistemini ifade etmektedir. Bu bağlamda, 14. yy'ın ortalarında bugünkü Ordu ili Bayramoğlu Hacı Emir adındaki bir Türk Beyliğinin yönetiminde bulunmaktadır. Bu beylik bir Çepni beyliği olup o dönemde Giresun iline kadar uzanmaktadır. Bu beylik Trabzon imparatorluğuna düzenlediği akınlarla tehdit oluşturmaktadır ve bu bağlamda Trabzon imparatoru bu akınları önlemek için kızını Hacı-Emir'le evlendirmiştir. Bu durum evliliğin siyasal iletişimsel boyutuna bir örnek olarak gösterilebilir (Sümer, 1972: 327).

1.4. Evlilik Prosedürleri ve Tören

Evlilik toplumlar için yeni bir aile kurma sürecini ifade ettiğinden ve aileler arası ittifakın kurulmasını sağladığından özel prosedürler ve törenlerle pekiştirilmiştir. Evlilik biçimleri kültürlere göre farklılık göstermektedir. Bunlar, evlenme öncesi yapılan kız isteme, nişan ve düğün gibi törenleri içermektedir. Evlilik ile ilgili prosedürler ilk olarak kız isteme olayı ile başlamaktadır. Öncelikle erkek tarafı kız evine haber göndererek hayırlı bir iş için geleceklerinin bildirir. Buna karşılık kız tarafının görüşü olumlu ise gelmeleri için haber gönderirler. Ailelerin bir araya gelmesi ile gerçekleşen bu süreç evliliğin ilk aşamasını ifade etmektedir. Ailelerin anlaşması sonucunda artık nişan sürecine geçilir.

Nişan kız ve erkeğin evleneceklerine işaret etmektedir. Çiftlere takılan yüzük bir sembol niteliğinde olup, bu kız ya da erkeğin birbirlerine olan sözünü ifade etmektedir. Nişan sonrası düğün tarihinin belirlenmesi ile artık son aşama olan düğün töreni gerçekleşmektedir. Düğün töreni kına gecesi ile başlamaktadır. Türk halk kültüründe kına üç şey için yakılır. Bunlardan birincisi kesilecek kurbana kına yakmaktır. Allah yoluna kurban edildiği için, ikincisi askere giden delikanlıya kına yakılmaktadır. Bu uygulama vatana kurban olduğunu ifade etme amacı güder. Üçüncüsü de gelinlere kına yakılmasıdır. Geline kına yakılır, çünkü gelinin ailesi kızını

gelenek ve göreneklerimize göre baba ocağından başka bir eve göndermekte, yeni evine ya da yuvasına kurban etmektedir. Kına aynı zamanda temizliğin, saflığın, iyi niyetin simgesi olduğundan geline kına yakma coşku ile kutlanır. Bu kutlama gününe kına gecesi denir. Anadolu’da gelinin gözyaşlarının bereketi artıracığı düşüncesi de hakimdir; bu nedenle de kına gecesinde gelinin ağlaması için büyük çaba harcanmaktadır (Koşay, 1944: 156-157). Yine kına gecesinde ya da düğün sonrası gelinin erkek evine girmesi sürecinde bereketi simgeleyen tohumlu bitkilerden kabak çekirdeği, pamuk çekirdeği, veya çerezler gelinin başından atılmaktadır (Çetin, 2008: 189).

Koşay’a göre, Anadolu Türk düğünlerinde, Antik Yunan’da olduğu gibi, bereketi temsil eden ya da en azından bereketle ilişkili maddelerle yapılan yemeklerin yenmesi gelin ve damadın evliliklerini bereketlendirmek, onların sahip oldukları bereketi davetli olan halka dağıtmak yaymak amacını taşımaktadır. Bu bağlamda düğün yemeklerinde çoğunlukla buğday, tahıllar, pirinç gibi ürünler kullanılmaktadır (Koşay, 1944: 244).

2.ARAŞTIRMANIN AMACI VE YÖNTEMİ

Bu araştırmada nitel veri toplama tekniklerinden görüşme tekniği ile veriler toplanmıştır. Bu yöntemin kullanılmasının nedeni bireylerin deneyimlerine, tutumlarına, görüşlerine, şikâyetlerine, duygularına ve inançlarına ilişkin bilgi toplamada etkili bir yöntem olması olarak görülmektedir. Patton’a göre görüşme yöntemi ile bireylerin iç dünyalarına girerek onların bakış açılarının anlaşılmasına olanak tanınmaktadır (Patton, 1985: akt: Yıldırım ve Şimşek, 2013: 148). Bu anlamda görüşme yapılan kişilerin bakış açıları, görüşme esnasında sergilemiş oldukları tutum ve davranışlar bizim için önem taşımaktadır. Yapısal sistem olarak kültürün evlilik ilişkileri üzerindeki etkilerine, siyasi, ekonomik ve kültürel olarak cevap vermek amaçlanmaktadır. Bu bağlamda, Giresun ilinde bulunan 80 yaş üstü evli kadın ve erkeklerle yapılan görüşmelere yer verilecektir. 80 yaş üstü bireylerle görüşülmesinin sebebi ise günümüzde geleneksel aile yapısında yaşanan değişiklikler ile birlikte bu bölgede uzun yıllar yaşayan aile üyelerinin kültüre ilişkin ortak deneyimlerine ulaşabilmektir. Görüşme sonucu elde edilen bilgiler analiz edilerek evlilikler aracılığı ile aileler arasında gerçekleşen prosedürler, törenler, hediyeler kültürel olarak birtakım anlamlara işaret etmektedir. Dolayısıyla bu süreç içinde kültürel ritüeller bir iletişim aracı olarak işlev görmektedir. Bu noktada kültür bir anlam yaratma ve bir iletişim faaliyeti olarak ifade edilebilir. Bu kapsamda amacımız Giresun ilinde gerçekleşen evliliklerin sosyo-kültürel, siyasi, ekonomik ve törensel özelliklerine bir açıklama getirebilmektir. Bu araştırmanın

literatüre katkı sağlayacağı ve gelecekte yapılan araştırmalara ışık tutacağı düşünülmektedir. Araştırmanın soruları şu şekildedir;

Evliliğin kültürel boyutları nelerdir?

Evliliğin siyasi boyutları nelerdir?

Evliliğin ekonomik boyutları nelerdir?

Evliliğin kültürel, siyasi ve ekonomik boyutlarının aktarımında kullanılan törenler, ritüeller ve hediyeler iletişimsel olarak ne ifade etmektedir?

Araştırma sorularımızın ilk kısmı demografik sorulardan oluşmaktadır. İkinci kısımda sorduğumuz sorular ise açık uçlu sorular olarak hazırlanmış ve araştırmada yanıt aradığımız cevaplara yönelik sorulardan oluşmaktadır. Araştırma kapsamında sorulan sorular doğrultusunda elde edilen verilerin analizi için içerik analizi yöntemi kullanılacaktır. İçerik analizinde amaçlanan toplanan verileri açıklayabilmek ve ilişkilere ulaşmaktır. Bu yöntemle verileri tanıma ve verilerin içinde saklı olabilecek kodların ortaya çıkarılması ile derindeki yapılara ulaşmak amaçlanmaktadır (Yıldırım ve Şimşek,2013:147).Araştırma soruları bağlamında kültürel, siyasi ve ekonomik kodlara ulaşarak bu kodlar üzerinden veriler analiz edilecektir.

2.1. Araştırmanın Evreni

1835- 1940 yılları arasında Giresun kazası nüfus sayımlarına göre Müslüman ve gayrimüslim grupların demografik durumlarına ulaşılmıştır. Giresun merkezde bulunan beş mahalleden ikisi tamamı ile Müslüman Türk nüfustan, ikisi tamamen Hristiyan nüfustan, bir tanesi ise Müslüman ve gayrimüslim nüfustan oluşmaktadır. 1835 nüfus kayıtlarına göre Giresun merkez nüfusunun 1.677 kişi olduğu görülmektedir. Nüfusun 934'ü Türk, 593'ü Rum, 150'si Ermeni halktan oluşmaktadır (Emecen ve Ayhan, 2015: 138). Ancak o dönemde Giresun ilinde bulunan Rum ve Ermeni nüfustan günümüze kadar gelen aileler bulunmadığından araştırmamıza Türk ailelerle görüşülerek devam edilecektir. Bu bilgiler doğrultusunda 1835-1840 nüfus kayıtlarında yer alan ailelerden günümüze kadar varlığını sürdüren ailelerle görüşmeler yapılacaktır. Araştırma evreninin bu yıllarda Giresun ilinde yaşayan bireyler arasından seçilme nedeni bu dönemlerden itibaren bu yörenin kültürel unsurlarını günümüze kadar getirmelerinden kaynaklanmaktadır. Günümüzde göç veren bir il konumunda olan Giresun'lu ailelerin büyük çoğunluğu il dışında ikamet ettiğinden her bir mahalleden üçer aile ile görüşülebilmektedir. Araştırma görüşme yapılan kişilerin bilgileri ile kısıtlıdır.

Tablo 1: Giresun Hacı Siyam Mahallesi, Kapu Mahallesi, Hacı Hüseyin Mahallelerinde İkamet Eden Müslim Halka Ait Nüfus Kayıtlarında Bulunan Aile Şecereleri

1	Hacı Siyam Mahallesi	Kaleiçi/ Kapu Mahallesi	Hacı Hüseyin Mahallesi
2	Kundakçioğlu	Topaloğlu	Karamustafaoğlu
3	Hacışeyoğlu	Muzıroğlu	Ömeryazıcıoğlu
4	Kamidoğlu	Alemdaroğlu	Aykudoğlu
5	Dayıoğlu	Eteksizoglu	Şimşiroğlu
6	Balcıoğlu	Eşelioğlu	Sarioğlu
7	Mollaoğlu	Karadağoglu	Cerablıoğlu
8	Fezyioğlu	Kangioğlu	Köpekçioğlu
9	Hacıahmedoğlu	Karamehmedoğlu	Uzunoglu
10	Velioğlu	Mollahamzaoğlu	Kabaloğlu
11	Sarialioğlu	Aliyazıcıoğlu	Nefesoğlu
12	Haliloğlu	Kundakçioğlu	Yazıcıoğlu
13	Köseoğlu	Ayvazoglu	Sarihocaoğlu
14	Himmetoğlu	Beyazidoğlu	Üzenoğlu
15	Karamustafaoğlu	Mısırlıoğlu	Himmedoğlu
16	Hasımoğlu	Hacımemişoğlu	Hatıboğlu
17	İstemezoğlu	Şehidoğlu	Alkanoğlu
18	Dedeoğlu	İmamoğlu	Kösemehmedoğlu
19	Beyazidoğlu	Kalpakçioğlu	Lazoğlu
20	Çolakhasanoğlu	Cüceoğlu	Küçükalioglu
21	Emirosmanoğlu	Arallıoğlu	Köroğlu
22	Külüköoğlu	Araboğlu	Espetoğlu
23	Delmecioğlu	Ahmedcanoğlu	Şahinoğlu
24	Mollaoğlu	Eskicioğlu	Menteşeoğlu
25	Lazoğlu	Sofuoğlu	Karamahmudoğlu
26	Osmanoğlu	Yazıcıoğlu	Limanlıoğlu
27	Topaçoğlu	Kabakçioğlu	Uzunoglu
28	Durmuşoğlu	Göksüzoglu	Ormancıoğlu
29	Karavelioğlu	Yetimoğlu	Balıkçızade
30	Tiryakioğlu	Kahyaoğlu	Paşalıoğlu
31	Ayvazoglu	Çolakoğlu	Çilesizoglu
32	Şahanoğlu	Müezzinoğlu	Keşablıoğlu
33	Kabaoğlu	Ofluoğlu	Sofuoğlu
34	Çalıkoğlu	Kıralıoğlu	Çalıkoğlu
35	Karmilioğlu	Çilesizoglu	Sariosmanoğlu
36	Burkuloğlu	Hocaoğlu	Orduluoğlu
37	Çilesizoglu	Hamzaoğlu	Kıldıkoglu
38	Dervişoğlu	Pasdurmacıoğlu	Beşelioğlu
39	Kürdoğlu	Poyrazoğlu	Beşiroğlu
40	Sağıroğlu	Hotmanoğlu	Sarımahmudoğlu
41	İbrahimoğlu	Abdioğlu	Kürdoğlu
42	Sofuoğlu	Tacalıoğlu	Kuzanlıoğlu
43	Emiroğlu	Sarımehmedoğlu	Etmekçi
44	Hocaoğlu	Tonyalıoğlu	Topçuoğlu
45	Karamustafaoğlu	Hekimoğlu	Boşnakoğlu
46	Ahıskalıoğlu	İslamoğlu	Mındıkoglu
47	Kumaşoğlu	Girdalçioğlu	Veysoğlu
48	Tumanoğlu		Eşeoğlu
49	Padaroğlu		Erzurumluoğlu
50	Şalıkçioğlu		Değirmenci
51			Yuvasızoglu
52			Küçükalioglu
53			Kalmanoğlu
54			Cambazoğlu

Kaynak: Emecen F., Yüksel A. (2015), “Giresun Kazası Nüfus Defteri” Celepler Matbaacılık, Trabzon.

3.EVLİLİK SÜRECİNİN NASIL GERÇEKLEŞTİĞİNE İLİŞKİN GÖRÜŞME SONUÇLARI

Görüşme yapılan bireylere öncelikle demografik sorular sorulmuştur. Daha sonra ise evlilik biçimleri, aileler arası tanıdıklık ilişkileri, evliliğe kimin karar verdiği ve bu süreçte ne gibi kültürel unsurların gerçekleştirildiğine ilişkin sorular sorulmuştur. Araştırma kapsamında görüşme yapılan bireylere ilişkin veriler aşağıda yer almaktadır.

D.oğlu, (Yaş 86):*Babam Akdağ fındıkçılıkla geçimini sağladı. İlkokulu bitirdim. Eskiden kızlar okutulmazdı. Eşim, Dervişoğlu ile görücü usulü evlendik. Kendisini tanırdım ama öyle bizim zamanımızda görüşüp konuşma olmazdı. Çünkü böyle şeyler ayıp sayılırdı. Eşimin babası ile babam arkadaşlardı ve her ikisi de fındıkçılık yaparlardı. Sonra bizi evlendirmeye karar vermişler. Beni istemeye geldiler, babamda olumlu gördü söz kesildi. Kız istemeye gelirken lokum getirilirdi. Sonra nişan yapıldı. Nişan kız evinde yapılırdı, nişan öncesinde kız evine erkek evinden bohça gönderilir. Bohçada gelin için elbise, çamaşırlar olur. Nişanda bu elbise giyilir ve artık yüzükler takılır, aileler bir araya gelirler. Nişanlılık süresi altı ay kadar sürdü. Nişanlı iken kurban bayramında süslü koç gönderilmişti. Nişanlı kız evine koç gönderilir ve koç geldiği gün kız evinin kapısında biraz bekletilir ve daha sonraki gün kesilir. Nişan sonrası düğün tarihi belirlendikten sonra artık düğün hazırlıklarına başlanır. Çeyizler hazırlanır. Kız tarafı yatak odası mobilyalarını alır. Aynı zamanda tabak, çanak, danteller, perdeler, kızın elişleri, çemberler gibi çeyizleri hazırlanır. Erkek evi de geline altın takardı ve bana hasır taktılar. Evlendiğimde ben 16, eşim 30 yaşındaydı. Eskiden askerlik uzun sürerdi bu sebeple erkekler daha geç evlenirlerdi. Kızlar bu yaşta evlendirilirdi. Eskiden 20 yaşında evlenmeyen kıza evde kalmış denirdi. Düğünümüz köyde yapıldı. Düğün pazartesi günü erkek evinden uğur kademe gelinmesi ile başladı. Pazartesinden itibaren davetliler kadem etmeye gelirlerdi. Çarşamba günü kına yakılırdı. Çarşamba günü erkek evinden gelen kadınlar gelinin kına elbisesi ile gelinliğini getirirdi. Çarşamba günü gelip kına elbisesini giydirip kına gecesi yapıldı. Kına gecesini kadınlar yapardı. O gece erkek evinde de erkek düğünü olurdu. Perşembe günü gelin almaya gelindi. Erkek evine giden gelinin başından bereketli olsun diye çerez, para atılır. Dua edilerek gelin erkek evine girer. Evlendikten sonra eşimin ailesi ile yaşamaya başladık. Eskiden ayrı eve çıkılmazdı, adetler böyleydi.*

K.oğlu (Yaş 88):*İlkokulu bitirdim. O zamanlar okuma yazma bilmek yeterli görülürdü. Babam E.oğlu, İran göçmenidir. İran'dan halı getirir, halıcılık yapardı. Eşim, K.oğlu, ortaokul mezunu ve babası ile birlikte Taşbaşın'da kahvehane işletirlerdi. Eşimle bir*

akrabalığım yok ama babalarımız esnaf arkadaşları. Eşim beni görmüş beğenmiş, bana haber göndermişti. Ben kendisiyle konuşmadım ama aracılarla haberleşirdik. Evlendiğimde 15 yaşındaydım. Eşim de 28 yaşındaydı, askerden geleli 2 sene olmuştu. Biz kaçarak evlendik. Babam İran göçmeni olduğundan aileler bu evliliği onaylamaz diye eşim beni kaçırdı. Kaçırılan kız geri gönderilmezdi. Düğün yapılmadı, çünkü kaçırılan kıza düğün yapılmaz. Babam bana çeyizde almadı ama annem sonradan yaptığım elişlerimi bana gönderdi. Evlendikten sonra eşimin ailesi ile oturduk. Zaten babası ile çalışırdı ve o zamanlarda ayrı eve çıkmak için diğer erkek kardeşin evlenmesi gerekirdi. Yinede ayrı gidilmezdi ancak ev dar ise o zaman büyük erkek kardeşi ayrı eve çıkarırlardı.

B.oğlu (Yaş 88):*İlkokul mezunuyum. Kız çocuklar bu kadar okula gönderilirdi. Babam K., fındıkçılık ve kayıkçılık yapardı. Büyük gemilerden limana yük ve yolcu taşırdı. Eşim Beyazitoğlu, ortaokul mezunu olup evin tek çocuğudur. Eşimin babası varlıklıydı, kira gelirleri vardı ve aynı zamanda belediye meclis üyeliği yapardı. Eşimle görücü usulü evlendik. Eşimin amcası ile benim halam evliydim. Halam eşimin ailesine beni önermiş. Onlarda beni görüp beğendiler ve istemeye geldiler. Ben evlendiğimde 15, eşim ise 32 yaşındaydı. İstemeye geldiler ve babam da onayladı. Nişanlılık çok sürmedi, birkaç ay sonra düğün yapıldı. Çeyiz olarak yatak odası, elişleri vs. çeyiz verildi. Erkek tarafı bana çift hasır taktı. Bunun yanında akrabalar da altın taktılar. Evlendikten sonra eşimin ailesi ile yaşadık. Zaten eşim tek çocuktı ve ayrı eve çıkma söz konusu olamazdı.*

S.oğlu(Yaş 86):*Ortaokul mezunuyum. Eşim D.oğulları'nın kızıydı. Aynı köylüydük ve aynı zamanda şehirde aynı mahallede oturuyorduk. Evlenmemiz görücü usulü oldu. Eşimin babası toptancı esnaftı. Benim babam S.oğlu, fındıkçılık yapardı. Eşimin babası ile benim babam arkadaşlardı ve bizim evlenmemizi uygun görmüşlerdi. Biz eşimle tanışırız ama evlilik konusunda hiç konuşmadık. Eskiden böyle şeylere büyükler karar verirdi. Düğünümüz köyde oldu. Aynı köyden olduğumuz için köyde yaptık. Köy adetlerine göre yapıldı. Düğünde davul zurna çalınır, silahlar atılır. Misafirlere yemek ve içki ikram edilir. Erkekler düğün gecesinde içki içer eğlenir, sabaha kadar eğlence sürerdi. Evlilik sonrası bir süre büyüklerle aynı evde yaşadık ancak daha sonra küçük erkek kardeşimin evlenmesi ile birlikte babam evin yanına başka bir ev yaptırdı ve bizi oraya yerleştirdi.*

T.oğlu (Yaş 87):*Sadece ilkokula gittim. Sonra terzilik öğrendim. Babam K., Giresun merkezde hamam işletmeciliği yapardı. Eşim T.oğlu ortaokul mezunu olup ayakkabıcılık yapardı. Eşimin babası hayatta değildi. Eşimle yakınlık derecemiz yoktu ama aynı mahallede senelerce komşuluk yaptık. Eşim askerden geldikten sonra amcası, yengesi ve annesi beni*

istemeye geldiler. İstemeye gelirken şeker getirdiler. Babam da uygun gördü ve o gece söz kesildi. Daha sonra nişanlandık. Nişan kız evinde yapılırdı, erkek evinden nişan bohçası geldi, içinde elbise ve gelin için çeşitli giyecekler vardı. Nişan gecesi yüzükler takıldı. Eşim askerden gelmişti ancak babası hayatta olmadığından düğün parası biriktirmesi ve bir işe başlaması gerekiyordu. Bu nedenle iki sene nişanlı kaldık. Evlendiğimizde ben 19, Eşim 28 yaşındaydı. Düğün erkek ve kız evlerinde geleneksel şekilde gerçekleşti. Erkek tarafı bana gelinlik, giysi, altın takılar taktılar. Bizde eşime ve ailesine bohçalar hazırladık. Bohçalarda kadınlara başörtü, lif, iç çamaşırı, dantelli havlular vs. gibi şeyler vardı. Erkeklerle de çorap, seccade, iç çamaşır, gömlek gibi şeyler koyduk. Gelin erkek evine geldiğinde geline pilav karıştırılır. Pilav karıştırmak bereket anlamında yani evimize bereket getir demektir. Gelin erkek evine geldiğinde aile büyükleri eşliğinde imam nikahı da kıyılır. Bizim zamanımızda birlikte oturulurdu. Hem kayınbiraderimde il dışında memurdu o nedenle kayınvalidem yalnız olduğundan onu bırakamazdık. Ayrı eve çıkma işi sonradan çıktı eskiden birlikte oturulurdu.

K.oğlu (Yaş 80):İlkokulu bitirdim. Babam A.oğulların'dan aslen Giresun'un Alucra ilçesindedir. Giresun'da esnaflık yapardı. Eşimin babası K.oğlu da Alucra ilçesindedir. O da Giresun'da esnaflık yapardı. Babalarımız arkadaşlardı. Görücü usulü evlendik. Erkek evi haber gönderdi, hayırlı bir iş için geleceklerini bildirdiler. Babamda gelsinler diye haber gönderdi. Erkek evi aile büyükleri ile birlikte lokum ve kolonya ile geldiler. İşte o gece isteme oldu ve babamda uygun gördü. Aileler zaten birbirlerini tanımaktaydılar. Babalarımız aynı köyden oldukları için ve aynı mesleği de yaptıklarından oldukça yakın arkadaşlardı. Her ikisinin de aynı yaşta çocukları olarak bizi evlendirmek istediler. Kız isteme gerçekleşti ve bizi nişanladılar. Nişan öncesi erkek evinden nişan bohçası gelirdi. İçinde gelin için giysiler olurdu. Evlendiğimizde eşim ve ben 17 yaşındaydık. Köy adetlerine göre yapılan düğün üç gün üç gece sürdü. Günün koşullarında kız evi, bakır, kap-kaçak, yatak, mutfak gereçleri gibi şeyler verildi. Erkek tarafı ise geline altın takardı. Evlendikten sonra kayınvalide ve kayınpederle oturulurdu. Evlendikten sonra eşim askere gitti. Askerlik uzun sürerdi. Eşim zaten babası ile birlikte esnaflık yapardı. Eskiden ayrı eve gelin gitmezdi.

Y.oğlu (Yaş:85) : Babam Y.oğlu Giresun'da terzilik yapardı. Eşim ile amca torunlarıyız. Evliliğimiz ikimizin isteği ile gerçekleşti. Eşimin babası da ayakkabıcılık yapmaktaydı. Eşim de babası ile birlikte ayakkabıcılık yapardı. Eşim beni istediğini ailesine söylemiş. Onlarda babama haber göndermişler, babamda uygun görmüş. Beni istemeye geldiler ve zaten yakın akrabaydık. O gece söz verildi ve sonrasında nişanlandık. Nişan kız evinde yapılırdı ve aile arasında yüzükler takıldı. Eşimle nişanlılığımız 4 yıl kadar sürdü. Nişanlılığımızın ilk yılında

kurban bayramında telli, pullu süslenmiş bir koç gönderdiler. Geline koç göndermek o zamanlarda adetti. Nişanlılığın uzun sürmesi nedeni ile eşim beni kaçırdı. Kaçtığımız gece imam nikahı yapıldı ve sonrasında resmi nikah yapıldı. Evlendiğimizde ben 18 eşim 27 yaşındaydı. Kaçtığımız için düğün yapılmadı ama gelinlik giyinerek aile arasında fotoğraf çektirdik. Kaçtığım için çeyiz verilmedi ama yaptığım elişlerini dantelleri ve sandığıımı gönderdiler. Evlendikten sonra eşimin ailesi ile birlikte oturmaya başladık. O zamanlarda birlikte oturulurdu. Şimdiki gibi değildi.

A.oğlu (Yaş 89):*Babası Giresun'da esnaflık yapan K.dır. Eşim A.oğlu Giresun'un varlıklı ailelerinden olup kira geliri bulunmaktadır. Evliliğimizde akrabalık ilişkisi yoktur. Görücü usulü evlendik. Aileler birbirlerini tanırlardı. Eşimin ve benim babam Giresun'un varlıklı ailelerindendi. Beni istemeye aile büyükleri ile geldiler. İsteme sonrası babam sözümü verdi ve o gece söz kesildi. Sonra nişan için tarih belirlendi. Nişan kız evinde aile arasında gerçekleşti. Nişanda sadece yüzük takıldı. Nişanlı olduğumuz kurban bayramında bana eşim tarafından kınalı koç gönderildi. O zamanlar koç göndermek adetti. Düğün töreni geleneksel biçimde gerçekleşti. Erkek tarafı gelinlik, altın, hasır taktılar. Babam da çeyiz olarak yatak odası mobilyası, koltuk, elişlerimi, tencere, tabak vs. çeyizlerimi verdi. Evlilik sonrası aile büyükleri ile birlikte yaşamaya başladık. Evde kayınvalidem, kayınpederim, görümcem ve biz birlikte yaşadık. Zaten evimiz müstakil, bahçe içinde büyük bir evdi.*

P.oğlu (Yaş 82):*Ben ortaokul eşim ise ilkokul mezunu. Babam kahvehane işletmekte bende onunla birlikte bu işi yapmaktaydım. Evlendiğimde ben 24, eşim ise 17 yaşındaydı. Eşimle teyze çocuklarıyız. Yani benim annemle eşimin annesi kız kardeşler. Eşimle tanışırđık ama görücü usulü evlilik yaptık. Eskiden evliliğe aileler karar verirdi. Eşim H.oğullarından ve babasının mesleği de esnaflıktır. Ailelerimiz bizi evlendirmeye karar verdiler ve kız istemeye gittik. Kız istemeye şekerle gidilir ve kız evinde de kahve ikram edilir. İsteme olayı olumlu geçti ve o gece söz kestik daha sonra nişan için gün belirlendi. Nişan kız evinde olurdu. Nişan için kıza elbise, yüzük, ayakkabı gibi hediyeler alınır. Bunlar kız evine bir bohça ile gönderilir. Nişan gecesinde bu kıyafetleri giyinir. Nişan süresi 6 ay kadar sürdü. Sonra düğün gününü belirledik. Düğünümüz köy düğünüydü, davullar, zurnalar çalınır, erkek evinde silahlar atılırdı. Düğüne gelen misafirlere yemek verilir, birlikte eğlenilir. Kız evinde de kına gecesi düzenlenir. Kınanın ertesi günü erkek evi gelini almaya davul, zurna ile gider. Gelini alıp gelince dua edilerek gelin ve damat içeri girerler. Evlendikten sonra ailemle oturmaya başladık. Bir süre oturduktan sonra küçük erkek kardeşimin evlendi. Kardeşim evlenince babam bizi başka bir eve yerleştirdi.*

4.BULGULAR

4.1. Demografik Bilgilerin Analiz Edilmesi

Tablo 2. Araştırmaya Katılanların Demografik Bilgileri

Cinsiyet	Eğitim Durumu	Eşler Arası Tanıdıklık	Evlenme Biçimleri
Kadın=7	İlkokul=6	Kuzen Evliliği=2	Görücü Usulü=7
Erkek=2	Ortaokul=3	Komşuluk=4	Kaçarak=2
		Aile Meslektaşlığı=3	

Araştırmamıza katılan kişilerden 7'si kadın, 2'si erkeklerden oluşmaktadır. Eğitim durumlarına bakıldığında ise 7'si ilkokul, 2'si ortaokul mezunudur. İlkokul mezunu olanların 6'si kadın 1'i erkek, ortaokul mezunu olan 2 kişi erkeklerden oluşmaktadır. Bu veriler doğrultusunda kadınların ilkokul eğitiminden sonra, erkeklerinde ortaokul eğitimi sonrası eğitim almadıkları sonucuna ulaşılmıştır. Eşler arası akrabalık ilişkilerine bakıldığında, 1' kuzen evliliği, 1'i amca torunları, 4'ü komşuluk 3'nün ise babaları aynı meslek grubundan olmakla birlikte yakın arkadaşlık ilişkisi de bulunmaktadır. Evliliklerde genellikle tanıdıklık ilişkisinin ön plana çıktığı görülmektedir. Evlilik biçimlerine bakıldığında, 2'si kaçarak, 7'i ise görücü usulü evlilik yapmışlardır. Görüşülen bireylerin çoğunluğunun görücü usulü ile evlendikleri sonucuna ulaşılmıştır.

Görüşmeler sonucu kişilerin verdikleri bilgiler doğrultusunda bir takım ortak kodlara ulaşılmıştır. Toplumsal yaşam içinde bireylerin benimsemiş olduğu kültürel öğeler yaşamın her alanında kendini göstermektedir. Araştırma kapsamında ulaşılan ortak kodlar aşağıdaki tabloda sınıflandırılmıştır.

4.2. Paylaşılan Kültürel Kodların Sınıflandırılması

Görüşme yapılan bireylerde elde edilen veriler doğrultusunda paylaşılan ortak kodlar anlamlarına göre sınıflandırılmıştır. Bu sınıflandırma işlemi kavramsal çerçevede belirtilen unsurlar çerçevesinde gerçekleştirilmiştir. Bireylerin vermiş olduğu bilgiler aşağıdaki gibidir.

Tablo3. Araştırma Kapsamında Ulaşılan Kodların Sınıflandırılması

Evlenme Biçimi	Evlilikte Tanıdıklık	Evlilikte Karar Verici	Törenler/ Ritüeller	Çeyiz	İnançlar
Görücü Usulü Kaçarak Tanışarak	Akraba Komşuluk Meslektaşlık	Baba Anne Kadın Erkek	Kız isteme Nişanlanma/yüzük Kına gecesi Kına yakma Düğün Altın takma Gelinin başından çerez, şeker atmak	Yatak odası/ Yatak/yorgan Bakır kap/ kacak El işleri Altın/Hasır	Kurban Bayramı/ Koç

Bu bağlamda Giresun ilinde evliliklerin görücü usulü evlilik ve gönüllü kaçarak gerçekleştiği zorla kaçırma evlilikler olmadığı görülmektedir. Evliliklerde ailelerin etkili bir

rolü olduğu ve karar mekanizmasının ise baba olduğu görülmektedir. Burada karar verici olarak ailenin ön plana çıkmasının nedeni çocuklarını garanti altına alma ve kendi toplumsal grubundan bireylerle evlendirme isteği olarak görülmektedir. Yine akraba evliliklerine de rastlanmaktadır. Bu evlilikler kuzen evliliği şeklinde gerçekleşmektedir. Bu evlilik biçimi ile aileler arası ilişkilerin, bağlılığın ve ekonomik bağların güçlendirilmesi amaçlanmaktadır. Evliliklerde törenlere ve inançlara önem verildiği görülmektedir. Evlilik ilk olarak kız isteme olayı ile başlamaktadır. Kız istemeye hediye olarak şeker, lokum gibi tatlılığı simgeleyen hediyelerle gidilmektedir. Toplumda “Tatlı yiyelim tatlı konuşalım” sözü bu hediyein içeriğini açıklamaktadır. Nişan töreninde ise çiftlere yüzükler takılmaktadır. Yüzük bir işaret bir sembol niteliğinde toplumsal bir anlamı ifade etmektedir. Kız ve erkeğin artık birbirlerine sözü olduğu birbirlerine ait oldukları belirtilmektedir. Nişanlı kıza gönderilen kurban, erkek tarafının gelinlerine verdikleri değeri ifade etmekle birlikte erkek tarafının ekonomik durumunun da bir göstergesi niteliğindedir. Düğün sürecinde gördüğümüz kına yakma adeti saflığı temizliği ve gelinin ağlaması ile akan gözyaşları bereketi sembolize etmektedir. Düğün hediyelerinde altın tercih edildiği görülmektedir. Altın takılması ailenin hem ekonomik durumuna işaret etmekle birlikte aynı zamanda da daha sonra bozduurulduğunda evli çiftlere ekonomik katkı sağlamaktadır. Erkek evine gelen gelinin başından çerez- fındık ve şeker atıldığı görülmektedir. Tarım topluluğunun ifadesi olarak, üretilen ürünün gelinin başından saçılması bereketli olması dileğine vurgu yapmaktadır. Geline verilen çeyizlerin içeriğine baktığımızda elişleri ve dantellerden bahsedilmektedir. Elishleri ve dantelleri çok olan kız becerikli, hamarat olarak nitelendirilmektedir. Kıza verilen çeyizler kızın babasının maddi durumunun da göstergesidir. Kıza verilen çeyizlerin içeriğine baktığımızda genellikle ev içinde kullanılabilecek eşyalar olduğu dikkat çekmektedir. Bunun nedeni ise toplumsal olarak kadının ev içi işlerden sorumlu olduğu ev dışı işlerden ise erkeğin sorumlu olduğu sonucuna ulaşılabilir. Evlilik sonrası eşlerin yerleşmeleri baba yanlı ve geniş aile biçimindedir. Bu dönemde gerçekleşen evliliklerde geniş aile tercih edilmektedir. Toplumsal olarak çiftlerin başka bir evde yaşamaları hoş karşılanmamaktadır. Burada yerleşmelerin geniş aile biçiminde olma sebepleri, tarıma dayalı bir üretim sistemi ve erkeğin baba mesleğini devam ettirmesidir.

Elde edilen kodlar evlilik ilişkilerinin kültürel, ekonomik ve siyasi işlevleri doğrultusunda aşağıdaki tabloda sınıflandırılmıştır. Burada bir iletişim biçimi olarak evlilik sürecinde gerçekleştirilen uygulamaların, törenlerin her birinin birer işleve sahip olduğu görülmektedir.

4.3. Kültürel, Ekonomik ve Siyasi Kodlar

Görüşme yapılan bireylerin anlamlandırmaları doğrultusunda Tablo 3’de belirtilen kodların kültürel, ekonomik ve siyasi olarak birtakım anlamlara işaret ettiği görülmüştür. Bu kapsamda ikinci bir gruplandırma sonucunda elde edilen kodlar aşağıdaki gibidir.

Tablo 4: Kültürel, Ekonomik ve Siyasi Kodların Sınıflandırılması

Kültürel Kodlar	Ekonomik Kodlar	Siyasi Kodlar
Evlilik biçimleri Çeyiz Törenler/ Ritüeller Dinsel inançlar	Çeyiz Altın Kurban	Evlilikte Tamdıklık Akrabalık ilişkileri

Elde ettiğimiz veriler kapsamında bir iletişim biçimi olarak evliliğin kültürel, ekonomik ve siyasi açıdan bir takım işlevleri olduğu, kültürel olanın ekonomik olan unsurlarla ve aynı zamanda siyasal unsurlarla bağlantılı olduğu görülmektedir.

SONUÇ

Kültür bir anlam yaratma sürecini ifade etmektedir. Bu anlamlar belirli davranışlar, tutumlar, ritüeller ve sembollerle ifade edilmektedir. Kültürel yapı içinde evliliğin bir iletişimsel sistem olduğu görülmektedir. Levi-Strauss’un (1969) belirttiği gibi toplumsal yapı, toplumda bulunan somut ilişkilerin arkasında bulunan soyut olaylara ulaşılarak anlaşılabilir. Bu bağlamda toplumsal yapı içinde evliliğin kültürel, siyasi ve ekonomik anlamda birtakım işlevleri içinde barındırdığı sonucuna ulaşılmıştır. Evliliğin kültürel işlevi törenler, ritüeller ve inançlar, ekonomik işlevi, çeyizler, takılan verilen hediyeler, siyasi işlevi ise aileler arasında bir uzlaşım ve akrabalık ilişkilerinin düzenlenmesi şeklindedir. Kültür statik değil dinamik bir süreçtir. Kültürel yapı, tarihsel, ekonomik ve siyasi koşullar ekseninde bir takım değişiklikler göstermektedir. Toplumda üretim ve yönetim biçimlerinin değişmesi ile birlikte kültürde de değişimler yaşanabilmektedir. Evlilik sürecinde yapılan törenlere bakıldığında kadının erkeğin evine gelmesi şölenlerle kutlanmakta ve kadın kültürel yapı içinde bereketle ilişkili kavramlarla birlikte anılmaktadır. Görüldüğü gibi kadınlar hane içi üretimden yani çocuk doğurmak ve doğan çocukların yetiştirilmesi ile yükümlüdür. Kadının ev dışı çalışıp para kazanma gibi yükümlülüğü bulunmamaktadır. Ev dışı işlerde erkekler çalışmakta ekonomik sorumluluk erkeğin görevidir. Bu durumda evliliğin ekonomik bir işbölümünü ifade ettiği göstermektedir. Ailenin kurulması sürecinde evliliğe karar verenlerin aile büyükleri ve çoğunlukla da baba olduğu görülmektedir. Evlenecek kişiler burada söz sahibi değildirler. Burada ailenin devamlılığının koruyucusu aile büyükleri olarak görülmekle birlikte bu durum ataerkil yapıya işaret etmektedir. Görüşmeler kapsamında ulaştığımız bilgiler doğrultusunda evliliklerin aynı sosyo-ekonomik gruplar arasında gerçekleştiği ve akrabalık ilişkilerinin evliliklerde merkezi bir konumda olduğu görülmektedir. Akrabalık

ilişkileri ve evlilik süreçlerinde bireyler arasında yaşanan her türlü etkileşimsel unsurun iletişimsel boyutunun olduğu ve her bir faaliyetin ya da davranışın bir anlama işaret ettiği görülmektedir. Bu anlamlar bütünü ortak bir algıya işaret etmekle birlikte bir iletişim biçimi olarak işlev görmektedir.

Sonuç olarak, evlilik ilişkileri toplumsal bir iletişim sistemini ifade etmekte ve aynı zamanda ekonomik, siyasal ve kültürel bakımdan birbirleri ile ilişkili yapılara işaret etmektedir. Bu noktada toplumsal yapı içinde bireyler arası iletişim dil ile gerçekleştiği gibi birtakım törenler, semboller, davranış ve tutumlarla da gerçekleşmektedir.

KAYNAKLAR

- ALTUNTEK, S.(2015), “Yöntembilim Üzerine Antropolojik Okumalar” Dipnot Yayınları, İstanbul.
- BALAMAN, Ali Rıza (2002). Evlilik Akrabalık Türleri, Ankara: T.C Kültür Bakanlığı Yayınları.
- BARCLAY, H. (2014), “Efendisiz Halklar”, (Çeviren: Zarife Biliz), Sümer Yayıncılık, İstanbul.
- BATES, D. G. (2009), “21. Yüzyılda Kültürel Antropoloji – İnsanın Doğadaki Yeri”, Kolektif Çeviri, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- ÇETİN, C. (2007), “Anadolu Berket Kültü ve Anadolu Türk Köylüsü Seyirlik Oyunlarına Yansımaları”. Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi. 46 (1), 189-210.
- EMECEN F.,YÜKSEL A., (2015), “ Giresun Kazası Nüfus Defteri” Celepler Matbaacılık, Trabzon.
- FISKE, J. (2015),“İletişim Çalışmalarına Giriş”, (Çeviren: Süleyman İrvan), Pharmakon Yayınevi, Ankara.
- HAVILAND, W.,PRINS, H., WALRATH, D., MCBRIDE, B. (2006). “Kültürel Antropoloji”, Çeviren: İnan Deniz ve Erguvan Sarıoğlu, Kaknüs Yayınları, İstanbul.
- KOŞAY, H. Z. (1944), “Türkiye Türk Düğünleri Üzerine Mukayeseli Malzeme” Maarif Matbaası, Ankara.
- LEVI-STRAUSS, C.(2013), “Hepimiz Yamyamız”, (Çeviren: Haldun Bayrı) Metis Yayınları, İstanbul.
- MONAGHAN, J.,JUST P., (2007), “Sosyal ve Kültürel Antropoloji”, (Çeviren: Hakan Gür) Dost Yayınları: Ankara.
- ÖZBUDUN, S.,ŞAFAK, B.,ALTUNTEK N. S., (2007). “Antropoloji Kuramlar/ Kuramcılar”, Dipnot Yayınları: Ankara.
- SMITH, P. (2001), “Kültürel Kuram”, (Çeviren: Selime Güzelsarı) Babil Yayınları, İstanbul.
- SÜMER, F.(1972), “Oğuzlar (Türkmenler)Tarihleri-Boy Teşkilatı-Destanları” Ankara Üniversitesi Basımevi: Ankara.
- RITZER,G. (2014), “Sosyoloji Kuramları”, (Çeviren:Himmet Hülür) De-ki Yayıncılık: Ankara.
- TEZCAN, M. (2003), “Türk Kültüründe Kız Kaçırma Geleneklerinin Antropolojik Çözümlemesi”, Aile ve Toplum,Yıl: 5 Cilt: 2 Sayı: 6 Ekim-Aralık.
- YILDIRIM, A. ŞİMŞEK, H. (2013), “Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri”,Seçkin Yayıncılık: Ankara.
- YASA, İbrahim (1962). “Taygeldi Ailesi”, Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, Cilt: 17, Sayı: 2.
- YÜCEL, T.(2015), “Yapısalcılık”, Can Yayınları: İstanbul.

EK:**GÖRÜŞME FORMU**

Cinsiyet:	Yaş:
Eğitim Durumu:	Eşinizin Eğitim Durumu:
Evlenme Yaşınız:	Eşinizin Evlilik Yaşı:
Mesleğiniz:	Eşinizin Mesleği:

Eşinizin Mensup Olduğu Sülale:**Evlilik Öncesi Mensup Olduğunuz Sülale:****Annenizin Mesleği:****Babanızın Mesleği:****Eşinizle Yakınlık Dereceniz:****Evlenme Biçimi:** Görücü Usulü ( ) Tanışarak ( ) Kaçarak ( ) Gönüllü Kaçma ( ) Zorla Kaçırılma ( )**Kız İsteme Olayı Nasıl Gerçekleşti ?****Nişanlılık Süresi Ne Kadar Sürdü. Niçin?****Düğün İçin Ne Gibi Hazırlıklar Yapılırdı?****Kadın ve Erkeğe Ne Gibi Çeyizler Verildi:****Düğününüz Nerede Gerçekleşti:****Evlendikten Sonra Nerede Oturmaya Başladınız. Niçin?**

Bu makaleye atıfta bulunmak için;

KODAMAN, T. ve BAŞ, N. (2017), “Batı Balkanlar’da Avrupalılaşıma ve Avrupalılaşmayı Sağlayan Siyasal Mekanizmalar”, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 4(1), 45-65.

Makalenin geliş tarihi: 03.03.2017

Makalenin kabul tarihi: 05.05.2017

BATI BALKANLAR’DA AVRUPALILAŞMA VE AVRUPALILAŞMAYI SAĞLAYAN SİYASAL MEKANİZMALAR*

EUROPEANIZATION IN WESTERN BALKANS AND POLITICAL MECHANISMS THAT PROVIDE EUROPEANIZATION

Timuçin KODAMAN

Prof. Dr., Süleyman Demirel Üniversitesi, İİBF, Uluslararası İlişkiler Bölümü, timucinkodaman@sdu.edu.tr

NUMAN BAŞ

Doktora Öğrencisi, Süleyman Demirel Üniversitesi, SBE, Uluslararası İlişkiler ABD, numan1993@yahoo.com.tr

ÖZET

1990’lardan itibaren çeşitli uluslararası organizasyonlar tarafından Balkanlar Bölgesi iki ayrı alt bölge olarak kategorize edilmeye başlanmıştır. Birinci alt bölge; Arnavutluk, Bosna-Hersek, Sırbistan, Karadağ, Kosova, Hırvatistan ve Makedonya’dan oluşan Batı Balkanlar Bölgesi’dir. Diğer alt bölge ise Bulgaristan ve Romanya’dan ibaret olan Doğu Balkanlar Bölgesi’dir. Doğu Balkanlar’da yeralan ülkeler, Soğuk Savaş sonrasında önemli bir gecikme olmaksızın Avrupa Birliği’ne üye olmuşlardır. Batı Balkanlar ise gerek yaşadığı sorunlu tarihsel süreç, gerekse etnik, sosyal ve ekonomik açıdan karmaşık yapısı nedeniyle, AB üyeliği yolunda zorlu bir süreç yaşamaktadır. AB, arka bahçesi olarak gördüğü bu bölgede ortaya çıkacak gerginlik ve çatışmaların kendi istikrarını da etkileyebileceğini bilmektedir. Bu nedenle AB, Batı Balkanlar’da zayıf olan devlet yapısını demokratikleştirmeye ve güçlendirmeye çalışmaktadır. AB, bu amacını gerçekleştirirken koşulluluk ve sosyalizasyon politikalarını araç olarak kullanmaktadır. Bu çalışmada AB’nin uyguladığı koşulluluk ve sosyalizasyon politikalarının Batı Balkanlar üzerindeki etkileri incelenecektir.

* Bu çalışma, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı’nda Prof. Dr. Timuçin KODAMAN danışmanlığında Numan BAŞ tarafından hazırlanan “AB Batı Balkan İlişkileri ve Bu Süreçte Batı Balkanlar’da Yaşanan Siyasal Dönüşüm” isimli doktora tez çalışmasından türetilmiştir.

Anahtar Kelimeler: *Batı Balkanlar, Avrupalılaşıma, Koşulluluk, Sosyalyasyon*

ABSTRACT

After 1990s, The Balkans Region has been categorized as two different sub regions by various international organizations. The first sub region is the Western Balkans, consisting of Albania, Bosnia and Herzegovina, Serbia, Montenegro, Kosovo, Croatia and Macedonia. The other sub region is the Eastern Balkans Region consisting of Bulgaria and Romania. The countries in the Eastern Balkans became members of the European Union without any significant delay after the Cold War. The Western Balkans, on the other hand, face a challenging process towards EU membership due to the problematic historical process they live in, and because of their complex structure in ethnic, social and economic terms. The EU knows that the tension and conflicts that will emerge in this region, which it regards as its backyard, can also affect its own stability. For this reason, the EU is trying to democratize and strengthen the weak state structure in the Western Balkans. The EU uses the policies of conditionality and socialization as a means to achieve this goal. In this study, the effects of the EU's conditionality and socialization policies on the Western Balkans will be examined.

Key Words: *Western Balkans, Europeanization, Conditionality, Socialization.*

GİRİŞ

Batı Balkanlar, tarih boyunca etnik ve kültürel çeşitliliğin fazla olduğu bir bölge olmuştur. Batı Balkan uluslarının Orta ve Yakın Çağ'da Osmanlı ve Avusturya-Macaristan İmparatorlukları egemenliği altında yaşamış olmaları; bölgede kültürel çeşitliliğin artmasının yanı sıra farklı tarihsel yakınlıkların, etkileşimlerin de nedeni olmuştur. Birinci Dünya Savaşı sonrasında uluslararası koşulları, Osmanlı İmparatorluğu ve Avusturya Macaristan gibi İmparatorlukları parçalarken; içerdiği kültürel, etnik, dinsel farklılıklara rağmen Batı Balkanlar'da birleşmeyi getirmiştir. Bu birleşmede en önemli etken dönemin uluslararası koşullarıdır. İtilaf Devletleri, Avusturya-Macaristan'ın dağılmasının Balkanlar'ı Rus İhtilali'nin etkilerine karşı korunmasız bırakacağını görmüşlerdir. Bu nedenle, İtilaf Devletleri nispeten güçlü ve kendilerinin müttefiki olan Sırbistan öncülüğünde Güney Slavların birleştirilmesi planını desteklemiştir (Kenar, 2005: 40). Diğer bir etken ise İtilaf Devletleri'nin İtalya'yı savaşın içine çekebilmek adına gizli bir antlaşma ile Slovenya ve Hırvatistan'ın Dalmaçya kıyılarını vermeyi taahhüt ettiğinin anlaşılması üzerine (Ülger, 2003: 36); Hırvat ve

Slovenlerin İtalyan hegemonyası altına girmektense Sırp'ların ağır basacağı bir Yugoslav devletini tercih etmiş olmalarıdır.

İkinci Dünya Savaşı sonrasında Yugoslavya'da Sovyetler Birliği benzeri bir devlet yapısı oluşturulmuştur. Ancak Sovyetler Birliği ile yaşanan sorunlar nedeniyle 1948'de Yugoslavya Kominform'dan çıkarılmış ve sonrasında ekonomik ve siyasi olarak Batı Avrupa ve ABD ile daha yakın ilişkiler kurma yoluna girmiştir (Işıklı, 1980: 93-102). Batı'ya açılma ile birlikte Yugoslavya, kendine özgü bir sosyalizm anlayışı geliştirmiş ve bu sistem "Yugoslav Sosyalizmi" olarak adlandırılmıştır. Bu modelin oluşturulmasında, Tito'nun kurmay heyetinde bulunan Milovan Cilas ve Edvard Kardelj'nin Sovyet modelinin merkeziyetçi ve bürokratik yapısına yönelik eleştirilerinin önemli bir rolü olmuştur. Bu dönemde Yugoslavya'nın farklı tarihsel, kültürel, sosyolojik ve ekonomik süreçleri yaşamış ulusları barındıran etnik yapısı nedeniyle bürokratik merkeziyetçiliğin ülkede etnik milliyetçiliği artıracakı öngörülmüştür. Bu yaklaşımın ekonomik alandaki yansıması özyönetim, siyasal alandaki yansıması ise adem-i merkeziyetçi uygulamalar olmuştur (Uzgel, 1992: 235). Kısacası bu uygulamalar Yugoslavya'nın Batı'ya açılışıyla hız kazanan, sosyalizmin demokratik yönüyle bağ kurma yönündeki arayışların bir ürünü olmuştur (Işıklı, 1980: 103). Özyönetim, 1950 ve 1960'larda hızlı bir ekonomik büyümeye neden olmuştur. Fakat başlangıçta özyönetim ile ulusların sınıfsal çıkarlar doğrultusunda birleştirilmesi öngörülmesine rağmen ulus seviyesinde birleşmeler gerçekleşmiştir. (Yarasevich ve Karneyeva, 2003: 5). Öte yandan adem-i merkeziyetçi yönetim anlayışı ile de her Yugoslav cumhuriyeti kendi eğitim ve kültür politikasını uygulamıştır. Böylelikle Yugoslavya'da bir Yugoslav üst kimliği geliştirilememiştir. Ayrıca adem-i merkeziyetçi yapı sayesinde her cumhuriyet kendi ekonomisini kurmuş ve ülkede ekonomik entegrasyon zayıf kalmış, cumhuriyetler arası eşitsizlik ve farklılıklar artmıştır (Sancaktar, 2009: 19-32).

Yugoslavya, Soğuk Savaş Dönemi Avrupası'nda iki siyasi blok arasında stratejik bir pozisyonda bulunmuş ve hem siyasi hem de ideolojik anlamda bu iki bloka eşit mesafede bulunmuştur (Jovic, 2001: 110). Bu dönemde Batı'nın gözünde Yugoslavya'nın varlığı, Sovyetler Birliği'nin Avrupa'yı doğrudan tehdit etmesinin önünde bir engel olarak görülmüştür. Ayrıca Yugoslavya'nın konumu, Sovyetler Birliği'nin Avrupa'daki konumunu tartışılır hale getirmesi açısından da önemli olarak görülmüştür. Bu nedenle Batılı ülkeler Yugoslavya'yı ekonomik ve siyasi anlamda desteklemişlerdir (Kenar, 2005: 126). Soğuk

Savaş'ın bitmesi ile birlikte Yugoslavya bu anlamda önemini yitirmiş ve kanlı bir iç savaşa sürüklenmiştir.

Avrupa Birliği, Batı Balkanlar'da patlak veren iç savaşa önemli bir dönüşüm aşamasında iken ve hazırlıksız bir şekilde yakalanmıştır. Bu dönemde Maastricht Antlaşması ile henüz oluşum aşamasında olan AB Ortak Dış ve Güvenlik Politikası'nın çatışma önleme ve erken uyarı mekanizmalarından yoksun oluşu, müstakil bir askeri gücünün olmayışı AB'nin etkisizliğinde önemli bir rol oynamıştır (Ülger, 2002: 167). Ayrıca AB üyeleri Yugoslavya'da başlayan çatışmaları sona erdirmek için gereken araç ve yöntemler üzerinde görüş birliğine varamamışlardır. Krizin başlamasıyla birlikte AB ortak bir dış politika geliştirmeye çalışmış, ancak üye ülkelerin çatışan taraflara olan farklı tarihsel yakınlıkları (Almanya-Hırvatistan, Fransa-Sırbistan) nedeniyle ferdi hareket etmeleri bunu engellemiştir (Gürkaynak, 2004: 200). Arka bahçesi olarak nitelendirilebilecek bir bölgede yaşanan katliamların önüne geçememiş olması, AB'nin itibar kaybetmesine neden olmuştur. AB, Batı Balkanlar'da gerçekleşen bir iç savaşın aynı zamanda mülteci akını, artan silah ve insan kaçakçılığı (mevcut sınırların kontrol edilememesi nedeniyle) gibi nedenlerle kendi istikrarını da etkilediğini görmüştür.

AB, Bosna sonrasında Kosova ve Makedonya'da yaşanan çatışmalarda giderek daha aktif bir yaklaşım sergilemiştir. Bosna-Hersek'te çatışmaları durdurucu nitelikte bir kuvvet kullanma seçeneğini geciktiren AB, Kosova konusunda kararlı bir kuvvet kullanım tehdidini çok daha erken gündeme getirmiştir (Kut, 2005: 190-192). AB'nin bu yaklaşımındaki neden, Kosova meselesinin öncelikle Arnavutluk ve Makedonya, daha sonra da hemen hemen bütün bölge ülkeleri ile alakalı olmasıdır (Davudoğlu, 2001: 313).

AB, Makedonya'da silahlı çatışmaların iç savaşa dönüşmemesinde, AGİT ve NATO ile birlikte ana oyuncularından birisi olmuştur. AB'nin bu başarısında en büyük etken, 2001'de çatışmalar başladığında Makedonya ile imzalanan İstikrar ve Ortaklık Antlaşması olmuştur. AB, bu antlaşma ile Makedonya üzerinde koşulluluk politikası uygulamıştır (İlievski, 2007: 4).

Batı Balkanlar etnik, kültürel, dinsel açıdan çeşitlilik göstermesine rağmen, yaşamış olduğu sorunların benzerliği açısından türdeş bir görüntü vermektedir. Etnik olarak iç içe geçmişlik, yolsuzluk, devlet kurumlarının yetersizliği, suç oranlarının yüksek oluşu gibi

sorunlar tüm Batı Balkan Devletleri'nin yaşadığı sorunlardır. Bu sorunlar aynı zamanda Batı Balkanlar'da çatışma ve istikrarsızlıkların da sebebi olarak görülmektedir.

AB, Batı Balkanlar'da çatışmanın sebeplerini ortadan kaldırmak adına Dayton Barış Antlaşması sonrasında bölgeye yönelik olarak çeşitli stratejiler geliştirmiştir.¹ Bu bağlamda AB, 2000'li yılların başından itibaren Batı Balkanlar'da daha fazla sorumluluk almaya başlamış ve bölgede kalıcı dönüşümler yapabilmek için bölge ülkelerinin önüne daha somut hedefler koymuştur. AB, Feira Zirvesi'nde (Haziran 2000) Batı Balkan ülkelerini “potansiyel aday” olarak ilan etmiştir. Selanik Zirvesi'nde ise daha ileri bir adım atılmış ve “Batı Balkanlar'ın geleceği AB'nin içerisinde” ifadesi kullanılmıştır (EU-Western Balkans Summit Declaration, 2003: 3).

AB dış politikasının en güçlü aracı olarak tanınan genişleme politikası, aday ülkelerde demokrasiyi sağlamlaştırarak bu ülkelerin siyasi dönüşümüne önemli katkılarda bulunmaktadır. Genişleme politikası ile üyelik hedefinin çekiciliğini bir teşvik mekanizması olarak kullanan AB, komünizm sonrası geçiş dönemi yaşayan ülkelerde ekonomik ve siyasi reformları hızlandırmıştır (Kmezic, 2014: 42-50). AB genişlemesi Avrupalılaşma ile doğrudan ilişkilidir. Zaman içerisinde kurumsal yapısının güçlenmesi ile AB, üye devletlerin iç politikalarının her yerinde var olan bir üst yapı haline gelmiştir. Aynı durum aday ülkeler içinde geçerli olmuştur (Stanivukovic, 2015: 5).

Bu çalışmada Avrupalılaşma kavramına yer verilecek ve Batı Balkanlar'da Avrupalılaşma sürecinin işleyişi ele alınacaktır. Ayrıca Avrupalılaşmanın işleyişi konusunda araç olarak kullanılan koşulluluk ve sosyalizasyon mekanizmaları, Batı Balkanlar özelinde değerlendirilecektir. Bütün bunlar ışığında “Batı Balkanlar'da yaşanan dönüşüm sürecinde koşulluluk ve sosyalizasyon mekanizmalarının etkisi var mıdır?” sorusuna cevap aranacaktır.

Giriş kısmı ile başlayan makalenin 2. kısmında “Avrupalılaşma ve Batı Balkanlar” başlığı altında Avrupalılaşma kavramı anlatılacak, Avrupalılaşmanın üye ve aday ülkelerde

---

¹ AB, Dayton Barış Antlaşması sonrasında Batı Balkanlar'a yönelik olarak “Bölgesel Yaklaşım” geliştirmiştir. Bölgesel Yaklaşım ile çeşitli uluslararası kuruluşlar AB öncülüğünde bir araya getirilerek fon oluşturulmuş ve finansal destek karşılığında bölge ülkelerinin işbirliğinin geliştirilmesi amaçlanmıştır. Kosova Operasyonu'ndan sonra AB, Batı Balkanlar'a yönelik olarak “Güney-Doğu Avrupa İçin İstikrar Pakti”ni geliştirmiş ve bu yaklaşımla birlikte CEFTA (Orta Avrupa Serbest Ticaret Antlaşması) Batı Balkanlar'ı da kapsayacak hale getirilmiştir. Böylece bölge ülkeleri ekonomik olarak birbirine ve AB'ye önemli ölçüde bağlanmıştır. 2000'lerin başından itibaren de “İstikrar ve Ortaklık Süreci” geliştirilerek bölge ülkeleri için bir üyelik perspektifi sunulmuştur.

işleyişi ve etkilerine değinilecektir. Bu kısımda koşulluluk ve sosyalizasyon alt başlıkları altında her iki mekanizmanın Batı Balkanlar üzerindeki etkileri, yaşanan tarihsel süreçte örneklerle anlatılacaktır. Makale sonuç kısmı ile bitirilecektir.

1. AVRUPALILAŞMA VE BATI BALKANLAR

Avrupalılaşıma, devletlerin AB kurallarını uyarladığı (intibak ettiği) bir süreçtir. (Schimmelfennig ve Sedelmeier, 2003: 3). AB karar süreçlerinde tanımlanan ve pekiştirilen ortak norm ve düşünceler üye ve aday ülkelerin iç süreçlerine, politik yapılarına, kamu politikalarının mantığına aktarılmakta; resmi ve gayri resmi kurallar, prosedürler, politik bakış açıları, tarzlar ve yaşam biçimleri kurumsallaşmakta, yayılmakta ve inşa edilmektedir (Radaelli, 2000: 25). Sonuç olarak, Avrupalılaşıma ile birlikte üye ve aday ülkelerde iç politika alanları artan bir şekilde AB yasama sürecine maruz kalmakta (Denti, 2014: 12), kültürel ve politik değişimler gerçekleşmekte; ekonomide, devletin kurumsal yapısında değişim ve modernizasyon meydana gelmektedir (Alujevic, 2012: 23).

Olsen'e göre Avrupalılaşıma; dış sınırlarda değişim, Avrupa seviyesinde kurumların gelişmesi, milli yönetim sistemlerinin merkezi etki altına alması, politik organizasyon ve yönetim şekillerinin ihraç edilmesi, politik birleşme projesi süreçlerinden ibarettir (2002: 923-924).

Batı Balkanlar konusunda birçok olumsuz eğilim ve Balkanizasyon (Todorova, 2009: 31-35) söylemlerine rağmen, AB etkisiyle yapılan reformların bölgeye Avrupa değerlerini kazandırmayı amaçladığı konusunda şüphe yoktur. Batı Balkanlar için Avrupalılaşıma, Balkanizasyonun alternatifini teşkil etmektedir (Zaboroski, 2002: 7).

Yakın bir zamanda etnik savaş yaşamış olmaları, komünizm sonrası geçiş sürecinde olmaları nedeniyle Batı Balkanlar için Avrupalılaşımanın zor ve tartışmalı bir mücadele olacağı açıktır (Anastakis, 2005: 80). Batı Balkanlar'ın Avrupalılaşıma ile ilgili problemi sadece AB müktesebatı ile uyum değildir. Batı Balkanlar için en büyük zorluk, geçmiş uygulama ve alışkanlıklardan uzaklaşma meselesidir (Radovanovik, 2012: 207).

Avrupalılaşıma, Batı Balkanlar'da her ülkede aynı şekilde ve aynı oranda gelişmemektedir. Bu nedenle de bazı ülkeler (Hırvatistan ve Karadağ) AB sürecinde diğer ülkelere göre daha hızlı yol almışlardır ve Hırvatistan AB üyeliğine kabul edilmiştir. Elbasani'ye göre Batı Balkanlar'da Avrupalılaşımayı üç parametre belirlemektedir. Bunlardan

birincisi ülkedeki reformist elitlerin gücü ve potansiyel AB yanlılarının miktarıdır. Batı Balkanlar'ın tamamında, hatta Kosova ve Bosna gibi geçmişte iç savaşın vahşetini yaşamış ülkelerde dâhil olmak üzere AB yanlıları, etnik milliyetçi ve reform karşıtı güçlere karşı rekabette giderek güç kazanmaktadır. Ancak köklü değişiklikler yapma konusunda, reform yanlısı elitler halen yeterli güce sahip değildir. İkinci parametre, ülkenin geçmişten devraldığı tarihsel miras ve bu mirasın günümüze yansıyan boyutudur. Üçüncü parametre ise zayıf devlet yapısı ile ilişkili, elit tercihlerini şekillendiren derin koşullar² ve uzun dönemli yapılarıdır (2013: 9).

Batı Balkanlar'da devletlerin sınırlarının ve siyasal otoritelerinin tartışmalı olması, devlet kapasitesini daha fazla zayıflatan bir etken oluşturmaktadır. AB norm ve kurallarının uyarlanabilmesi, önemli bir devlet kapasitesini gerektirmektedir. Batı Balkanlar AB sürecinde önemli bir değişime uğramaktadır. Bu süreçte Bosna ve Kosova gibi en zayıf ve tartışmalı devletler bile siyasal maliyeti yüksek AB norm ve kurallarını uyarlayabilmektedir. Ancak Batı Balkan ülkeleri uyarladıkları yasaları uygulama konusunda eksik kalmaktadırlar. Örneğin Makedonya, uluslararası standartlarda bir seçim yasası getirmesine rağmen seçmenleri sandığa çekme konusunda baskıcı stratejiler uygulamaktadır. Aynı şekilde Arnavutluk, kapsamlı bir kamu yönetimi reformu yasası uyarlamasına rağmen kamu yönetiminde siyasallaşmayı durduramamıştır (Börzel, 2011: 7-9). AB norm ve kurallarının her alanda etkin bir şekilde hayata geçirilememesine rağmen Batı Balkan siyasi elitleri göze çarpan bir şekilde AB kurallarına uyum gösterme konusunda istekli görünmektedir. Böylelikle Avrupalılaşıma süreci yavaş da olsa ilerlemektedir (Perkovic, 38: 122).

AB ile Batı Balkanlar arasında güç asimetrisine dayalı karşılıklı bir bağımlılık vardır. AB'nin güçlü ekonomisi sayesinde aday ülkeye sunabileceği imkânlar, aday ülkenin Birliğe sunabileceğinden daha fazladır (Kmezic, 2014: 49). AB ve Batı Balkanlar arasındaki güç asimetrisi nedeniyle, AB oyunun kurallarını dikte eden taraf olmaktadır. Batı Balkan ülkelerinin sınırlı gücü nedeniyle AB'nin koyduğu kuralları etkileme kapasitesi sınırlıdır veya hiç yoktur (Anastakis, 2005: 82). Aday ülkelerin siyasi elitlerinde AB'ye katılma konusundaki isteğin yüksek olması da AB'nin pazarlık gücünü arttıran bir etken olmaktadır (Kmezic, 2014: 49). Örneğin 2010'da Eurobarometer tarafından yapılan bir ankete göre,

---

² “Derin koşullar” ile Yugoslavya'nın eski komünist sisteminden gelen yapılar kastedilmektedir. Bu yapılar, reform yanlısı elitleri sınırlayabilmektedir.

Makedonya nüfusunun % 75'i AB üyeliğinin ülkelerinin yararına olacağını düşünmektedir. Bu oran AB ortalamasının on dokuz puan üzerinde bulunmaktadır (Taylor vd., 2013: 72).

Avrupalılaştırmanın işleyişi konusunda genel olarak iki mekanizma üzerinde durulmaktadır. Rasyonalist Teori “koşulluluk” (conditionality) üzerinde dururken, Konstrüktivizm (constructivism) “sosyalizasyon” üzerinde durmaktadır (Biermann, 2014: 488). AB'nin Batı Balkanlar'ın Avrupalılaştırmasını sağlamak için en yaygın olarak kullandığı mekanizma, koşulluluk mekanizmasıdır (Kmezic, 2014: 4). Aşağıda Avrupalılaştırmanın işleyişini sağlayan iki mekanizma üzerinde durulacak ve Batı Balkanlar'daki gelişmeler bu açıdan değerlendirilecektir.

1.1. Koşulluluk

Koşulluluk, ödüllere güçlendirilen bir pazarlık stratejisidir. AB, hedef ülkenin koşullara uyması durumunda ödül alması, uymaması durumunda ödülün verilmemesi için gereken koşulları düzenler (Biermann, 2014: 495). AB'nin koşul koymasındaki amaç, birliğe yeni katılan devletlerin birliğin temellerini sarsmaması için üyelik öncesinde hazırlamaktır (Barnes ve Barnes, 2007: 431).

Koşulluluk, AB gündemine ilk kez 1962'de Parlamento'nun “Birkelbach Raporu” ile birlikte gelmiştir. Bu raporda, yalnızca demokratik uygulamaları benimseyen, insan hakları ve temel özgürlüklere saygı duyan ülkelerin AT üyeliğine kabul edilebileceği ifade edilmiştir. İlk kez koşulluluk, güney genişlemesi ile birlikte diktatörlük sonrası dönüşüm yaşayan Yunanistan, İspanya, Portekiz'e karşı uygulanmış; bu ülkelerden çoğulcu demokrasi, liberal anayasa ve serbest seçimler istenmiştir (Anastakis, 2008: 367). Soğuk Savaş'ın bitmesiyle birlikte AB'ye katılmak isteyen ülkelerin sayısında dramatik bir artış olmuştur. Bu dönemde Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinin tamamı AB'ye katılmak istediklerini açıklamışlardır. Tek Avrupa Senedi (1987) ve Maastircht Antlaşması (1992) ile birlikte derinleşmeye çalışan AB, hazırlıksız yapılacak bir genişlemenin kuruluştan itibaren elde edilen kazanımları yok edebileceğini değerlendirmiştir. 1993 Kopenhag Zirvesi'nde üyelik için koşulluluk politikası daha belirgin bir şekilde vurgulanmış ve AB üyeliği için Kopenhag Kriterleri³ zorunlu hale

³ Kopenhag Kriterleri üç tanedir. Bunlardan birincisi AB içinde rekabet baskısı ve piyasa güçleriyle mücadele edebilecek, işleyen bir pazar ekonomisine sahip olmaktır. İkincisi demokrasi, hukukun üstünlüğü, azınlıkların korunmasını sağlayan istikrarlı kurumların var olmasıdır. Üçüncüsü ise siyasi ve parasal birlik dâhil üyelik yükümlülüğünü yerine getirebilme, AB müktesebatını üstlenebilme kapasitesidir.

getirilmiştir. Kopenhag Kriterlerine ilaveten, iyi komşuluk şartı 1992'den itibaren AB tarafından çeşitli vesilelerle ifade edilmiştir (Smith, 2003: 116-120).

2004 genişlemesi ile Birliğe katılan ülkelerin Batı Balkanlar'a göre daha homojen bir yapıya sahip olmaları ve komünizm sonrası çatışma süreci yaşamamış olmalarına rağmen AB bu ülkelerin entegrasyonu ile ilgili zorluklar yaşamıştır. Bu nedenle AB siyasi koşulluluk anlamında bu genişlemeden dersler çıkarmıştır. Batı Balkanlar, gerek yaşamış olduğu tarihsel süreç gerekse yapısı itibarıyla Orta ve Doğu Avrupa ülkelerine göre AB entegrasyonu açısından daha zor bir bölge görünümü vermektedir (Uğurlu, 2013: 172-173). Bu nedenle AB'nin Batı Balkanlar'a karşı uyguladığı siyasi koşulluluk, daha önceki genişlemelerde uygulanandan daha kapsamlı olmaktadır (Braniff, 2011: 70).

Vachudova, AB'nin hedef ülkelerde aktif ve pasif olmak üzere iki tür baskı gücü (leverage) uygulayarak, koşulluluk mekanizmasını çalıştırdığını ifade etmiştir. Buna göre, hedef ülke AB'den dışlanmanın kendisine getireceği maliyeti ve AB üyeliğinin kendisine getireceği faydayı hesap eder. Vachudova'ya göre sadece Norveç gibi ekonomik açıdan oldukça gelişmiş ülkeler dışlanmanın maliyetine katlanabilir. AB'nin bu etkisi pasif baskı gücüdür. Aktif baskı gücü ile kastedilen ise planlı bir şekilde uygulanan koşulluluk politikasıdır. AB aktif baskısı, liberal olmayan yöneticilere faydası olan enformasyon asimetrisini sarsarak bilgi ortamının değiştirilmesine yardımcı olur. Buna ilaveten aktif baskı, AB yanlısı muhalefetin gündemi şekillendirmesine ve güçlendirmesine yardımcı olur. AB aktif baskısı sonucunda hedef ülkedeki reform yanlısı kesimler güçlenir ve politik sistem daha rekabetçi bir hâle gelir. AB aktif baskısı bunu iki aşamada gerçekleştirmektedir. İlk aşamada, hedef ülkelerde AB ile uyum sağlayacak reform yanlısı hükümetler seçimle işbaşına gelir. İkinci aşamada ise hem liberal hem de liberal yönelimli olmayan hükümetler AB'ye üye olabilmek için zorunlu reformları gerçekleştirir. AB adaylığı vaadi, liberal olmayan devletlerde güç dengelerini statükodan faydalanan toplum kesimlerine karşı değiştirir. Nitekim Romanya, Bulgaristan ve Slovakya'da ülkenin AB süreci konusundaki endişeler, doğrudan veya dolaylı olarak seçmen davranışları üzerinde etkili olmuştur. Bu ülkelerde etnik milliyetçiliği gündeme getiren partiler, AB'nin aktif baskısı sonucunda seçimlerde AB yanlısı partilere yenilmişlerdir (2005: 63-175).

AB baskı gücüyle, orta ve uzun vadede üye veya üye olmayan devletlerde AB karşıtı muhalefetin söylemleri de değişebilmektedir. Kuzey İrlanda'da AB karşıtı Demokratik

Birlikçi Parti (Democratic Unionist Party) Lideri Peter Robinson, 2009 AB Parlamento seçimleri öncesinde şu açıklamayı yapmıştır (Stefanova, 2011: 111):

“Bu seçimler AB ile ilgilidir. Partimiz AB entegrasyonuna karşı olmasına rağmen, AB’yi Kuzey İrlanda’nın çıkarları doğrultusunda kullanacaktır. (...) Bizim Avrupa karar mekanizmalarını etkileme gücümüz, ortak çıkar alanlarında ortak yaklaşımlarla arttırılacaktır.”

1990’ların sonundan itibaren AB, Hırvatistan’da etnik milliyetçi Tudjman hükümetini demokrasiyi ihlal etmek, Eski Yugoslavya İçin Kurulan Uluslararası Ceza Mahkemesi (EYUCM)⁴ ile işbirliği yapmamak ve 1995’te ülkeden kovulan Sırların geri dönüşünü engellemek ile suçlamıştır. AB’nin Tudjman hükümetinden desteğini çekmesi, Hırvatistan’daki iç muhalefeti cesaretlendirmiştir. Batılı NGO’lar demokrasi ve medya konusunda seminerlere sponsor olmuş, eğitim vermiş, muhalefet partilerini finanse etmiştir. AB ve organizasyonları toplumun önemli bir kesiminin güvenini kazanmıştır. Sonuç olarak 2000’de yapılan seçimlerde, Tudjman hükümeti yerini AB üyeliğini temel amaç olarak gören Sanader önderliğinde kurulan altı partili koalisyon hükümetine bırakmıştır (Boduszynski, 2013: 48-49). Tudjman’ın partisi HDZ, Tudjman sonrasında muhalefete düştükten sonra, kendi içinde bir dönüşüm yaşamış ve daha ılımlı politikaları benimsemiştir (Braniff, 2011: 101).

NATO’nun 1999’da yapmış olduğu Kosova Harekâtı’nda Sırbistan bombalanmış, ülkede milliyetçilik ve Batı karşıtlığı artmıştır. Şubat 2000’de AB Komisyonu Üyesi Patten, AB üyelerinin Miloseviç’e karşı alınacak ciddi ve operasyonel önlemler konusunda uzlaştıklarını açıklamıştır. Bu dönemde AB yetkilileri, Sırbistan’ı izole etmenin zararlı bir strateji olduğunu ve Sırbistan’la toplumlararası ilişkilere ağırlık verilmesi gerektiğini kabul etmişlerdir (Braniff, 2011: 68). Bu yaklaşım değişikliği sonrasında, etnik milliyetçi Miloseviç hükümeti, Batılı NGO’ların ve medya organlarının hedefi olmuştur. Bu süreçte muhalefet organize edilmiş, sivil toplum örgütlerine para aktarılmış, özellikle gençler Batılı NGO’lar tarafından eğitilmiştir. Bunun sonucunda Sırbistan’da 2000’de yapılan seçimler sonucunda

⁴ Eski Yugoslavya İçin Uluslararası Ceza Mahkemesi (ICTY-International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia), 1993’de Birleşmiş Milletler tarafından merkezi Lahey olacak şekilde kurulmuştur. Mahkemenin görevi, 1991’den sonra eski Yugoslavya topraklarında işlenmiş savaş suçlarını cezalandırmaktır. Makalenin bundan sonraki bölümlerinde Eski Yugoslavya İçin Uluslararası Ceza Mahkemesi EYUCM olarak kısaltılacaktır.

Miloseviç istifa etmiş ve partisi muhalefet konumuna düşmüştür. Böylece AB ve ABD sayesinde Sırbistan'da; Beyaz Rusya, Gürcistan ve Ukrayna'dakine benzer bir renkli devrim gerçekleşmiştir (Kinnon, 2006: 60-90).

AB'ye aday olmak isteyen ülke sayısı arttıkça, üyelik koşulluluğu daha güçlü bir dış politika aracı hâline gelmektedir (Smith, 2003: 108-109). Üyelik cazibesi nedeniyle AB, aday ülkeler üzerinde "sürecin bir sonraki safhasına almama" silahını kullanmaktadır. Bu durum, aday ülkelerin gerekli reformları gerçekleştirmesine neden olmaktadır. Aday ülke ve AB arasında olan bu etkileşim, AB'nin istediği reformları uyarlayan ve uygulamaya geçiren aday ülkelerin ödüllendirilmesine neden olmaktadır (Vachudova, 2005: 126).

AB, nihai hedef olan üyelik ödülünün yanı sıra ara ödüller ile de Batı Balkanlar'da önemli reformlara neden olabilmektedir. Sırbistan'da Miloseviç iktidarının düşmesi sonrasında AB, Sırbistan'ın istediği ekonomik yardımı, Miloseviç'in EYUCM'ye gönderilmesi koşuluna bağlamıştır. Miloseviç'in EYUCM'ye gönderilmesi sonrasında, Sırbistan'a para yardımı yapılmıştır. Aynı şekilde Sırbistan'ın EYUCM ile işbirliği yapması sonucunda, AB İstikrar ve Ortaklık Antlaşması için fizibilite çalışmalarını başlatmıştır (Braniff, 2011: 133). AB'nin Batı Balkanlar için verebileceği en büyük ara ödüllerden birisi de vize serbestisidir. Vize serbestisi ticaret, eğitim, sağlık gibi pek çok alandaki gereksinimler nedeniyle aday ülkeler tarafından talep edilmektedir. AB, Batı Balkanlar için vize serbestisini hedef ülkelerin geri kabul antlaşmasını kabulü, içişleri ve adalet alanında yapılacak düzenlemelere bağlamıştır (Trauner, 2008: 5). AB, Batı Balkan ülkeleri ile imzalanan geri kabul antlaşmaları ve bölgede yapılan reformlar sonucunda, Makedonya, Sırbistan ve Karadağ'a 2009'da; Arnavutluk ve Bosna Hersek'e 2010'da vize serbestisi getirmiştir (European Commission, "Reports on Visa-Free Travel From the Western Balkans", Brussels, 25.02.2015).

Müzakere sürecinin sonlarına yaklaşıldıkça, AB'nin istemiş olduğu reformları uyarlamamanın aday ülke için maliyeti de gittikçe büyümektedir. Hırvatistan'la yapılan müzakerelerin sonlarına doğru (2009) AB Komisyonu, Hırvatistan'ı yolsuzluk ve organize suçlar ile yeterince mücadele etmediği, üst düzey siyasi ve bürokratların adlarının yolsuzluk olaylarına karıştığı gerekçesiyle çok ciddi bir şekilde eleştirmiştir. Bu eleştiri sonrasında Başbakan Ivo Sanader istifa etmiş ve Jadranka Kosor görevi devralmıştır. Aynı şekilde müzakere sürecinin sonlarına doğru AB, Hırvatistan'daki tersanelerin özelleştirilmesi

konusunda ısrar etmiştir. Buna karşın Hırvatistan hükümeti kamuoyunun bu özelleştirmeye karşı olması nedeniyle, başlangıçta AB'nin isteğine direnç göstermiştir. Ancak AB sürecinden dönmenin maliyeti nedeniyle, Hırvatistan hükümeti AB'nin isteğini yerine getirmiştir (Perkoviç, 2014: 128).

Koşulluluk mekanizmasının Batı Balkanlar üzerinde en önemli etkilerinden biri de bölgede yaşanan çatışmasızlık sürecidir. Makedonya'da yaşanan kriz sonrasında yerel bazda etnik ve siyasi gerginlikler olsa da AB sayesinde Batı Balkanlar'da bir çatışmasızlık süreci yaşanmaktadır. AB, bu sürecin devamlılığını sağlayabilmek adına bölge ülkeleri arasında mevcut kronik sorunların çözümü için gereken siyasal ortamı sağlamakta, anlaşmazlıkların çözümü için koşulluluk mekanizmasını kullanmaktadır. Sırbistan ve Kosova arasında yaşanan uzlaşma süreci, bu konuda en iyi örnektir. Kosova'nın bağımsızlık ilanı sonrasında Sırbistan bu kararı hiçbir zaman tanımayacağını açıklamış ve konuyu Uluslararası Adalet Divanı'na taşımıştır. Sırbistan ile Kosova arasındaki ilişkileri normalleştirmek adına Ekim 2010'da AB Konseyi, Sırbistan'ın üyeliği için gerekli çalışmanın Komisyon tarafından başlatılması kararını vermiştir. Eylül 2010'da Sırbistan hükümeti, BM'de statü görüşmelerinin yeniden açılmaması ve Kosova yetkilileri ile işbirliğinin başlatılması konusunda AB ile uzlaştığını açıklamıştır (Peskin ve Boduszynski, 2013: 203).

Sırbistan ve Kosova, Mart 2011'den itibaren AB öncülüğünde teknik seviyeli diyalog (telekomünikasyon, serbest dolaşım, kadastro kayıtları, iki taraf arasındaki sınırın belirlenmesi, üniversite diplomalarının karşılıklı olarak tanınması vb.) sürecine başlamışlardır. Ekim 2012'den itibaren ise iki taraf arasında yüksek seviyeli diyaloga başlanmış, iki ülkenin başbakanları AB Yüksek Temsilcisi'nin eşliğinde ilk defa doğrudan görüşmeye başlamışlardır (Spernbauer, 2014: 150-166). Nisan 2013'te AB arabuluculuğuyla Brüksel'de gerçekleşen yüksek seviyeli diyalog sonrasında, her iki taraf arasında ilişkilerin normalleştirilmesine yönelik olarak antlaşmaya varılmıştır. (Guzina ve Marijan, 2014: 5). Brüksel Antlaşmasıyla Sırbistan, Kosova'nın uluslararası kuruluşlara katılımını engellemeyeceğini (Madde 14) kabul etmiştir. Ayrıca Sırbistan, bu antlaşma ile Kosova pasaportunu tanımaya başlamıştır (Guzina ve Marijan, 2014: 9). Brüksel Antlaşması, Sırbistan'ın Kosova'yı tanımama durumunu da tartışılır hale getirmiştir. İki taraf arasında diyalog süreci AB gözetiminde devam etmektedir. Buna karşılık Sırbistan 2014'de AB ile müzakerelere başlamış, Kosova ile AB arasında İstikrar ve Ortaklık Antlaşması yürürlüğe girmiştir. AB, Kosova ile Sırbistan arasında

2011'den itibaren başlayan normalleşme sürecinin her aşamasında koşulluluk mekanizmasını kullanmıştır.

Batı Balkanlar'da koşulluluğun etkin olarak işleyebilmesi için, AB'nin bölge ülkelerinden istemiş olduğu reformların hayata geçirelememesi durumunda ödülün kaldırılacağı tehdidinin ve reformların hayata geçirilmesi durumunda söz verilen vaadin güvenilir olması gerekir. 2004'te Makedonya ile AB müzakere sürecinin başlatılması, sonrasında Hırvatistan'ın ve diğer Batı Balkan ülkelerinin (Bosna-Hersek ve Kosova hariç) müzakere süreçlerinin başlatılması, en son olarak Hırvatistan'ın üyeliğe kabulü, Batı Balkanlar'da AB'nin güvenilirliğini arttırmıştır (Schimmelfenning ve Sedelmeier, 2004: 674). Bununla birlikte AB, geri kalan Batı Balkan Devletleri'nin AB üyeliğine kabulü için (Hırvatistan hariç) net bir tarih vermemektedir. AB Komisyonu Başkanı Juncker 2015'de yaptığı bir açıklamada, Batı Balkanlar'ın üyeliğinin 2020 yılına kadar mümkün olmadığını belirtmiştir (Bieri, 2015: 170).

Wakelin'e göre AB koşulluluğu, AB'ye giriş tarihi belirli olmadığı zaman, daha etkin işlemektedir. Bu durumda aday ülkenin AB'nin istediği reformları yapabilmesi için gereken motivasyon sağlanmaktadır. Bu nedenle AB, müzakerelerin sonuçlanmasından kısa bir süre önce aday ülkenin üyeliğe giriş tarihini açıklamayı tercih etmektedir (2014: 13). Her genişlemeden ders çıkartan AB, 2004 ve 2007 genişlemesinde komünizm sonrası dönüşüm yapan ülkeleri bünyesine katmıştır. AB'nin Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri ile müzakere sürecinde yaşadığı sorunlar ve çıkardığı dersler, Batı Balkan genişlemesine ışık tutmaktadır.

1.2. Sosyalizasyon

Sosyalizasyon, aktörlerin “uygunluk mantığı” çerçevesinde AB norm ve kurallarına ikna edildiği bir süreçtir. Aktör, AB norm ve kurallarını uygun ve meşru bulduğu için içselleştirir (Bierman, 2014: 490).

Koşulluluk Rasyonalist Teorinin bir ürünü iken sosyalizasyon Konstrüktivizmin bir ürünüdür. Rasyonalizm, siyasi aktörleri birbirinden kopuk, bencil varlıklar olarak görürken; Konstrüktivizm, aktörleri tamamıyla sosyal varlıklar olarak kabul etmektedir. Konstrüktivistlere göre, aktörlerin çıkarları sosyal etkileşim sürecinde şekillenmekte, iletişim süreçlerinde tecrübe ve belli bir rolün ifa edilmesiyle belirlenmektedir (Burchill vd, 2013: 293). Koşulluluk, hedef ülke ile AB arasında ödül karşılığında zorlamaya dayanan asimetrik

bir süreç olmasına karşın sosyalizasyon, davranış değişikliği amacıyla ikna, tartışma ve sosyal etkileşimin kullanıldığı bir süreçtir (Checkel, 2001: 562).

Sosyalizasyon iki farklı şekilde gerçekleşmektedir. “Sosyal öğrenme” modeline göre, üye olmayan devletler, AB norm ve kurallarına kendi kimliği ve değerleri ile uygun olduğuna ikna olduğu takdirde uyarlar. AB ise norm ve değerlerinin aday ülkelerin kimlik ve değerleri ile çatışmadığı konusunda onları ikna etmeye çalışır ve bu konuda lobi faaliyetlerinde bulunur (Schimmelfennig ve Sedelmeier, 2005: 18-22). Örneğin, Hırvatistan’ın AB sürecinde Hırvat elitleri, AB’nin istediği her gerekliliği meşru ve uygun olarak görmemiştir. Bununla birlikte Hırvat elitlerinin Avrupa’yı (Batı Avrupa ülkeleri ile tarihsel, kültürel ve dinsel yakınlıkları nedeniyle) Hırvatistan’ın kültürel ve siyasi evi olarak görmeleri nedeniyle, bu ülkede Avrupalılaşıma devam etmiştir. Bu nedenle Hırvatistan’ın Avrupalılaşmasında kimlik tanımlamasının etkisi yadsınmaz (Subotic, 2011: 311).

Diğer sosyalizasyon modeli ise “ders çıkartma” modelidir. Ders çıkartma modeline göre üye olmayan ülke, AB kurallarını herhangi bir teşvik veya ikna yöntemi olmaksızın uyarlayabilecektir. Ders çıkartma modeli, mevcut statükodan hoşnutsuzluğa karşı verilen bir cevaptır. Eğer ülke içinde bir hoşnutsuzluk varsa aday ülke mevcut sorunun çözümüne yönelik yurtdışında bir kural arayışına girer. Bu arayışta öncelik AB kurallarına verilir. Bu önceliğin verilmesinde aday ülkelerin AB kurallarına aşina olması kadar coğrafi yakınlık da önem arz etmektedir (Schimmelfennig ve Sedelmeier, 2005: 35-40). Aralık 2013’te Sırbistan’da yapılan bir ankete göre halkın % 68’i AB’ye üye olmak için gereken reformlar AB tarafından şart koşulmasa bile daha iyi bir Sırbistan için bu reformların uygulanması gerektiğine inanmaktadır (Mariç, 2015: 75).

Eğer hedef ülkede AB’nin istediği reformlara karşı siyasi bir muhalefet varsa ve bu reformların doğruluğu sorgulanıyorsa AB’nin meşruiyetinin derecesi düşük olarak kabul edilmelidir. Aksi yönde politik ortam mevcut ise AB’nin meşruiyeti yüksek olarak kabul edilmelidir. AB’nin talep ettiği reformlar iç aktörlerin çıkarlarına uygun (faydanın maliyetten büyük olduğu durumlarda) fakat bu konuda AB’nin meşruiyeti düşük görünüyorsa, hedef ülkede koşulluluk eksenli bir reform süreci yaşanacaktır. AB’nin istediği reformlar konusunda maliyet faydadan büyük, istenilen reformların meşruiyeti yüksek ise hedef ülkede sosyalizasyon eksenli bir değişim yaşanacaktır. Maliyet fayda analizinin pozitif yönde olduğu ve AB’nin istediği reformların meşruiyetinin yüksek olduğu durumlarda, koşulluluk ve

sosyalizasyon birbirini tamamlayarak güçlendirecektir. AB, Batı Balkanlar'da Avrupalılaştırmanın her iki mekanizmasını da (koşulluluk ve sosyalizasyon) kullanmaktadır ve bu mekanizmaların sonuçlarını birbirinden kesin olarak ayırmak mümkün değildir (Notcheva, 2006: 15-18).

NATO'nun Kosova müdahalesi sonrasında Miloseviç hükümetinin düşmesine rağmen, Sırbistan'da millî kimlik ile ilgili söylemler ön planda kalmaya devam etmiş; siyasi ve kültürel elitler Sırbistan'ın büyük çapta bir komplonun kurbanı olduğunu, iç savaşın masum tarafı olduğunu iddia etmişlerdir. Bunun sonucunda, Sırbistan'da geniş toplum kesimleri tarafından savaş suçlularının EYUCM'ye gönderilmesi meşru olarak algılanmamıştır. 2002'de yapılan bir ankete göre Sırp halkının yalnızca % 8'i EYUCM'ye güvendiklerini açıklamışlardır. Bu nedenle Sırbistan'da AB'nin istediği işbirliğinin maliyeti yüksek olarak algılanmış ve Başbakan Djindic'in işbirliği eğilimine rağmen Sırp hükümeti bu konuda derin bir ayrılık yaşamıştır. Sırbistan'ın EYUCM ile işbirliği, 2005'ten itibaren AB'nin koşulluk mekanizmasını çalıştırması ile birlikte başlamıştır (Pawelec ve Grimm, 2014: 1294-1298).

AB'nin Batı Balkanlar'da sosyalizasyonu gerçekleştirirken iki hedefi vardır: Birincisi, Batı Balkanlar'da siyasi elitlerin normatif eğilimlerini kalıcı olarak değiştirmek suretiyle onların ilgilerinde ve aidiyetlerinde uzun dönemli bir dönüşüm sağlamaktır (Noutcheva, 2006: 15-18). Yugoslavya döneminde cumhuriyetlerin daha çok kendi içinde gerçekleşen ilişki modelleri ve Batı Balkanlar'da siyasi olarak gelişmiş, etkili bir sivil toplum yapısının olmayışı nedeniyle bu bölgede güç ve kaynaklara ulaşan elitler hükümet uygulamalarında değişime neden olabilmektedirler (Kavalski, 2003: 75). Geçmiş ne olursa olsun, siyasi yelpazenin her kesimindeki liderlerin bakış açıları AB üyelik vaadi ile dönüştürülebilmektedir (Kavalski, 2003: 78). 2003 sonrasında AB ile Hırvatistan arasında etkileşimin artması sonucunda, Tudjman'ın partisi HDZ Avrupalı muhafazakâr partilerden ideolojisini Avrupalılaştırmanın gereklerine göre uyarlama konusunda tavsiyeler almıştır. Öncesinde etnik milliyetçiliğin öncülüğünü yapan HDZ, 2003 seçimleri öncesinde AB yanlısı propaganda yapmış, seçim sonrasında ise Demokratik Sırp Partisi ile koalisyon kurmuştur. HDZ'nin dönüşümü, Hırvatistan'da siyasi şartların değişimine cevap olarak açıklanabilir (Braniff, 2011: 105).

Batı Balkanlar'da sosyalizasyonun diğer bir hedefi, üyelik sonrası süreçle ilgilidir. Aday ülkeler tam üye olduklarında, AB'nin bu ülkelere uyguladığı koşulluluğun yaptırım

mekanizması büyük bir oranda ortadan kalkmaktadır. AB'ye katılan ülke, Birliğin geleceğini belirleyen karar mekanizmalarında diğer üyelerle eşit koşullarda rol oynamaktadır. Bu nedenle AB, aday ülkeler Birliğe girmeden önce onlara yükümlülüklerine saygı göstermeyi öğretmekte ve böylelikle bu ülkelerin Birliğe girdikten sonra “uygunluk mantığı” ile hareket etmelerini garanti altına almaya çalışmaktadır (Noutcheva, 2006: 15-18).

AB, Batı Balkanlar'a sunduğu norm, ortak düşünce ve gayri resmi kuralların toplumun geniş bir kesimi tarafından içselleştirilmesini sağlamak için bölgede özellikle sivil toplum örgütlerine ulaşmaya çalışmakta ve halkın bu örgütlere katılımını teşvik edici çalışmalarda bulunmaktadır. Hâlâ eski sosyalist toplum düzeninin (sivil toplum örgütlerine katılım konusunda eğilimin az olduğu ve toplumu oluşturan çeşitli katmanların birbirine karşı güveninin olmadığı toplum yapısı) sıkıntılarını yaşayan Batı Balkanlar'da, halkın davranışlarının katılımcı bir yöne doğru evrilmesi, mutlaka zaman alacaktır (Petricusic, 2013: 33-40).

SONUÇ

AB, özellikle 2000'lerin başından itibaren Batı Balkanlar'da siyasal bir değişimin zorlayıcısı olmuştur. Bu değişim sürecinde AB, koşulluluk ve sosyalizasyon mekanizmalarını kullanmıştır.

AB'nin Batı Balkanlar'da kullandığı koşulluluk ve sosyalizasyon mekanizmalarının en önemli etkilerinden biri, Batı Balkanlar'da gerçekleşen hükümet değişiklikleridir. Komünizm sonrasında yaşanan çatışma süreci, Batı Balkanlar'da etnik milliyetçiliği daha fazla yükseltmiş, milliyetçi ve reform karşıtı siyasal partileri işbaşına getirmiştir. Buna karşın AB, bir taraftan AB üyeliğinin kazançlarını gündeme getirerek bu ülkelerdeki reform yanlısı muhalefetin elinin güçlenmesini sağlamış; diğer bir taraftan da medya kurumları ve NGO'lar aracılığıyla halkı bilinçlendirerek muhalif partilere finansal destek sağlamış ve reform yanlısı dinamik bir bilinç oluşmasına neden olmuştur. Aynı şekilde Batı Balkan Devletleri'nin, AB sürecinin başında EYUCM ile işbirliğinden kaçınmalarına rağmen bu tutumlarından vazgeçmiş olmaları⁵, AB'ye katılım hedefi için bölge ülkelerinin siyasal maliyeti yüksek

---

⁵Yugoslavya'da iç savaş sonrası, savaşan tüm taraflar kendisini mağdur olarak görmüş, savaş suçlusu askerler de halk tarafından kahraman olarak algılanmıştır. AB tarafından koşulluluk konusu yapılan savaş suçlularının teslimi, siyasal maliyeti yüksek bir konu haline gelmiştir. Buna rağmen, AB baskısıyla Batı Balkan ülkeleri, 10-15

konularda bile önemli ilerlemeler sağlayabileceğini göstermektedir. Bunun en önemli göstergesi de Sırbistan ve Kosova arasında 2011 yılından itibaren başlayan normalleşme sürecidir. İki taraf arasında bugün gelinen noktayı, Kosova'nın bağımsızlık ilanının hemen sonrasında öngörmek oldukça zordur.

AB sürecinde Batı Balkanlar'da yavaş da olsa önemli değişimler yaşanmaktadır. Buna rağmen bölge ülkelerinin hukukun üstünlüğü, insan hakları, siyasal kutuplaşma ve uzlaşmazlık, bürokraside yaygın yolsuzluk vb. sorunları vardır. Bölge ülkelerinin AB'nin reform yapılmasını istediği alanlarda her geçen yıl olumlu yönde gelişmeler kaydetmiş olduğu yıllık ilerleme raporlarından görülmektedir. Buna rağmen uygulama konusunda yaşanan eksiklikler Batı Balkan ülkelerinin geneli için ortak bir problem sahasıdır. Ancak bugün AB üyesi olan birçok ülke inişli çıkışlı süreçler sonrasında AB üyesi olabilmişlerdir. Batı Balkanlar için de AB üyeliği daha çok somutlaştıkça reformların hızı artacaktır.

---

yıllık süreç içinde savaş suçlularını teslim etmişlerdir. En son Bosna-Hersek Sırp Cumhuriyetinden Ratko Miladiç EYUCM'ye teslim edilmiş, yargılanarak 40 yıl hapis cezasına mahkûm edilmiştir.

KAYNAKLAR

- ALUJEVIĆ, L. (2012), *Integration of Western Balkans: From Reconciliation to European Future*, Centre for European Studies, Brussels.
- ARASTADAKİSİ, O. (2005), "The Europeanization of the Balkans" *The Brown Journal of World Affairs*, 12(1), 77-89.
- ANASTAKİS, O. (2008), "The EU's Political Conditionality in the Western Balkans: Towards a More Pragmatic Approach", *Southeast European and Black Sea Studies*, 8 (4), 365-377.
- BARNES, I. - BARNES, P. (2007), *Enlargement*, European Union Politics, Editör: Michelle Cini, Oxford University Press, New York, 227-241.
- BİERMANN, Rafael, "Coercive Europeanization: the EU's Struggle to Contain Secessionism in the Balkans", <http://dx.doi.org/10.1080/09662839.2014.918035> (24. 02. 2015).
- BODUSZYNSKİ, M. (2013), "The Trial and Triumphs of Europeanization in Croatia", *European Integration and Transformation in the Western Balkans Europeanization or Business as Usual*, Editör: Arolda Elbasani, Routledge, London and New York, 80-95.
- BÖRZEL, A. (2011), "When Europeanization Hits Limited Statehood, The Western Balkans as a Test Case for the Transformative Power of Europe", *KFG Working Paper*, S. 30.
http://userpage.fu-berlin.de/kfgeu/kfgwp/wpseries/WorkingPaperKFG_30.pdf (24. 02.2016).
- BRANİFF, M. (2011), *Integrating the Balkans Conflict Resolution and the Impact of EU Expansion*, I. B. Tauris, London.
- BURCHILL, S. ve diğerleri (2013), *Uluslararası İlişkiler Teorileri*, Çev. Ali Aslan – Muhammet Ali Ağcan, Küre Yayınları, İstanbul.
- CHECKEL, J. (2001), "Why Comply? Social Learning and European Identity Change", *International Organization*, 55 (3), 553-588.
- DAVUDOĞLU, A. (2001), *Stratejik Derinlik ve Türkiye'nin Uluslararası Konumu*, Küre Yayınları, İstanbul.
- DENTİ, D. (2014), "The Europeanization of Candidate Countries: the Case for a Shift to the Concept of EU Member – State Building", *Contemporary Southern Europe*, 1 (1), 9-32.
- ELBASANI, A. (2013), *European Integration and Transformation in the Western Balkans Europeanization or Business as Usual*, Routledge, London and New York.
- European Commission, "Reports on Visa-Free Travel From the Western Balkans", Brussels, 25.02.2015,
http://europa.eu/rapid/press-release_IP-15-4482_en.htm (03.11.2015).
- EU-Western Balkans Summit Declaration", Selanik, 21.06.2003,
http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressdata/en/misc/76291.pdf (26. 12. 2015).

- GİNSBERG, R. (2001), *The European Union in International Politics: Baptism by Fire*, Rowman & Littlefield Publishers, Lanham.
- GUZİNA D. - MARİJAN B. (2014), "A Fine Balance: The EU and the Process of Normalizing Kosovo Serbia Relations", *CIGI Papers*, Kanada, Ocak 2014, S. 23, s. 5.
- GÜRKAYNAK, M. (2004), *Avrupa'da Savunma ve Güvenlik*, Asil Yayınları, Ankara.
- IŞIKLI, A. (1980), *Kuramlar Boyunca Özyönetim ve Yugoslavya Deneyi*, Alan Yayıncılık, İstanbul.
- ILIEVSKI, Z. (2007), "Country Specific Report: Conflict Settlement Agreement Macedonia", *European Academy Research*,
<http://www.eurac.edu/en/research/autonomies/minrig/Documents/Mirico/16%20Macedonia.pdf>
- JOVIĆ, D. (2001), "The Disintegration of Yugoslavia, A Critical Review Explanatory Approaches", *European Journal of Social Theory*, 4 (1), 110.
- KAVALSKI, E. (2003), "The International Socialization of the Balkans", *The Review of International Affairs*, 2 (4), 71-88.
- KENAR, N. (2005), *Yugoslavya Sorununun Ulusal ve Uluslararası Boyutu*, Palme Yayıncılık, Ankara.
- KİNNON, M. (2006), *Yeni Soğuk Savaş Renkli Devrimlerin Sırrı*, Çev. Emel Lakşe, Destek Yayınları, Ankara.
- KMEZİC, M. (2014), *Literature review on Europeanization and Rule of Law Implementation in the Western Balkans*, Institute for Democracy, Üsküp.
- KUT, Ş. (2005), *Balkanlar'da Kimlik ve Egemenlik*, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- MARİÇ, Sena, "Serbia",
<http://www.eu-28watch.org/?q=node/1202> (05. 12. 2015).
- MATTHIAS, B. (2015), "The Western Balkans Between Europe and Russia", *Center for Security Studies*, 170 (1), 1-4.
- NOUTCHEVA, G. (2006), "EU Conditionality and Balkan Compliance: Does Sovereignty Matter?", *Pittsburgh University*, (Yayımlanmış Doktora Tezi).
- OLSEN, P. (2002), "The Many Faces of Europeanization", *Journal of Common Market Studies*, 40 (5), 921-952.
- PESKİN V - BODUSZYNSKI M. (2013), "Conditional Conditionality: The European Union, International Justice and Democratic Transition in Serbia", Ed. Joseph Rudolph–William Lahneman, *From Mediation to Nation Building Third Parties and the Management of Communal Conflict*, Lexington Books, Plymouth.
- PETRİCUSIĆ, A. (2013), "Democracy Without Citizens: Inadequate Consolidation in Two Decades of the Eastern Balkans Democracy", *European Quarterly of Political Attitudes and Mentalities*, 2 (4). 34-54.

- RADAELLI, Claudio, “Whither Europeanization? Concept Stretching and Substantive Change”, http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=302761 (11.10.2015).
- RADOVANOVİK, T. (2012), “From Balkanization to Europeanization of the Western Balkan Countries”, *American International Journal of Contemporary Research*, 2 (4), 207-214.
- SANCAKTAR, C (2009), *Yugoslavya’da Sosyalizmden Kapitalizme Geçiş, Yayınlanmamış Doktora Tezi*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- SCHİMMELFENNİG, F. - SEDELMEIER, U. (2004), “Governance by Conditionality: EU Rule Transfer to the Candidate Countries of Central and Eastern Europe”, *Journal of European Public Policy*, 11 (4), 661-679.
- SCHİMMELFENNİG, F - SEDELMEIER, U (2005), *The Europeanization of Central and Eastern Europe*, Cornell University Press, New York.
- SMİTH, K. (2003), “The Evolution and Application of EU Membership Conditionality”, *The Enlargement of the European Union*, Editör: Marise Cremona, , Oxford University Press, New York, 110-120.
- SPERNBAUER M. (2014), *EU Peacebuilding in Kosovo and Afghanistan Legality and Accountability*, Martinus Nijhoff Publisher, Leiden-Boston.
- STANİVUKOVIĆ, S., “Between of Europeanization and Democratization to What Extent is the EU a Democracy Promoter in the Western Balkans?”, <https://ecpr.eu/Events/PaperDetails.aspx?PaperID=24315&EventID=94> (21.04.2016).
- STEFANOVA, B (2011), *Europeanisation of Conflict Resolution Regional Integration and Conflict in Europe from the 1950s to the Twenty- First Century*, Manchester University Press, Manchester, 2011.
- SUBOTIĆ, J. (2011), “Europe is a State of Mind: Identity and Europeanization in the Balkans”, *International Studies Quarterly*, 55 (2), 309-330.
- PAWELEC, M.–GRİMM, S. (2014), “Does National Identity Matter? Political Conditionality and Crucial Case of Serbia’s (Non-) Co-operation with the ICTY”, *Journal of Common Market Studies*, 52 (6), 1290-1306.
- PERKOVIĆ, A. (2014), “The European Union and the Democratization Process of the Western Balkans”, *Southeastern Europe*, 2014, 38 (1), 112-133.
- TAYLOR, A.–GEDDES, A.–LEES, C. (2013), *The European Union and South East Europe: The Dynamics of Europeanization and Multilevel Governance*, Routledge, London-New York.
- TODOROVA, M. (2009), *Imagining The Balkans*, Oxford University Press, New York-Oxford, 2009.
- TRAUNER, Florian, “The Europeanisation of the Western Balkans: Deconstructing the EU’s Routes of Influence in Justice and Home Affairs”, *ECPR Fourth Pan-European Conference on EU Politics*, Riga, 25. 09. 2008.

- UĞURLU, S. (2013), "Political Criteria for Accession to the EU: Human Rights Conditionality and the Croatian Case", Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 68 (3), 165-190.
- ÜLGER, İ. K. (2002), Avrupa Birliğinde Siyasal Bütünleşme, Gündoğan Yayınları, İstanbul.
- ÜLGER, İ. K. (2003), Yugoslavya Neden Parçalandı Bir Dramın Perde Arkası, Seçkin Yayıncılık, Ankara.
- UZGEL, İ. (1992), "Sosyalizmden Ulusçuluğa: Yugoslavya'da Ulusçuluğun Yeniden Canlanması", SBF Dergisi, 2 (47), 235.
- VACHUDOVA, M. (2003), "Strategies for Democratization and European Integration in the Balkans", Ed. Marise Cremona, *The Enlargement of the European Union*, Oxford University Press, New York.
- VACHUDOVA, A. (2005), *Europe Undivided Democracy, Leverage and Integration After Communism*, Oxford University Press, New York.
- WAKELİN, Elyse, "The End of Conditionality: What Next for the EU Enlargement Process?", http://www.uaces.org/archive/papers/abstract.php?paper_id=763 (07.11.2015).
- YARASEVİCH, V. –KARNEYAVA, Y. (2003), "Economic Reasons for the Breakup of Yugoslavia", s. 5, <http://www.elsevier.com/locate/postcomstud>.
- ZABOROSKİ, M. (2002), "Europeanization as a Consensus Building Process: the Case of Polish - German Relations", Europeanization and Foreign Policy Workshop, London School of Economics, <http://www.lse.ac.uk/internationalRelations/centresandunits/EFPU/EFPUworkshop2002/paper%20-%20Zaborowski.pdf> (06.03.2016).

Bu makaleye atıfta bulunmak için;

AKSOY, N. (2017), “İhracat Kredi Sigortası Kavramı, Hukukî Niteliği ve Benzer Kurumlarla Karşılaştırılması”, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 4(1), 66-91.

Makalenin geliş tarihi: 21.02.2017

Makalenin kabul tarihi: 02.06.2017

İHRACAT KREDİ SİGORTASI KAVRAMI, HUKUKİ NİTELİĞİ VE BENZER KURUMLARLA KARŞILAŞTIRILMASI*

EXPORT CREDIT INSURANCE: CONCEPT, LEGAL NATURE AND COMPARISONS WITH SIMILAR INSTITUTIONS

Nazım AKSOY

Dr., Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı, n.aksoy@tika.gov.tr

ÖZET

İhracata dayalı büyüme stratejisini güden ülkelerin eskiden olduğu gibi önümüzdeki dönemde de bu stratejiye devam edeceği görünmektedir. Zira küreselleşen dünyada mal mübadelesinin ülke sınırları içinde kalmadığı gerek devletlerarası anlaşmalarla, gerekse de özel sektöre yönelik alınan tedbirlerle ihracatın yeri ve önemi her zaman olduğu gibi günümüzde de korunmaktadır. Bu kapsamda birçok ülkede yurt içinde ürettikleri malları yurt dışına kredili olarak pazarlayan ihracatçıların, iç kaynaklarının yanı sıra, ihracat finansmanı kaynaklarına da ihtiyaç duydukları ve ihracattan doğan çeşitli risklere karşı ihracat kredi sigortasına başvurdukları görülmektedir. Bir ülke için ihracat kredi sigortası sisteminin kredili satışlardan doğan riskleri azaltmak ve uluslararası pazarda rekabet edebilmesini sağlamak açısından taşıdığı önem büyüktür. Bunun önemini kavramış ülkeler, ihracat ve ithalât bankaları (Eximbank) gibi kurumları oluşturarak, ihracatçılarına, finansman, sigorta ve garanti desteği sağlamaktadırlar. Çok geçmişe dayalı olmayan bu sigorta türünün kavram olarak tanımı, hukuki niteliği ve benzer kurumlardan ayırt edici özellikleri üzerinde durularak yapılan çalışma, özellikle tacirlerin belkemiğini oluşturan KOBİ'ler açısından daha sık başvurulması gereken bir sigorta türü olduğunu ortaya koymaktadır.

***Anahtar kelimeler:** KOBİ, ihracat kredisi, kredi sigortası, ihracat kredi sigortası, uluslararası ticaret.*

ABSTRACT

* Bu çalışma “İhracat Kredi Sigortasının Azerbaycan Hukukuna Uygulanabilirliği (Türk Eximbank Modeli)” başlıklı doktora tezimin bir kısmından üretilmiştir.

It seems that countries pursuing export-based growth strategy will continue this strategy in coming period. Because, in the globalizing world, commodity exchange does not remain within the borders of the country, and the place and the importance of exports are also preserved in both the interstate agreements and the measures taken for the private sector. In this context, it is seen that in many countries, exporting companies that market their domestic products with credits abroad needs export financing resources and apply to export credit insurance against various risks arising from exporting. It is important for a country to have an export credit insurance system to reduce risks arising from credit sales and to be able to compete in the international market. Understanding the importance of this, countries provide warranty and insurance support to their exporters by establishing export and import banks (Eximbank). This study, which is based on the legal nature of this insurance concept and its distinguishing features from similar institutions, reveals that export credit insurance should be applied more frequently by SMEs which are the backbone of merchants.

Keywords: *SME, export credit, credit insurance, export credit insurance, international trade.*

GİRİŞ

Uluslararası ticaretin kendine özgü risklerinin başında gelen güvenilirlik ve ödeme güçlüğü faktörleri, özellikle de ekonomik bunalımlar döneminde daha çok önemsenen unsurlar arasında sayılmakta ve orta veya küçük boydaki işletmeler için telafisi güç külfetler teşkil edebilmektedir. Bu risklerin birçoğunun bertaraf edilmesi ve döngünün duraksamaması için ülkeler yatırımcılarına çeşitli program ve yöntemlerle destek çıkmaktadırlar. Kefalet, kredi garantisi, akreditif gibi mekanizmalar bu destek programlarından bazılarıdır. Makale ile bu mekanizmalara göre belki de yeni sayılabilecek ve devlete fazla bir külfet getirmeden kendi kendini amorti edebilen ihracat kredi sigortası konusunda bilgiler verilecektir.

İhracat kredi sigortasının diğer kurumlarla benzerlikleri olsa da, bu kurumun kendine özgü özelliklerinden dolayı tacirlerin daha basiretli davranmalarına katkı sağlayarak uluslararası ticarete yaşanan olumsuzlukları azalttığı söylenebilir. Zira kredi garantisi, akreditif veya kefalet gibi kurumlardan farklı olarak, burada, riskin gerçekleşmesi ile birlikte meydana gelen zararın tümünün karşılanması söz konusu değildir. Bu husustan dolayı ihracat kredi sigortasının eksik sigorta olarak nitelendirilmesi ve bu nedenle bu kurumun yetersizliği ilk bakışta doğru görünebilir. Ancak ihracat kredi sigortasının bu vasfı, aslında ihracatçının sigortaya güvenerek özensiz davranmasının önüne geçerek, daha işin başında bir önleyici tedbir olarak partnerini seçerken daha dikkatli davranmasına özendirilen bir mekanizma olduğu

söylenbilir. Durum bu şekilde olmasıyla birlikte, ihracat kredi sigortasının en büyük artıları, diğer sigortalar gibi sadece ticari riskleri kapsamayıp, politik ve yeri geldiğinde doğal afetlerden kaynaklanan risklere karşı da bir tür koruma sağlamasıdır. Nitekim ihracat kredi sigortası ithalatçının mal mukabilindeki bedeli ödeme isteğine rağmen, iradesine bağlı olmayan nedenlerden kaynaklanan risklere karşılık, ihracatçıya, kendisini güvence altına almasını sağlamaktadır. Bunun gibi daha farklı fonksiyonları bünyesinde barındıran ihracat kredi sigortası çalışma ile detaylı bir şekilde incelenecektir.

Makalenin ikinci bölümünde ihracat kredi sigortasının tanımı, başlıca özellikleri ve koşulları konusunda bilgiler verilecektir.

Üçüncü bölümde, ihracat kredi sigortasının hukukî niteliği konusu, kredi sigortasıyla birlikte ayrıntılı olarak incelenecektir.

Dördüncü bölümde ise, ihracat kredi sigortasının gerek isim gerekse işlevsel açıdan benzer mekanizmalarla karşılaştırılması yapılarak temel farklar konusunda bilgiler verilecektir. Makalenin sonuç bölümünde elde edilen bulgulardan genel bir değerlendirme yapılacaktır.

1. İHRACAT KREDİ SİGORTASININ TANIMI, ÖZELLİKLERİ, İŞLEVİ VE KOŞULLARI

1.1. Tanımı

Kredi sigortasının bir türünü oluşturan ihracat kredi sigortası, ihracatçının yabancı ülkedeki alıcısına sattığı mal veya hizmet bedelinin teminat altına alınmasını sağlamaktadır. Bununla da ihracatçı, peşin bedel almak yerine, mal tesliminin veya hizmet ifasının ardından ödemenin yapılmasını kabul etmek suretiyle alıcısına bir açıdan da vadeye bağlı olarak kredi vermiş olmaktadır (ITC UNCTAD/GATT, 1995: 85). İhracat kredi sigortası ile de bu kredinin teminat altına alındığı doktrinde vurgulanmıştır (Aybar, 1982: 162). Doktrinde ihracat kredi sigortası özet olarak şu şekilde tanımlanmıştır: İhracatçının mal veya hizmet ihraç ettiği müşterisinin, ödeme gücünü kaybetmesi veya ödemek istemesine rağmen tamamen dış nedenler (politik nedenler, doğal afet vs.) sonucu, ödemede bulunmaması nedeniyle karşılaşılan zararların teminat altına alınmasını sağlayan sigorta türüdür (Dowding, 1994: 42).

İhracat kredi sigortasında kavramsal olarak bakıldığında isim benzerliğinden dolayı karışıklığa neden olmamak için açıklamada yarar görülen bir konuya değinmek gerekir. Zira ihracat kredi sigortasını ilk bakışta “ihracat kredisi” veya “ihracat sigortası” ile karıştırılabilir. Ancak her birinin ayrı bir kurumu temsil etmesi nedeniyle aralarında farklılıklar söz

konusudur. Bu farklılıklar şu şekilde açıklanabilir: İhracat kredisi, ihracat ile bu satıma yönelik imal ve üretim faaliyetlerinin finansmanı amacıyla ihracatçılara, belgeli veya belgesiz olarak verilen kısa, orta ve uzun vadeli krediler olmasına karşın, ihracat kredi sigortası , satılan mal veya hizmet bedelinin teminat altına alınmasıdır. Diğer bir ifade ile, ihracat kredisinde amaç; ihracatçılara yeni pazarlar kazandırılması, mal ve hizmetlerin çeşitlendirilmesi, ihracatçıların uluslararası ticarete rekabet gücünün kazandırılması ve girişimlerinde gerekli desteklerin sağlanması iken, ihracat kredi sigortasında bedelin teminatı söz konusudur (Akkar, 1982: 34).

İhracat kredi sigortasının yine diğer isim benzerliği olan ihracat sigortasıyla da karıştırılmaması gerekir. İhracat sigortası, klasik anlamda ihracat konusu olan malların sigortalanmasını; yani malların çalınması, yanması gibi bilinen klasik türden risklere karşı sigorta yapılmasını ifade eder. Bu sigortaya, özellikle dış ticarete deniz ya da nehir taşımacılığında kullanılan C.İ.F. (Cost, Insurance & Freight)¹ satışlar örnek verilebilir. İhracat kredi sigortası ise, ihracattan kaynaklanan alacağın ticarî ve politik risklere karşı teminat altına alınmasını, diğer bir ifade ile; ihracat sonucu alacağın, ithal eden ülkede döviz transferinin yasaklanması, ülkede savaş çıkması veya ithalâtçının ödeme gücünün kaybetmesi gibi nedenlerden kaynaklanan risklere karşı sigorta yapılmasını ifade eder (Fırat, 1998: 113).

İhracat kredi sigortası ile ilgili doktrinde birçok tanımının olmasıyla birlikte kapsamlı ve doğru tanımının şu şekilde yapılması gerektiği kanaatindeyiz. Buna göre ihracat kredi sigortasının: “İhracatçının mal veya hizmet ihraç ettiği hallerde ithalâtçıların ödeme güçlerini kaybetmeleri, kaybetmeseler de ödeme iradelerinin yokluğu durumunda veya ödeme iradelerinin varlığına rağmen politik riskler, doğal afetler de dâhil olmak üzere, nedenleri ile ödemede bulunamamaları sonucunda oluşabilecek zararları teminat altına alan sigorta türü” şeklinde tanımlanması mümkündür. Dolayısıyla doğal afetlerin de (natural disasters) bu sigorta tanımında risk olarak nitelendirildiği anlaşılmaktadır (UNCTAD/WTO (ITC), 2000: 10 ve 2003: 61).

1.2. Özellikleri

İhracat kredi sigortası özelliği itibarıyla, kural olarak, başkası lehine yapılan sigorta şeklindedir (Kender, 1981: 138). Zira kredi karşılığı yapılan sigortalarda amaç kredinin ödenmesini teminat altına almak olduğundan asıl olan krediyi veren kurumun menfaatinin sigortalanmasıdır. Riskin gerçekleşmesinde sigorta ettirenin menfaatinin olması her zaman

¹ Sözcük anlamı: mal bedeli, sigorta ve navlun anlamındadır (<http://tr.wikipedia.org/wiki/CIF>,12.12.2016).

aranmaz ve bu nedenle tali bir menfaat olarak algılanabilmektedir (Kender, 2008: 178 vd.). İhracat kredi sigortasında ihracatçı, sigortayı yaptıran kişi (sigorta ettiren); kredi kurumu ise sigortalı olup, sigortanın konusu; kredi kurumunun ihracatçıya verdiği kredinin, ödenebilmesinin teminat altına alınmasıdır. Dolayısıyla ihracat kredi sigortası denildiğinde, ilk akla gelen de bir kredinin ödenmeme riskinin sigorta edilmesidir. Oysa her zaman bu doğru olmayabilir. Bir malın veya hizmetin ihraç edilmesi için öz kaynaklardan yararlanılsa bile, ortaya çıkan alacağın sigortalanması yine söz konusudur. Burada kredi çekilerek veya çekilmeyerek ihracatın gerçekleştirilmesinin hiçbir önemi yoktur. Zira ihracat kredi sigortasında güdülen amaç, yukarıda da bahsedildiği üzere, ihracat bedelinin, yani alacağın alınmama riskinin sigortalamasıdır. Ancak, klasik sigorta türlerinden farklı bir sigorta türü olarak, burada daha büyük (Ünan, 2007: 26 vd.) ve önüne geçilemez riskler olan politik risklerin sigortalanması da söz konusu olmakta ve bu durumda devlet desteğine ihtiyaç duyulmaktadır (Acınan ve Sağ, 1981: 238-239). Dolayısıyla, kredi çekilmeden, yani öz varlıklara dayanılarak yapılan satımlarda, ister yurt dışı ister yurt içi olsun, bu alacağın da sigortalanması mümkündür. Keza ihracat kredi sigortası anlamında değerlendirildiğinde, burada amaç, yukarıda da değinildiği üzere, ihracatçıyı desteklemek olduğundan, bu durumlarda sigortanın varlığından söz edilebilir. Zira bu sigorta türüyle korunan menfaat; bir alacağın ödenmemesidir. Bu alacak, kredi ile elde edilen meblağdan oluşabileceği gibi, öz varlıklara dayanan ve sözleşme sonucu doğmuş herhangi bir alacak da olabilmektedir. Önemli olan geçerli bir sözleşme sonucunda doğan alacağın ödenmemiş olmasıdır (Yazıcıoğlu, 2001: 29, dn. 1). Ancak hemen belirtelim ki, her ne kadar kredi çekilmeden de ihracat kredi sigortası yapılabilir denilse de, ihracatçı ithalatçıdan peşin bedel almak yerine, mal tesliminin veya hizmet ifasının ardından ödemenin yapılmasını kabul etmek suretiyle alıcısına bir tür kredi sağlamaktadır. Dolayısıyla kredi durumu yine oluşmakta ve ihracat kredi sigortası ile de bu kredi teminat altına alınmaktadır (Aybar, 1982: 162).

Bilindiği üzere, sigortacılıkta sigorta tazminatının miktarı, üç husus dikkate alınarak tespit edilir. Bunlar; sigorta bedeli, sigorta zararı ve sigorta değeridir. Bunlardan sigorta bedeli; taraflarca kararlaştırılan ve sigorta poliçesinde gösterilen ve rizikonun gerçekleşmesi durumunda sigortacının ödeyeceği tazminatın üst sınırını ifade eden bedeldir. Sigorta zararı; rizikonun gerçekleşmesi durumunda ortaya çıkan zarardır. Son olarak sigorta değeri denildiğinde; sigorta edilen menfaatin değeri anlaşılmaktadır. Sigorta hukukunun belli başlı ilkeleri arasında şüphesiz ki, sigorta bedeli ve sigorta değeri arasında eşitlik ilkesi geçerli olmaktadır. Buradan hareketle, zarar sigortaları türü olan aktif sigortalarda sigorta bedeli

sigorta edilen menfaatin değerine eşit olmalıdır (Kender, 2008: 267). Bu eşitliğin bozulması halinde ise, ya eksik sigortadan ya da aşkın sigortadan bahsedilmektedir. Ancak bu gibi özel durumların bazı sigorta türlerinde sigorta bedelinin sigorta değerine eşit olması ilkesine ters düştüğü anlamına getirilmemesi gerektiği Özdemir tarafından savunulmuştur (Özdemir, 1966: 61). Yazar, bu durumun kredi sigortalarında bazı sübjektif öğelerin sonucunda önceden tahmin edilerek, bunlardan kaçınmanın çoğu zaman imkânsız olduğu ve bu nedenle zararın bir kısmının sigorta ettiren üzerinde bırakılmasının doğru bir yol olduğunu haklı olarak vurgulamıştır (Özdemir, 1966: 61).

İhracat kredi sigortasında ihracatçının uğradığı zararın tamamı kapsama alınmamaktadır. Bu sigorta türünde zararın genellikle % 70 ile % 95 arası karşılanmakta ve geriye kalan kısım ihracatçı üzerinde bırakılmaktadır. Dolayısıyla burada % 5 ile % 30 oranında zarara ihracatçının bizzat katılması istenmektedir. Burada güdülen amaç, ihracatçının sigortaya güvenerek basiretsiz davranmasının bir nebze de olsa önüne geçmektir (Cankurtaran 1989: 11). Sigortacılık uygulamalarında bu tarz eksik veya aşkın sigortalar, genellikle kasıt olmadan, unutulma vs. nedenlerden kaynaklanmaktadır (Kender, 2008: 271). Oysa ihracat kredi sigortasında tarafların rızası doğrultusunda menfaatin altında sigorta yapılmaktadır. Dolayısıyla bu sigorta, kastî olarak menfaatin altında yapılan sigorta olduğundan ihracat kredi sigortasının bir tür eksik sigortadan farklı bir sigorta olduğu kanaatindeyiz.

Bunların yanı sıra, ihracat kredi sigortasında zararın tamamının sigorta teminatı kapsamında alınmamasının diğer bir açıklaması Özdemir tarafından konunun teknik boyutu ele alınarak yapılmıştır. Yazar eserinde, kredi sigortası türlerinde sigorta ettirenin uğrayacağı gerçek zararın tazmin edilmesinin asıl amaç olarak görünmesiyle birlikte, sigorta kapsamında satılan malın gerçek bedeli ile bu satıştan beklenen kâr olmak üzere, iki türlü menfaatin sigortalandığını ileri sürmektedir. Dolayısıyla riskin gerçekleşmesi halinde uğranılan zararın malın gerçek değerinden doğan zarar olup, diğer kısım kârdan yoksun kaldığından, kârdan yoksun kalmanın da gerçek zarar olarak nitelendirilmesinin kolay olmadığı belirtilmektedir. Böylece malın maliyeti ile kârının birbirinden kesin olarak ayrılmasının zorluğu nedeniyle sigortacı tarafından alacağın ancak bir kısmının sigortalıması söz konusudur. Bununla da mal bedelinin bir kısmının sigorta teminatı dışında bırakılması, hem sigortacıları önemli tehlikelerden kurtaracağı, hem de sigorta ettirenlerin tehlikeli ve maceraperest işlerden uzak durmalarına katkı sağladığı vurgulanmıştır (Özdemir, 1966: 62 vd.). Burada yazar, teminat dışında kalan kısmın kâra tekabül edilebileceğinden, bu sigorta çeşidi ile sadece malın gerçek

bedelinin sigortalanmasını savunmuştur. Bu görüşe katılmamaktayız. Zira ihracatçı bir malın (veya hizmetin) satışında kârını gütmek zorundadır. İhracatçıların genellikle ticaretle uğraşan işletmeler olduğu dikkate alındığında, faaliyetlerinde gelir elde etme amacını taşıdıkları ve bu nedenle ticarî işletme vasfını kazandıkları doktrinde de belirtilmektedir (Arkan, 2009: 21). Türk Ticaret Kanunu'nda ise bu konu 11'inci maddede düzenlenmiştir. Buna göre: “*Ticari işletme, esnaf işletmesi için öngörülen sınırı aşan düzeyde gelir sağlamayı hedef tutan faaliyetlerin devamlı ve bağımsız şekilde yürütüldüğü işletmedir*” (T.T.K. m. 11/I). Ayrıca Ticaret Sicili Tüzüğü'nün 14'üncü maddesinde: “*Bir gelir sağlamayı hedef tutmayan veya devamlı olmayan faaliyetlerle Türk Ticaret Kanunu'nun 17'inci maddesinde tarif edilen esnaf faaliyeti sınırlarını aşmayan faaliyetler ticari işletme sayılamaz*” (f.II). Dolayısıyla ticari işletmenin bir gelirinin olması gerektiği belirtilmektedir. Burada dikkat edilmesi gereken husus, satış fiyatının belirlenmesinde tarafların iradeleri doğrultusunda belirli ve makul bir kâr payının (Abik, 2002: 96 vd.) olmasıdır. Buradan hareketle, Özdemir'in sunduğu diğer gerekçelerin doğruluğu şüpheli olamamakla birlikte, kâr ile gerçek değer arasında bu anlamda bir ayırımın yapılmasının doğru olmadığı kanaatindeyiz.

Bunun yanı sıra, ihracat kredi sigortasında ve genel olarak kredi sigortasında sık karşılaşılan zararın bir kısmının sigortalı üzerinde bırakılması, aslında bir “eksik sigorta” mı, yoksa “bizzat katılma” mı olduğu tartışılması gereken bir konudur. Sigortalının zarara katılması, sigortacı ve sigortalı arasında ihtiyaç duyulan risk paylaşımı düşüncesi sonucunda ortaya çıkmıştır (Yongalık, 1998: 150). Bizzat katılmanın da kendi içinde ayırımlara tabi olmasıyla birlikte, konumuz açısından önem arz eden husus hesaplanma türlerine göre yapılan; sabit (mutlak) bir meblağ veya görelî (nispî) bizzat katılma, ayırımıdır (Yongalık, 1998: 151). Burada sabit meblağ denildiğinde; sigorta olayının gerçekleşmesiyle ortaya çıkan zarardan etkilenmeyen, tek sabit bir rakam üzerinden sağlanan bizzat katılmanın anlaşılmasıdır. Görelî² bizzat katılmada ise; sigorta bedelinin veya zararın belirli bir yüzdesi üzerinden sağlanan katılma olduğu savunulmaktadır. Gerçek bizzat katılmanın nispî katılma olduğu doktrinde vurgulanmıştır (Yongalık, 1998: 151). Bu durumu birer örnekle açıklayalım. Sabit bizzat katılmada, örneğin 100.000 TL üzerinden yapılan sigortada, bizzat katılma 2.000 TL'ye kadar olsun. Ortaya 5.000 TL'lik veya 50.000 TL'lik zarar çıktığında, sigortalının katlanacağı zarar oranı sadece 2.000 TL olacak, geriye kalan 3.000 TL veya 48.000 TL sigortacı tarafından tazmin edilecektir. Nispî bizzat katılmada ise, yine aynı sigorta değeri üzerinden örnek verildiğinde, belirli oranda, örneğin % 10 bizzat katılma oranı diyelim, 5.000

² Nispî bizzat katılmaya “yüzdesel” de denilmesinin yanlış olmayacağı düşüncesindeyiz.

TL'lik veya 50.000 TL'lik zarar çıktığında sigortalının katlanacağı zarar oranı 500 TL ile 5.000 TL'dir. Dolayısıyla az önce de bahsedildiği gibi, burada eğer amaç risk paylaşımı ise, nispi katılma hakkaniyete daha uygun olacaktır. Oysa sabit bizzat katılmada, sigortalının sadece sabit bir oran üzerinden zarara katılması, geniş anlamda düşünüldüğünde, bizzat katılmanın amacına belirli oranda ters düşecektir (Yongalık, 1998: 155 ve 159).

Bunun yanı sıra bizzat katılmanın; muafiyet ve yüzdesel bizzat katılma, olarak iki türü vardır. Muafiyet denildiğinde; “bizzat katılmanın, sigorta olayının gerçekleşmesi ile ortaya çıkan zararın belirli bir miktara kadar olan kısmının bizzat sigorta ettiren tarafından taşındığı türünü” ifade edileceği doktrinde belirtilmiştir (Yongalık, 1998: 155-156). Buna karşılık, yüzdesel bizzat katılma; “sigorta olayının gerçekleşmesiyle ortaya çıkan zararın önceden belirlenmiş bir yüzdesinin daima sigorta ettiren tarafından taşınması” olarak tanımlanmıştır (Yongalık, 1998: 159). Dolayısıyla muafiyette ,önceden kararlaştırılmış belli bir sabit rakamın sigorta ettirenin üzerinde kalmasına karşın, yüzdesel katılmada sigorta ettirenin, zararın belli bir oranına her zaman katılması söz konusudur. Bu durum bir örnekle daha iyi açıklanabilir. Örneğin 100.000 dolarlık ihracat kredi sigortasında % 10 oranında zarar sigortalı (sigorta ettiren) üzerinde bırakılsın ve % 90 oranındaki zarara sigortacı (ihracat kredi sigortası kurumu) katlansın. Meydana gelen 10.000 dolarlık zararda sigortacı “proporsiyon” kuralı gereği, zararın % 90 olan 9.000 doları ödeyecek, sigortalı ise zararın sadece 1.000 dolarına katlanacaktır (Çeker, 2004: 73). Aynı örneği muafiyet için verdiğimizde, sigortacı, meydana gelen zarar bizzat katılma oranını aşmadığından dolayı hiçbir ödeme yükü altında olmayacaktır (Yongalık, 1998: 162).

Bizzat katılma ile ilgili fazla ayrıntıya girilmeden genel hatlarıyla verilen bu bilgiler ışığında ihracat kredi sigortasının bizzat katılma mı, yoksa eksik sigorta mı olduğunu ortaya koymak gerekmektedir (Atabek, 1956: 20 vd.). Zira her ne kadar ihracat kredi sigortası eksik sigorta gibi gözükse de, burada aslında bir bizzat katılma olduğu söylenebilir. Bu ayırımın pratikteki önemi, her bir kurumun benzerlik göstermesiyle birlikte, sonuçları bakımından farklı oluşundan kaynaklandığı söylenebilir (Yongalık, 1998: 161-162). Şöyle ki; ihracat kredi sigortasında taraflar, yukarıda da belirtildiği üzere, önceden bilerek belirli bir miktarı sigortalı üzerinde bırakmaktadırlar. Oysa eksik sigortalarda genellikle bu durum tarafların iradesi dışında meydana gelmektedir (Kender, 2008: 271). Ayrıca “proporsiyon” kuralı ancak risk sonucu kısmî zararın söz konusu olduğu durumlarda uygulanmaktadır. Dolayısıyla risk sonucu tam zarar söz konusu olduğunda sigorta tazminatı sigorta bedelinin tamamı olarak ödenir. Buna karşılık, yüzdesel bizzat katılmada risk sonucu meydana gelen zararın her

halinde “proposiyon” kuralı uygulanacaktır. Dolayısıyla risk sonucu zarar tam olarak gerçekleşse de, sigorta tazminatı, “proposiyon” kuralı gereği, belirli oranda kesintiye uğrayacaktır (Yongalık, 1998: 162).

Kredi Sigortası Genel Şartları açısından duruma bakıldığında, muafiyet başlıklı A.9. maddesinde: “*Sigortalının B. 4 maddesine uygun olarak hesap edilen zararının özel şartlara göre tespit edilen kısmı sigortacının sorumluluğundadır. Bakiye münhasıran sigortalının sorumluluğunda kalır ve ayrıca sigorta ettirilemez. Aynı şekilde kredi limitini aşan ve genel olarak sigortacı tarafından teminata dâhil edilmemiş olan borcun tamamı, münhasıran sigortalının sorumluluğunda kalır ve ayrıca sigorta ettirilemez. Tespit edilen muafiyet sigorta sözleşmesinde belirtilir. Özel şartlarda başka bir şekilde belirtilmedikçe, sigortalının kredi talebi ismen yapılmamış alıcılar için hesap edilen zararının % 50’si sigortacının sorumluluğundadır*” hükmü yer almaktadır. Dolayısıyla bu hükümden zararın belirli bir kısmı sigortalının üzerinde kalacağı önceden kararlaştırıldığı da sonucu çıkmaktadır. Ayrıca burada sigortalının hem muafiyeti, hem de yüzdesel bizzat katılmasının benimsendiği kanasındayız. Nitekim ihracat kredi sigortası uygulamasına da bakıldığında, “*1000 ABD Dolarına kadar... yapılacak sevkiyatlar sigorta kapsamına alınmaz*” hükmünde olduğu gibi, belirli meblağda muafiyetin olduğu anlaşılmaktadır. Buna ek olarak, “Kısa Vadeli İhracat Kredi Sigortası Programı Sevk Öncesi Dönem Riskleri İçin Sigorta Kapsamına İlişkin Uygulama Esasları”nın ‘Tazmin Edilecek Zarar Oranı’ başlıklı hükmünde önceden Türk Eximbank tarafından belirlenmek kaydı ile azami % 90’ı aşmayacağı hükmü yer almaktadır. Bu durum da yüzdesel bizzat katılmanın benimsendiğine dair örnek oluşturacak bir hüküm olduğu söylenebilir (<http://www.eximbank.gov.tr/dosyalar/sigorta/kisa/kisa-GenelBilgi.pdf>, 22.01.2017: 16).

1.3. İşlevi

İhracat kredi sigortası incelenirken işlevinden de bahsedilmesi gerekir. İhracat kredi sigortasının işlevleri arasında; sigorta, finansman temini ve enformasyon hizmeti vardır. Bu işlevlerle ihracat bedellerinin ödenmesinde kayıpları en aza indirmekle birlikte, ihracatta daha bilinçli hareket edilmesine katkıda bulunarak uluslararası alanda haksız rekabet suçlamalarından sıyrılmış şeffaf dış ticaretin ön planda tutulması yer almaktadır (ITC UNCTAD/WTO, 2003: 8 vd.).

Bununla birlikte ihracat kredi sigortası ihracatın arttırılmasını sağlamakla birlikte iki temel fonksiyonu da temelinde barındırmaktadır. Bunlardan ilki: İhracatçıyı ithalâtçıya karşı sigortalayarak, alacağını oluşabilecek ticarî ve politik risklerden belirli limitler çerçevesinde

sigortalamak; ikincisi, ihracatın finansmanında ihracatçının, ihracat kredi sigortası poliçesini bankaya ibraz etmek suretiyle, ihtiyaç duyacağı kredinin sağlanmasına yardımcı olmaktadır (Şahin, 2004: 50).

1.4. Koşulları

Türk Ticaret Kanununun 1401/I'inci maddesi incelediğinde, sigorta sözleşmesinin ana unsurları; sigortacı, sigorta ettiren (kişi), sigorta menfaati, prim, bir risk (tehlike), sigorta bedeli(tazmin) olarak sıralanabilir. İhracat kredi sigortası da aynı unsurları ihtiva etmektedir. Dolayısıyla burada da öngörülebilir riskleri teminat altına alarak belli bir prim karşılığında sigortalıyı korumak temel amaçtır. Bununla birlikte ihracat kredi sigortasının, diğer sigorta çeşitlerinden farklı olarak, bu sigorta türünün uygulamasından kaynaklanan kendine özgü özelliklerinden dolayı bazı şartlar vardır. Örneğin Türk Eximbank'ın uygulamasında ihracat kredi sigortasının kapsamı aşağıdaki şartlara dayandırılmıştır. Bunlar:

- “Türkiye’de yerleşik bir bankanın teyit verdiği bir gayrikabili rücu akreditif çerçevesinde gerçekleştirilen,
  - Ülke anlaşmaları çerçevesinde gerçekleştirilen,
  - Menfaat ilişkisi bulunan alıcılara yapılan,
  - Peşin ödemeli,
  - Başka firma adına sigortalı olan,
  - Kapsam dışı ülkeye yapılan,
  - Factoring-forfaiting yoluyla garanti sağlanan,
  - Konsinye satış olarak gerçekleştirilen,
  - Transit ticarete konu olan,
  - Prefinansman kapsamında bedeli ödenmiş olan,
  - Ülke Şartları ve Prim Oranları Listesi’nde belirlenen ödeme şekliyle farklı bir ödeme şekliyle gerçekleştirilen,
- Türk Eximbank tarafından limit verilmesi uygun görülmeyen alıcılara yapılan sevkیاتlar” kapsam dışında tutulmaktadır (<http://www.eximbank.gov.tr/dosyalar/sigorta/kisa/kisa-GenelBilgi.pdf>, 22.01.2017: 13).

Bunun yanı sıra, diğer sözleşmelerde olduğu gibi, taraflar, genel şartlara, kanunların emredici hükümlerine aykırı (T.T.K. m. 1404) ve sigortalıların aleyhine olmamak kaydı ile özel şartlar konusunda anlaşarak bu şartları genişletebilirler.

2. İHRACAT KREDİ SİGORTASININ HUKUKİ NİTELİĞİ

İhracat kredi sigortasının hukukî niteliğini tespit etmeden önce kredi sigortasının hukukî niteliğine bakmak gerekir. Zira ihracat kredi sigortası kredi sigortasının bir türünü oluşturduğundan ilk önce konuyu bu şekilde irdelemenin daha doğru ve isabetli olacağı doktrinde de vurgulanmıştır (Kender, 198: 133 vd.). Ancak gerek kredi sigortası gerek ihracat kredi sigortası olsun, sonuç olarak bir sigorta sözleşmesinden bahsedilmektedir. Bu kapsamda ilk başta kredi sigortasının hukuki niteliğine değinilecektir.

2.1. Kredi Sigortasının Hukukî Niteliği

Bilindiği üzere, herhangi bir sözleşmenin hukukî niteliği belirlenirken öncelikle asli edime bakılmaktadır. Edim denildiğinde ise verme, yapma veya yapmama kavramları karşımıza çıkmaktadır (Oğuzman ve Öz, 2000: 5). Sigorta sözleşmelerinin hukukî niteliği tespit edilirken de aynı şekilde hareket edildiğinde, sigorta sözleşmesinin taraflarının asli ediminin belirlenmesi önemli rol oynamaktadır. Sigorta sözleşmelerinin hukukî niteliğinin tespitinde, genellikle, sigorta ettirenin ediminden ziyade, sigortacının asıl ediminin niteliğinde tartışmaların olduğu görülmektedir (Şeker, 2000: 1044 vd.). Zira burada sigorta ettirenin ana borcunun prim ödemesi olduğu kabul edilmesine karşın, sigortacının edimini açıklamaya yönelik farklı teoriler ileri sürülmüştür. Bu teorilerin ileri sürülmesindeki asıl neden, sigorta sözleşmelerinin edimlerinin değişik tokuşunu içeren tam iki tarafa borç yükleyen bir sözleşme olup olmadığı yönündedir. Bu teorileri, fazla ayrıntıya girilmeden, iki ana grupta toparlanarak, para ödeme teorisi ile tehlike taşıma teorileri olarak özetlenmesi mümkündür (Şeker, 2000: 1045). Bu teorilerden hareketle, sigorta sözleşmesinin tam iki tarafa borç yükleyen sürekli bir sözleşme olduğunu söylemek mümkündür (Kayıhan, 2004: 36).

Kredi sigortasının niteliğine bakıldığında bir zarar sigortası olduğu görülmektedir (Ulaş, 2007: 640 vd.). Bilindiği gibi zarar sigortası, sigorta edilen rizikonun gerçekleşmesi durumunda sigorta ettirenin parayla ölçülebilir bir menfaatinin uğradığı zararın sigortacı tarafından tazminat ödenerek giderilme amacını taşıyan sigorta türüdür (Kubilay, 2003: 6 ve 89 vd.; Jess, 2001: 453). Zarar sigortası, aktifin azalmasını karşılayan “aktif zarar sigortası” ve pasifin artmasını karşılayan “pasif zarar sigortası” olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Bunun yanı sıra doktrinde zarar sigortasının “aktif değer sigortası”, “masraf sigortası” ve “gelir sigortası” olarak gruplandırıldığı görülmektedir (Pekiner, 1970: 37). Burada aktif değer sigortası ayrıca “somut aktif değer sigortası” ve “somut olmayan aktif değer sigortası” olmak üzere ikili bir ayırımı tabi tutulmaktadır. Bu ayırımında somut aktif değer sigortası ile işletmenin bilânçosunun aktifinde yer alan bina makine ve donanım ile stok ve buna benzer somut değerler sigorta kapsamına alınmaktadır. İşletmenin üçüncü kişilerden olan alacakları

da somut olmayan aktif değer sigortası olarak sigorta kapsamında nitelendirilmektedir. Dolayısıyla bu açıklamalardan da anlaşılacağı üzere kredi sigortasının, aktifin azalmasını teminat altına almasından ve bir alacak söz konusu olduğundan dolayı “Somut Olmayan Aktif Zarar Sigortası” olarak nitelendirilmesi mümkündür (Kender, 198: 134; Ulaş, 2007: 640 vd; Pekiner, 1970: 37 ve 69).

2.2. İhracat Kredi Sigortasının Hukukî Niteliği

Bu bilgiler doğrultusunda aşağıda ihracat kredi sigortasının hukukî niteliğinden söz edilecektir. Burada ihracat kredi sigortasının; “özel sigorta- sosyal sigorta”, “zarar sigortası- meblağ sigortası” ve “aktifin sigortası- pasifin sigortası” şeklindeki ayırımlarına ilişkin açıklamalar yapılacaktır.

2.2.1. Kredi Sigortası Özel Bir Sigortadır

İlk ayırım olan “özel sigorta- sosyal sigorta” açısından duruma bakıldığında, öncelikle burada birkaç alt başlıklar halinde konunun incelenmesi gerektiği ortaya çıkmaktadır. Bunlar aşağıdaki şekilde sıralanmıştır:

- Sigorta kuruluşları yönünden yapılan ayırım:

Sosyal sigortalar kanunla kurulmuş kamu kurumlarınca yapılan sigortalar ve özel mevzuata tabi tüzel kişiler tarafından yapılan sigortalar ayırımı kastedilmektedir (S.K. m.3/I.). Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğü, Ordu Yardımlaşma Kurumu, Türkiye’de şu anda Sosyal Güvenlik Kurumları çatısı altında toplanan Bağ-Kur, SSK ve Emekli Sandığı gibi kurumlar sosyal sigortalar ayırımında örnek olarak verilebilir. Bir de özel bankalar bünyesinde bulunan sigorta şirketleri gibi, özel hukuk kişileri tarafından yürütülen özel tür sigortalar vardır. Ayrıca sosyal sigortalar kaynağını kanunlardan, buna karşılık özel sigortalar kaynağını taraflar arasında imzalanan sözleşmeden bulmaktadır (Bozer, 2009: 3).

- Sigortanın zorunlu olup olmaması yönünden yapılan ayırım:

Burada da sosyallik ön plana çıkararak devletin zorunlu kıldığı sigorta ile karşı tarafın iradesine bağlı olarak yapılan sigorta ayırımınıdır. Örneğin çalışan birine, kamu hukukunun gerektirdiği bir zorunluluk olarak sigorta yapılması mecburidir Genel durum bu şekilde olmakla birlikte mecburilik ilkesinin istisnalarının olduğu doktrinde vurgulanmıştır (Saymen ve Ekonomi, 1966: 57 vd.). Buna karşılık, hayat sigortası gibi özel bir sigortayı yaptırmak kişinin özgür iradesine bağlıdır. (Yongalık, 2002: 39 – 42). Zorunlu sigortanın temel unsuru sigorta ettirenin belirli bir sigorta dalında, kanun hükmü gereği sigorta sözleşmesi yapma

mecburiyetinin olmasıdır (Karayalçın, 1984: 30–31). Dolayısıyla burada iki esasın göz önünde bulundurulması gerektiği doktrinde vurgulanmıştır. Bunlardan birincisi, sigortanın bir kanun hükmü ile yapılması, diğeri ise, belirli bir sorumluluğun sigortasının kanun hükmü gereği zorunlu hale getirilmesidir (Kender, 2008: 164 vd.).

- Risk çeşitleri yönünden:

Sosyal sigortalarda güvence altına alınan hastalık, işsizlik, ölüm gibi risklerin, genel olarak gerçekleşme olasılıklarının aktüeryal hesaplarla hesaplanması güçlük arz etmektedir. Özel sigortalarda gelir düzeyine bakılmaksızın isteyen herkese güvence sağlayan sigortalardır. Burada ayrıca sosyal sigortalarda riskin ne zaman gerçekleşeceği ve ne tür hasarların meydana getireceğinin hesaplanmasının kural olarak güçlüğü ve bundan dolayı da primlerin sosyal mülhazalara göre tespit edildiği Bozer tarafından vurgulanmıştır³. Buna karşılık, özel sigortalarda risklerin sigortalının hayatından ziyade, mal varlığına ilişkin olduğu doktrinde savunulmuştur (Bozer, 2009: 4).

- Sağlanan menfaatlerin ve yüklenen külfetlerin yeknesaklığı yönünden:

Sosyal sigortalarda sigortalının veya işverenin ödeyeceği prim ile Sosyal Güvenlik Kurumu'nun sigortalıya sağladığı menfaatler, her sigortalının özel durumu dikkate alınarak düzenlenmiştir (Bozer, 2009: 9 vd.; Şenocak, 1993: 80 vd.; Dilik, 1971: 285 vd.). Dolayısıyla önceden belirli kıstaslara göre primler belirlenmekte ve aynı durumda olanlara ayırım gözetmeksizin uygulanmaktadır. Buna karşılık, özel sigortalarda ödenecek prim miktarı ve sağlanan sigorta teminatı her bir sigortalının iradesine bırakılmıştır. Dolayısıyla burada bir yeknesaklığın söz konusu olmadığı doktrinde de belirtilmektedir (Bozer, 2009: 4).

Bunlara ek olarak, sosyal sigortaların, özel sigortalara benzeyen yönü her iki tür sigortada da belirli fonlar oluşturulmaktadır. Ancak, özel sigorta fonlarından farklı olarak, sosyal sigorta fonlarının fonksiyonları arasında sosyal amaçlı yatırımların finansmanı olabileceği ve bu durumun milli ekonomi için çok önemli olduğu doktrinde belirtilmiştir (Dilik, 1971: 356 vd.). Ayrıca sosyal sigortaların finansmanında devletin dolaylı veya dolaysız katkılarının genel bir kural haline geldiği de diğeri yazar tarafından vurgulanmıştır (Dilik, 1971: 314 vd.).

Son olarak Türkiye'de özel sigortalara kaynak olarak 14 Nisan 2007 tarihli ve 26552 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanan 5684 sayılı Sigortacılık Kanunu verilebilir. Bu Kanun'un sigorta şirketlerinin denetimine ilişkin hükümlerinin yanı sıra, sigortacılık sektöründe faaliyet

³ Bunun istisnası olarak emeklilik gösterilebilir. Zira bu durumda riskin ne zaman gerçekleşeceği hesaplanabilir.

gösteren reasürans şirketleri, broker, sigorta acentesi gibi aracıları da kapsama aldığından hareketle yürürlükten kaldırılan 7397 sayılı Sigorta Murakabe Kanunu'na göre daha kapsamlı olduğu söylenebilir (Bozer, 2009: 11 vd.).

Yukarıdaki açıklamalar doğrultusunda ihracat kredi sigortasına bakıldığında, karşımıza ikili bir ayırım çıkmaktadır. Bilindiği gibi, ihracat kredi sigortası, kural olarak, ticarî ve politik riskleri kapsamaktadır. Ticarî riskler açısından bu sigortayı, bir özel sigorta çeşidi olarak görmek mümkündür. Zira ticarî risklerle kastedilen, olağan ticaret hayatının akışından ortaya çıkabilecek muhtemel risklerdir. Buna karşılık, politik riskler açısından duruma bakıldığında, burada ihracat kredi sigortasının ilk bakışta bir sosyal sigorta türü olarak algılanmasının daha doğru olacağı kanısı uyandırılmaktadır. Zira burada konuya yukarıdaki kıstaslar açısından bakıldığında; ölçülemeyen, gerçekleşmesi tarafların iradesine bağlı olmayan, primlerin hesabında risk unsuruyla bağdaşmayan, prim ile sigorta bedeli arasındaki dengenin geleneksel yönlerle tespit edilemeyen, edilecekse de çok yüksek primlerin olmasını gerektiren bir durumla karşılaşılacaktır. Keza devletin ihracatçısına destek çıkma gibi kamu yararı amacını gütmesi ve devlet destekli bir kuruluş olması (özellikle de Türk Eximbank'ın ayrı bir kanunla kurulduğu ve devlet tarafından da desteklendiği göz önünde bulundurulduğunda) bu görüşü desteklemektedir. Ancak günümüzde politik risklerin de belirli kıstaslar açısından değerlendirilmesi sonucunda primlerin ticarî de politik risk ayırımı gözetilmeksizin tahsil edilmesi ve ilk başta her ne kadar devlet tarafından destek çıkılsa da, sadece bu yönüyle politik risklerin ve dolayısıyla ihracat kredi sigortasının bir sosyal sigorta oluşu anlamı çıkarılmamalıdır. Bu açıklamalardan hareketle, ihracat kredi sigortasının hem ticarî hem de politik riskler bakımından bir bütün olarak ele alınması ve özel bir sigorta olarak algılanması gerektiği kanaatindeyiz.

2.2.2. İhracat Kredi Sigortası Zarar Sigortasıdır

Sigortacının edim şekline göre sigortalar, “zarar sigortası-meblağ sigortası” şeklinde bir ayırımı tâbi tutulmaktadır. Zarar sigortası ile kastedilen, sigortacının sigortalanan tehlikenin gerçekleşmesinden sonra, sigorta ettirenin uğradığı malvarlığındaki zararların, sözleşmede yer alan kayıtlar çerçevesinde tazminidir. Buna karşılık, meblağ sigortalarına somut olarak zararların giderilmesinden çok, sigorta sözleşmesinde belirlenen meblağın, sermaye veya aylık gelir olarak ödenmesi şeklinde cereyan etmektedir (Şenocak, 1993: 83–84.).

İhracat kredi sigortasına yukarıdaki açıklamalar çerçevesinde bakıldığında, bu sigortanın bir zarar sigortası olduğu kanaati oluşmaktadır. Zira burada asıl olan, meydana

gelebilecek zararın önlenmesi olduğundan, somut zararın karşılanması suretiyle sigorta amacının gerçekleşmiş olması görüşümüzü desteklemektedir.

Konumuz açısından önem arz eden husus Türk Ticaret Kanunu'nun 1459 ve 1463'üncü maddeleridir. Bu madde hükmünde yer alan mal (zarar-tazminat) sigortalarına ilişkin tazminat esasının, genel olarak sigortadan faydalanan kimsenin uğradığı gerçek zararın tazmin edilmesi gerektiğidir. Zira bilindiği üzere, sigortacılıkta mal sigortalarında temel ilkelerden biri, nedensiz zenginleşme yasağı ilkesidir (Kubilay, 2003: 34). Yani bu tür sigortada risk gerçekleştiğinde amaç, sadece riskin neden olduğu zararın tazmin edilmesidir. Burada sigorta ile kazanç elde edilmesi düşünülemez. Bu ilkenin meblağ sigortaları karşısında mal sigortaları ayırımını belirginleştiren ilke olduğu doktrinde vurgulanmıştır (Kender, 2008: 267; Kubilay, 2003: 33).

2.2.3. İhracat Kredi Sigortası Aktifin Sigortasıdır

Bilindiği üzere sigortacılıkta aktifin azalmasını karşılayan sigortalara aktifin sigortası, pasifin artmasını veya ortaya çıkmasını karşılayan sigortalara pasifin sigortası denilmektedir (Can, 2007: 48, 62 ve 157). Yukarıda da açıklandığı üzere, asıl sigortalanan husus, sigortalının malvarlığındaki aktif kısmının bu değere ilişkin menfaatidir. Bu menfaatin de sigorta değerine yansımaları gerekir. Burada karşımıza üçlü bir ayırım çıkmaktadır. Bunlar: “mal sigortası”, “alacak sigortası” ve “malvarlığına girmesi muhtemel değerlerin sigortası” olarak sıralanabilir (Can, 2007: 48). Çalışmanın konusunu aşmasından dolayı mezkûr ayırımın sadece konumuzu aydınlatacak kısmı ile ilgili açıklamalar yapılacaktır.

Türk Ticaret Kanunu'nun “Haciz” başlıklı 1457'inci maddesinde, alacaklının alacak hakkını “borcun aczi rizikosuna karşı” sigorta ettirmesi mümkün kılınmıştır. Dolayısıyla burada sigortalanan risk, borçlunun acze düşmesi durumudur. Burada önem arz eden husus, borçlunun acze düşmesiyle alacaklının aktifinde yer alan veya alacak olan değerlerin zarara uğrama ihtimaline karşı korunmasıdır. Yani burada alacaklı alacağını alamama tehlikesi ile karşı karşıya gelmekte, aktifini tehlikeye düşürmektedir. Dolayısıyla ihracat kredi sigortası açısından durum ele alındığında, bir alacağın alınamaması tehlikesi, yani aktifin azalması ortaya çıkmaktadır. Özetle ihracat kredi sigortasının bir aktifin sigortası olduğunu söylemek mümkündür. Zira burada alacaklı olan sigorta ettiren (ihracatçı) sattığı malların bedelini almama riskine yani aktifinin azalmasına karşı, alacağını sigorta ettirmektedir (Can, 2007: 62).

İhracat kredi sigortasının, kredi sigortasının bir çeşidi olmasıyla birlikte, arada farklılığın da mevcut olduğunu belirtmekte yarar vardır. Buna göre aradaki temel fark ülke kıstasıdır, yani ihracatta konu, satılan malın bir ülkeden diğer bir ülkeye geçmesi ve alıcının mal karşılığında ödeyeceği bedelin bir ülkeden diğer bir ülkeye transferinden oluşmaktadır. Bu durumun doğal sonucu olarak karşımıza iki önemli husus çıkmaktadır. Birincisi politik, malî ve ekonomik sorunlar; diğeri ise yabancı müşteri ile bağlantı kurmak ve onun hakkında bilgi sahibi olmaktır. Bu sorunları aşmak ve ihracatın teşviki için ihracatçılara bazı kolaylıkların tanınması şart olup, devletin desteğine ihtiyaç duyulduğu bilinmektedir (Kender, 1981: 140–141). Dolayısıyla ihracat kredi sigortası kredi sigortasının bir çeşidi olmasıyla birlikte ve her ne kadar kredi sigortasından daha kapsamlı olarak görünse de, sonuç olarak, kredi sigortasında olduğu gibi, aktifte oluşan zararları giderdiğinden, ihracat kredi sigortasını, “aktif zarar sigortası” olarak nitelendirmenin uygun olacağı kanaatindeyiz.

3. İHRACAT KREDİ SİGORTASININ BENZER KURUMLARLA KARŞILAŞTIRILMASI

3.1. İhracat Kredi Sigortasının Kefalet ve Aval ile İlişkisi

İhracat kredi sigortasının Türk Ticaret Kanunu’nda borçlunun acze karşı sigortası olarak algılanması, alacaklının alacağını güvence altına alınması için kefaletle başvurmasını akla getirmektedir. Zira ister teoride ister pratikte kefalet kurumu ticarî hayatın vazgeçilmezleri arasında nitelendirilebilir. Kanunda kefalet sözleşmesi şu şekilde tanımlanmıştır: “Kefalet sözleşmesi, kefilin alacaklıya karşı, borçlunun borcunu ifa etmemesinin sonuçlarından kişisel olarak sorumlu olmayı üstlendiği sözleşmedir” (T.B.K. m. 581). Doktrinde ise, bu tanım biraz açılarak verilmiştir. Buna göre: “Kefalet, bir akittir ki, onunla bir kimse, asıl borçlunun borcunu ödememesi halinde bu borçtan şahsen sorumlu olmayı alacaklıya karşı taahhüt eder” (Yavuz, 2008: 546). Burada verilen her iki tanımla ilgili doktrinde iki husus eleştirilmiştir. İlk husus, kefaletle kefil, asıl borcun ödenmesini temin etmeyi değil, güvence verilen borcun yerine getirilmemesi yüzünden, alacaklının uğrayacağı zararın karşılanmasını taahhüt etmektedir (Özen, 2008: 52). Eleştirilen ikinci husus, kefilin sorumlu olmayı taahhüt ettiği borcun bir sözleşmeden doğması şart olmayıp, haksız fiilden, sebepsiz zenginleşmeden ve nafaka borcu gibi kanundan doğan bir borçtan da doğması mümkündür (Aral, 2007: 421). Kefalet sözleşmesi kefil ile asıl borcun alacaklısı arasında yapılır (Aral, 2007: 546). Kefalet sözleşmesi, mevcut ve geçerli bir borç için yapılabilir (T.B.K. m. 582/1. c.). Kefalette kefilin asıl borçlunun yerine getirilmesi gerektiği edimin, aynısının olmadığı ve sadece paranın ödenmesinden oluştuğu doktrinde vurgulanmıştır.

Ayrıca burada tazminin sadece müspet zararla sınırlı tutulması gerektiği konusunda görüşler vardır (Kılıçoğlu, 2006: 537-538). Bir görüşe göre, menfi zararın da tazmin kapsamına alındığı durumlarda kefaletin değil, garanti sözleşmesinin söz konusu olacağı belirtilmiştir (Kılıçoğlu, 2006: 547-548). Denilmektedir ki, kefil, aksi kararlaştırılmadıkça, dönme ve iptalden sorumlu tutulmamalıdır. Çünkü menfi zarar, asıl borçtan sorumlu olmakla ilgili değildir (Aral, 2007: 449). Son olarak kefil, asıl borçluya ait bütün def'ileri alacaklıya karşı ileri sürebilir (T.B.K. m. 591; Poroy ve Tekinalp 2006: 177). Kefaletle ilgili bilgiler verilirken görüldüğü üzere, kefalet sözleşmesi de ihracat kredi sigortası gibi alacaklının alacağı üzerindeki menfaatinin korunması amacını taşımaktadır. Durum böyle olmakla birlikte, kefalet ile ihracat kredi sigortası arasında karşılaştırma yapıldığında, farklı unsurların yer aldığı söylenebilir. Kefalet sözleşmesinde kefil, asıl borçlunun borcunu yerine getirmemesi ile alacaklıya karşı sorumlu olmayı kabul etmektedir. Burada kefilin borcu fer'idir. Dolayısıyla asıl borçlunun borcunun geçerliliğine bağlıdır. Asıl borcun muaccel olması kefilin de borcunun muaccel olması anlamına gelmektedir (T.B.K. m. 590, 593, 596; Tekinalp, 2009: 397-398). Buradan hareketle, kefalet tek taraflı ve asıl alacağa bağlı nitelikte olmasına karşın, borçlunun aczi durumuna karşı sigortada sigortacının taahhüdü soyut olup, asıl borç ilişkisinden tamamen bağımsız olduğu söylenebilir. Bunun yanı sıra, kefalet işleminde alacaklının her hangi bir yükümlülüğü olmamasına karşın, kredi sigortasında alacaklının sigortacıya karşı diğer borçlarla birlikte prim ödeme yükümlülüğü de göz ardı edilmemelidir (Çeker, 2004; 92). Ayrıca kefalette, kefalet sözleşmesinin geçerliliği yazılı olma şartına bağlanmasına karşın (T.B.K. m. 583), ihracat kredi sigortası sözleşmesi, tıpkı diğer sigorta sözleşmelerinde olduğu gibi, geçerliliği şekil şartına bağlanmamıştır (Poroy ve Tekinalp, 2006: 177).

Son olarak ihracat kredi sigortası ile aval arasındaki farklara değinelim. Aval, kambiyo senetlerinde borçlunun borcunu ödememe riskine karşı bir üçüncü kişinin, ödeme garantisi vererek, tedavül kolaylığını sağlayan bir işlemidir (T.T.K. m. 700/II). Burada nakit ödemesi yapılmamakla birlikte, sadece bankanın, borçlunun ödememe durumundaki sorumluluğu üstlenilmektedir. Bu husus aval veren kişi tarafından senedin ön yüzüne "aval içindir" veya buna benzer diğer herhangi bir ifade ve avali veren kimse tarafından yazılıp imzalanması ile hukukî ilişki meydana gelmektedir (Tekinalp, 2009: 545). Buna karşılık (T.T.K. m. 702/2'inci bendi), ihracat kredi sigortasında sigortacı ile alacaklı arasında bir sözleşme imzalanması ile hukukî bağ sağlanmış olmaktadır. Avası senedin ıskonto ettirilmesi veya devri daha kolay olmaktadır (Tekinalp, 2009: 545). Burada önemli olan husus, ihracat

kredi sigortasında borçlunun ödeme aczine veya politik risklere karşı bir garantinin sağlanmasına karşılık, avalde borcun vade gününde ödenmemesine karşı bir güvencenin oluşturulmasıdır (Özen, 2008: 41 vd.)

3.2. İhracat Kredi Sigortası ve İhracat Kredi Garantisi

Konunun diğer önemli bir yönü, ihracat kredi sigortasının her ne kadar sigorta olarak adlandırılrsa da, prim ve risk dengesinin yokluğu gibi sigortacılıkla bağdaşmayan ilkelerinden dolayı, sigorta kavramından farklı bir mekanizma olduğu, doktrinde tartışılmasıdır (Pamukçu, 2009: 118 vd.). Dolayısıyla ihracat kredi sigortası ve ihracat kredi garantisi birbirine benzerliğinden dolayı karıştırılmaktadır. Oysa ihracat kredi sigortası ve ihracat kredi garantisi farklı işlemleri kapsamaktadır. Şöyle ki; ihracat kredi sigortası ile ihracatçının alacaklarının tahsil edilememe riskine karşı ihracatçıya kredi veren kurum olarak ihracatçının bankası veya kredisiz yapılan ihracatlarda bizzat ihracatçı korunurken, ihracat kredi garantisinde bankaların ve finansman kuruluşların ihracat finansmanına yönelik faaliyetlerinde ortaya çıkan zararlar teminat altına alınmaktadır. Burada garanti veren banka yurt dışındaki muhabir bankalarla anlaşmaları kapsamında borçlu ithalâtçının borcuna garantör olarak, muhabir bankalara ödeme garantisi vermekte veya düzenlenen poliçelere aval vermektedir. Bazen de ihracatçının bankası direkt ithalâtçının borcunu bizzat üstlenerek borçlu konumunda olmaktadır. Dolayısıyla burada garanti veren banka, ithalâtçının ödememesi durumunda, garantör sıfatıyla ihracatçının menfaatini korumaktadır. Diğer bir ifade ile, ihracat kredi garantisi denildiğinde, bankanın müşterisi konumundaki ihracatçısının istemi üzerine, yaptığı ihracat sonucunda ithalâtçının borcunu ifa etmemesi sonucunda doğan zararı ihracatçıya ödemeyi garanti etmektedir. Burada bankanın garanti ile yüklendiği borç ihracatçı ile ithalâtçının arasındaki sözleşmeden bağımsız olmakta ve bu nedenledir ki, müşterisi ihracatçının bankadan zararın karşılanması için başvurduğunda bankanın zararı ödeme yükümlülüğü doğmaktadır (Tekinalp, 2009: 514 vd.). Yani ihracat kredi garantisi deyimi, ülke içi ve dışındaki ticarî bankalara ve diğer finansman kuruluşlarına, ihracat faaliyetlerinin herhangi bir aşamasında ihracatçıya finansman sağlamalarını kolaylaştırmak üzere verilen her türlü teminatı ifade etmektedir. Dolayısıyla ihracat kredi garantisi sigortacılığa benzemekle birlikte, sigortayı da içine alan daha geniş bir kavram olarak algılanması gerektiği doktrinde vurgulanmıştır (Alpan, 1988: 38 vd.). Buradaki karışıklık, ortaya çıkan ve aşağıda incelenecek olan risklerden kaynaklandığı söylenebilir.

Sigortacılığın temel prensiplerinden biri olan risklerin objektif ve homojen olarak ölçülebilir nitelikte olmasından hareketle politik riskleri bu grupta değerlendirmemiz

tartışılabilir. Zira politik olaylarda sübjektif faktörlerin daha ağır basması bu tezi doğrular niteliktedir. Sigorta tekniğinde sigortalanan risklerin sigortalılar tarafından ödenecek primlerle karşılanması ilkesi, risk hakkında bilgi sahibi olmasını gerektirecektir. Politik risklerde prim miktarının veya oranının bilimsel olarak ölçülmesi, yukarıda da bahsedildiği üzere, güçlük arz edecektir. Buna rağmen ihracat kredi sigortası kurumunun bu tür riskleri de kapsama alınmasından dolayıdır ki, bu kurumun sigortadan çok garanti olarak algılanmasına neden olmuştur (Cankurtaran, 1989: 9). Ayrıca sigorta tekniğinin gereklerinden biri olan ihbar mükellefiyeti açısından duruma bakıldığında, sigorta ettirenin rizikonun gerçekleştiği anı kestirip ihbar etmesi zor olacaktır. Oysa bu görev sigorta ettirene daha sigorta sözleşmesi yapılırken beyan esas ilkesinden hareketle tayin edilecek risk açısından önem arz etmektedir. Bu durumun ihracat kredi sigortasında sigorta ettirenin ne gibi riskle karşılaşacağını tespitini zorlaştırdığı doktrinde vurgulanmıştır (Kender, 1981: 136 ve 143).

Yine sigortacılıkta önemli sayılan diğer bir husus, “risklerin dağıtılması” ilkesidir. Sigortacılık tekniği gereği asıl olan sigortacının tahsil edeceği primler ve bunların faiziyle geniş alana yayılmış bir fon oluşturulması ve oluşacak zararlar arasında dengeyi temin ederek bu fonlardan karşılanmasıdır. Dolayısıyla gerçek anlamda sigortacılık denildiğinde, riskin karşılığını toplanan primlerin oluşturduğu dengeyi temel almak gerekir. Oysa ihracat kredi sigortasında bu dengeyi tespit etmek açısından iki ihtimal ile karşılaşmaktadır. Birinci ihtimal, ihracat kredi sigortası düzenlenirken riskin ağırlığını dikkate alarak yüksek primin söz konusu olmasıdır. Burada sadece oluşacak masraflar karşılanmaktaysa, bu durumda devletin desteği, yani teminatı söz konusu olmakta ve sigorta olarak algılanmamasını gerektirmektedir. Buna karşılık diğer ihtimal, toplanan primler gerçekten oluşabilecek riskleri karşılamaktaysa, o zaman primler arası dengenin var olacağından hareketle, ihracat kredi sigortasının gerçek anlamda bir sigorta olduğu söylenebilir (Kender, 1981: 144-147). Bütün bu açıklamaların ışığında, ihracat kredi sigortasının hukukî niteliği belirlenirken dikkat edilmesi gereken en önemli husus, uygun risk dağılımının sağlanıp sağlanmaması ile primler arasındaki dengenin olup olmadığının tespit edilmesidir (Kender, 1981: 148).

Örnek olarak Türk Eximbank’ın uygulamalarına bakıldığında, ihracat kredi sigortasının kapsamı belirlenirken, ihracat kredi sigortası yönetimindeki esas, uygun risk dağılımının sağlanması prensibine dayandırıldığı anlaşılmaktadır. Tüm sevkiyatların sigortalı ile sigortalıların hem düşük hem de yüksek riskli alıcı ve ülkelere gerçekleştirdiği ihracat işlemlerinin aynı poliçe kapsamına dâhil edilmesi ile uygun bir risk dağılımı sağlanmakta ve buna bağlı olarak prim oranları tespit edilmektedir. Ayrıca sigorta

teknîği açısından Türk Eximbank'ın reasürans işlemleri de ele alındığında, çıkan sonucun, günümüzde ihracat kredi sigortasıyla uygun risk dağılımının sağlandığı ve primler arasındaki dengenin varlığı nedenlerinden dolayı hukukî niteliği itibarıyla ihracat kredi sigortasının gerçek anlamda bir sigorta çeşidi olduğu görülecektir. Eximbank Raporunda, “Kısa Vadeli İhracat Kredi Sigortası çerçevesinde üstlenilen ticarî ve politik risklerin %70 oranındaki kısmının yurt içi ve yurt dışındaki şirketlere reasüre ettirilmesi uygulamasına 2001 yılında da devam edilmiştir” ifadesi ile reasürörlerden bahsederek bu yönüyle görüşümüzü haklı kılmaktadır (Türk Eximbank, 2001: 22).

Son olarak konuya riskler açısından bakıldığında, ikili bir ayrımla karşılaşılmaktadır. İhracat kredi sigortası hem ticarî riskleri hem de politik riskleri kapsamaktadır. Dolayısıyla ticarî riskler için bu kurumun sigorta olarak algılanmasına karşın, politik riskler nedeniyle ihracat kredi garantisi olarak algılanmasının doğru bir nitelendirme olmadığı kanaatindeyiz. Burada hassas bir çizginin varlığı göz ardı edilmemelidir. Sigortacılıkta yer alan ilkelerin ticarî riskler için yer aldığı, politik riskler karşısında ise yer almadığı şekildeki düşüncenin doğru bir değerlendirme olmadığı görülmektedir. Zira burada politik risklerin tümüyle kurum tarafından üstlenildiği söylenemez. Uygulamada, politik riskler de ticarî riskler gibi ülke açısından, ön araştırmadan geçirilerek tespit edilmektedir. Diğer bir ifade ile, politik risklerin de ülkelere göre risk durumları tespit edilmekte ve sonuç itibarıyla bu riskler de dağıtılmaktadır. Ayrıca kurumların riskleri bir bütün olarak ele alıp, elde ettiği primler değerlendirildiğinde, elde edilen kârdan politik riskler sonucu oluşabilecek zararlarla dengelenebilme ihtimali her zaman mevcuttur. Dolayısıyla primler, ticarî ve politik risk ayırımı gözetilmeden belirlenmektedir. Keza risklerin reasüre edilmesi ve risk dağılımının sağlandığından da hareketle, ihracat kredi sigortasının (politik risklerin de dikkate alınmasında) bir aktif zarar sigortası olarak algılanması gerektiği kanaatindeyiz. Bu görüşün tersini savunanlara göre, politik risklerin devletin fonuyla karşılandığı için bu kurumun bir sigorta değil, bir garanti olduğu belirtilmektedir. Bu görüşe katılmak mümkün değildir. Politik risklerin fondan karşılanması her zaman geçerli değildir. Bu durum sadece ihracat kredi sigortası kurumunun ilk yıllarında kendi bütçesinin oluşturulmasında devlet tarafından desteklenmesi sonucu mümkün olmaktadır. İleriki dönemlerde artık mezkûr kurumun belirli bir malî güce kavuşmasından sonra fondan karşılanma istisnai olarak görülmektedir (Yazıcıoğlu, 2001: 32, dn. 14). Burada politik riskler dolayısıyla uğranılan zararların ilk başta devlet tarafından karşılanması ihracat kredi sigortası kurumlarının malî yapılarının bozulmamasına yönelik alınan bir önlem olarak algılanması gerektiği doktrinde de

vurgulanmıştır (Yazıcıoğlu, 2001: 33). Burada fondan yararlanmanın son çare olarak görüldüğünü belirtmekte yarar vardır. Ancak bu durum ihracat kredi sigortasının sigortadan ziyade bir garanti olacağı anlamını taşımamalıdır (Atabek, 2009: 18).

3.3. İhracat Kredi Sigortası ve Akreditif

İhracatçı mallarını mal mukabili akreditif ile sattığında şüphesiz ki, karşılaşılabileceği risklerin birçoğunu bertaraf edebilecektir (Tekinalp, 2009: 551). Ancak akreditifin yüksek masrafları, müşteriye kredi verilmemesi, sahte evrakla işlem yapma ve buna benzer olumsuzluklardan dolayı, ihracat kredi sigortasının akreditife oranla daha pratik bir çözüm olarak değerlendirilmesi gerekir (Reisoğlu, 2005: 40).

Bir ülkedeki satıcı, akreditifte öngörülen ithalatçı tarafından belirlenen belgeleri kural olarak, bankaya ibraz etmek suretiyle alacağını tahsil etmekte, ithalatçı da istediği belgelerin kendisine verilmesi ile akreditif bedelini ödemektedir. Dolayısıyla akreditifin basit bir havale gibi görünen işleminden ibaret olmasına karşın, ihracat kredi sigortası, niteliği itibarıyla bir havaleden ibaret olmayıp, kamu desteği ile ihracatın teşviki amacını taşıyarak faaliyette bulunan bir mekanizmadır. Ancak hemen belirtmek gerekir ki, akreditif daha geniş olarak ele alındığında, havaleyle benzerlik ve farklılık arz eden yönlerinin olduğu ortaya çıkmaktadır. Şöyle ki; akreditifte, havalede olduğu gibi, üçlü bir ilişki söz konusudur. Buna karşılık, havaleden farklı kılan husus, bu üçlü ilişkinin niteliğinde saklıdır. Zira havalenin temelinde “çifte yetki” vardır; havale edenin, kural olarak, havaleden her zaman dönebilmesi ile havale göndericisinin havaleyi ödememe yetkisine sahip bulunmasıdır. Buna karşılık, akreditifte, üçlü ilişkideki havale gönderici (amir), havale ödeyicisi (akreditif bankası) ve havale alıcısı lehtar arasında kesin yükümlülükler doğuran hukukî ilişkiler, birer sözleşmeden oluşmaktadır. Dolayısıyla burada “çifte yetki”den değil, “çifte sözleşme”den söz edilmesi gerektiği doktrinde vurgulanmıştır (Reisoğlu, 1992: 24 vd.). Bunun yanı sıra, akreditifin hukukî niteliğinin ayrıntılarına inildiğinde, aslında “çifte sözleşme”den de ziyade, “birden çok sözleşme”den oluştuğu ve akreditif ilişkisine bakıldığında her bir sözleşmenin bu durumu daha açık gösterdiği belirtilmiştir. Buna örnek verecek olursak; Stan-by L/C’lerde (Bağrıaçık, 2004: 49 ve 55) taraflar (alıcı-satıcı) arasında garanti sözleşmesi, amir ile akreditif bankası arasında vekâlet sözleşmesi, akreditif bankası ile lehtar arasında şartlı -uygun belge ibrazı- bir mücerret borç ikrarı, akreditif bankası ile muhabir banka arasında vekâlet sözleşmesi vs. (Bağrıaçık, 2004: 27). Dolayısıyla bu açıklamalardan da anlaşılacağı üzere, akreditif ve ihracat kredi sigortasının arasında temel farklardan biri sigortayı yapan kuruluşlar bakımından oluşmaktadır.

İhracat kredi sigortasında temel amaç, kâr etmekten ziyade, ihracatçının bilinmeyen pazarlara girebilmesine destek sağlayarak ihracata teşvik etmektir (Türk Eximbank, 2002: 6). Dolayısıyla diğer bir fark amaçlarda yatmaktadır. Zira akreditifte amaç, belgelerin eksiksiz ibrazı sonucunda malların bedelinin ödenmesidir. Yani burada belgelerin dış görünüşü itibarıyla incelenmesi yeterli sayılmakta, gerçekliği/sahteliği gibi unsurların bankaların sorumluluğu dışında kalacağı Akreditife İlişkin Yeknesak Kurallar ve Uygulamaları Gösteren 600 Sayılı Broşür'ün 34'üncü maddesinde de yer almaktadır (Tekinalp, 2009: 585 vd.). Burada malların kalitesi ve çeşitleri konusunda alıcı ile satıcı arasında imzalanan sözleşme hükümlerine uyulup uyulmadığı, ibraz edilen belgelerin veya üzerindeki imzaların sahte olup olmadığı, sadece dış görünüşleri itibarıyla incelendiğinde bu durum, örneğin eski S.S.C.B. ülkelerinden ayrılan ve geliştirmekte olan veya az gelişmiş devletlerle ticari ilişkilerde tatminkâr yol olarak görülmeyebilmektedir. Oysa ihracat kredi sigortasında belgelerin sadece doğruluğunun incelenmesi yeterli olmamakla birlikte, ihracatçı daha işin başında iken karşı tarafın malî durumu gibi bilgilerle tanışmakta ve ona göre ihracatını yapıp yapamamasını kararlaştırabilmektedir (Bozer, 1981: 23).

Diğer bir fark, kapsam açısından görülmektedir. Şöyle ki; akreditif bedelin tamamı üzerinden yapılmasına karşın (Tekinalp, 2009: 562-563), ihracat kredi sigortasına azami tazmin edilen meblağ % 90 - % 95'dir. Dolayısıyla akreditifli ödemelerde her hangi bir muafiyet söz konusu olmazken, ihracat kredi sigortasında satıcının da (ihracatçının) riske katlanması istenmektedir. Burada güdülen amaç, satıcıyı maceraperest davranışlarından uzak tutmakla birlikte, riskin yüksek oluşundan dolayı bu sigorta türünde sigortacıların da korunmasıdır.

Son olarak, ihracat kredi sigortasının akreditiften en önemli üstünlüğü, politik risklerde kendini göstermektedir. Zira akreditifte kapsanan risk sadece ticarî olmakla birlikte (Tekinalp, 2009: 562 vd.), ihracat kredi sigortası ticarî risklerin yanı sıra politik riskleri de sigortalayarak ihracatçıya daha güvenilir bir dış finansman aracı olduğunu göstermektedir.

SONUÇ

Kredili ticaret uluslararası alanda sıklıkla görülmekle birlikte, bu kredilerin sigortalanması gibi risk faktörlerinin azaltılması yönünde devlet destekli programlar arasında şüphesiz ki ihracat kredi sigortası yerini almıştır. Özellikle de devlet destekli programlarla, oluşabilecek risk faktörlerinden daha az bir külfetle, ihracatın gerçekleştirilebilmesi küçük ve orta ölçekli şirketler için çok önemlidir. İhracat kredi sigortası, kendine özgü özelliklerden dolayı benzer fonksiyonlu kurumlardan ayırt edilmelidir.

İhracat kredi sigortası işlevleri açısından sadece bir sigorta çeşidi olmayıp, aynı zamanda, finansman temini ve enformasyon hizmetini de bünyesinde barındırmaktadır. Sigorta çeşidi olarak, ihracat kredi sigortası ihracatın artırılmasını sağlamakla birlikte ihracatçıyı ithalâtçıya karşı sigortalayarak, alacağını oluşabilecek ticarî ve politik risklerden belirli limitler çerçevesinde sigortalamaktır. Finansman temini ile kastedilen, ihracatın finansmanında ihracatçının, ihracat kredi sigortası poliçesini bankaya ibraz etmek suretiyle, ihtiyaç duyacağı kredinin sağlanmasına yardımcı olmaktır. Enformasyon hizmeti ise, işletmelerin kredili satış yaparken alıcı taraf hakkında maksimum bilgi edinmeleri ve emin bir şekilde faaliyetlerinin sürdürebilmelerine katkı sağlanması amaçlanmaktadır. Nitekim bu işlevlerle ihracat bedellerinin ödenmesindeki kayıplar en aza indirilmekle birlikte, ihracatta daha bilinçli hareket edilmesine katkıda bulunularak, uluslararası alanda haksız rekabet suçlamalarından sıyrılmış, şeffaf bir dış ticaret şekli ön planda tutulmaktadır.

İhracat kredi sigortasının hukukî niteliğinin tespitinde özel ve genel sigorta olduğu yönünde çeşitli kriterler açısından, politik veya ticari risk ayrımı yapılmadan primin belirlenmesi hususu da dikkate alındığında, bu sigortanın özel sigortaya yatkınlığından dolayı özel sigorta türü olarak değerlendirilmesi gerekmektedir. Ayrıca ihracatta meblağın ödenmemesi durumunda meydana gelebilecek somut zararın önlenmesi amaçlandığından ihracat kredi sigortası bir zarar sigortasıdır. Son olarak aktifin azalmasını teminat altına almasından dolayı bu sigorta türünün bir aktif zarar sigortası olduğu değerlendirilmektedir.

Kefalet, aval, garanti ve akreditifle ilgili bilgiler kıyaslandığında ihracat kredi sigortası bu kurumlardan ayrı, bağımsız ve daha spesifik bir mekanizmayı bünyesinde barındırmaktadır.

Sonuç olarak, ihracat kredi sigortası ile, ihracata dayalı büyüme stratejisini güden ülkelerin gelişmesine ve ekonomilerinin teşvik mekanizmalarıyla büyümesine önemli ölçüde katkıda bulunarak, bu tür klasik uluslararası teminat arz eden formüllere bir yeni formül eklenmiştir. Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerin, özellikle de KOBİ'lerden oluşan ihracatçılarının yeni ve tanınmayan pazarlara girebilmelerinin teşvik edilmesi, mevcut pazarların genişletilmesi, kredili satışlardan doğabilecek risklerin azaltılması ve uluslararası pazarlarda rekabet etme gücünün sağlanması açısından ihracat kredi sigortası gibi kurumlara daha sık başvurulması gerekmektedir.

KAYNAKLAR

- Abik, Y. (2002), Promosyonlu Satım Sözleşmesi, Seçkin Yayınları, Ankara.
- Akkar, M.E. (1982), 1970–1980 Döneminde Kredi Politikaları İhracat ve Yatırım Kredilerine Genel Bakış, DPT Teşvik ve Uygulama Dairesi Yayınları, Ankara.
- Alpan, Ş. (1988), İhracat Finansmanı Aracı Olarak İhracat Kredi Garantisi Sistemi ve Türkiye’deki Muhtemel Uygulama, İGEME Yayınları, Ankara.
- Anonim (2001), Türk EXİMBANK Faaliyet Raporu, Ankara.
- Anonim (2002), Türk EXİMBANK Faaliyet Raporu, Ankara.
- Aral, F. (2007), Borçlar Hukuku Özel Borç İlişkileri, Yetkin Yayınları, Ankara.
- Arkan, S. (2009), Ticarî İşletme Hukuku, Seçkin Yayınevi, Ankara.
- Atabek, R. (2009), Kredi Sigortası, Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü Yayınları, No: 3, Ankara.
- Acınan, H./ Sağ, Y. (1981) “İhracat Kredi Sigortası ve Türkiye”, AİTİA Bankacılık ve Sigortacılık Yüksek Okulu, Yayın No: 1, İhracat Kredi Sigortası Semineri- Ankara 14–15 Nisan, s. 235- 258, Ankara.
- Aybar, A. (1982), “İhracat Kredi Sigortasıyla İlgili Yasal Çalışmalar”, İhracat Kredi Sigortası Semineri, Ankara 14–15 Nisan, s. 161–178, Ankara.
- Bağrıaçık, A. (2004), Uygulamalı Dış Ticaret İşlemleri, Bilim Teknik Yayınevi, İstanbul.
- Bozer, A. (2009), Sigorta Hukuku, Genel Hükümler – Bazı Sigorta Türleri, Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara.
- Bozer, A. (1981), “Genel Açısından İhracat Kredi Sigortası”, İhracat Kredi Sigortası Semineri, 14–15 Nisan, s. 19–34, AİTİA Bankacılık ve Sigortacılık Yüksek Okulu, Yayın No: 1, Ankara.
- Cankurtaran, Ö. L. (1989), İhracat Kredi Sigortası ve Türkiye Değerlendirmesi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Can, M. (2007), Türk Özel Sigorta Hukuku, İmaj Yayıncılık, Ankara.
- Çeker, M. (2004), Yargıtay Kararları Işığında Sigorta Hukuku, Karahan Kitapevi, Adana.
- Dilik, S. (1971), Türkiye’de Sosyal Sigortalar – İktisadî Açısından Bir Tahlil Denemesi, A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara.
- Dowding, T. (1994), A Guide to Credit Insurance, Reactions Publishing Group Ltd., London.
- ITC UNCTAD/ WTO (2000), Rules of Origin in Export Credit Insurance, Geneva.
- ITC UNCTAD/ WTO (2003), Export Credit Insurance and Guarantee Schemes, A Practical Guide For Developing and Transition Economis, International Trade Centre Trade Finance Series, Geneva.
- ITC UNCTAD/GATT (1995), Financing Means and Sources, Trade Development Services, Geneva.
- Jess, D.C. (2001), The Insurance of Commercial Risk: Law and Practice, 3rd Ed., Sweet & Maxwell, London.

- Karayağın, Y. (1984), Risk – Sigorta – Risk Yönetimi, Özel Sigorta Hukukuna Giriş, Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü, Ankara.
- Kayihan, S. (2004), Sigorta Sözleşmelerinde Prim Ödeme Borcu, Seçkin Yayınları, Ankara.
- Kender, R. (2008), Türkiye’de Hususi Sigorta Hukuku, Sigorta Müessesesi Sigorta Sözleşmesi, Arkan Basım, İstanbul.
- Kender, R. (1981), Hukukî Açından İhracat Kredi Sigortası, İhracat Kredi Sigortası Semineri, Ankara 14–15 Nisan, s. 131–160, AİTİA Bankacılık ve Sigortacılık Yüksek Okulu, Yayın No: 1, Ankara.
- Kılıçoğlu, A. (2006), Borçlar Hukuku Genel Hükümler, Turhan Kitapevi, Ankara.
- Kubilay, H. (2003), Uygulamalı Özel Sigorta Hukuku, Barış Yayınları, İzmir.
- Özdemir, N. (1966), Kredi Sigortası, Ankara İktisadî İlimler Akademisi Yayınları, Ankara.
- Özen, B. (2008), Kefalet Sözleşmesi, Vedat Kitapçılık, İstanbul.
- Pamukçu, E. B. (2009), İhracat Kredi Sigortaları, Avcıol Basım, İstanbul.
- Pekiner, K. (1970), Sigorta İşletmeciliği, Prensipleri – Hesap Bünyesi, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Reisoğlu, S. (1992), Türk Hukukunda ve Bankacılık Uygulamasında Kefalet, Ayyıldız Matbaası, Ankara.
- Reisoğlu, S. (2005), Hukukî Açından Akreditif ve Uygulama Sorunları, Türkiye Bankalar Birliği Dergisi, S. 52, s. 39–55, Graphis Matbaa, İstanbul.
- Saymen, F. H. ve Ekonomi, M. (1966), Sosyal Sigortalar Tatbikatı, Özel İktisadi ve Ticari İlimler Yüksek Okulu Yayınları No: 12, İstanbul.
- Şahin, A. (2004), İhracata Yönelik Finansman Araçları, Ankara: İGEME Yayınları.
- Şeker, Z. (2000), Sigorta Sözleşmesinin Hukukî Niteliği Üzerine, Prof. Dr. M. Kemal Oğuzman’ın Anısına Armağan, s. 1043–1060, Beta Basım Yayın, İstanbul.
- Şenocak, K. (1993), Hukukî Himaye Sigortası, Dayınlarlı Basım, Ankara.
- Tekinalp, Ü. (2009), Ünal Tekinalp’in Banka Hukukunun Esasları, Vedat Kitapçılık, İstanbul.
- Ulaş, I. (2007). Uygulamalı Sigorta Hukuku, Mal ve Sorumluluk Sigortaları, Turhan Kitapevi, Ankara.
- Ünan, S. (2007), Sigortacılık Yasa Tasarısının Getirdikleri, s. 22–32, Ticaret Odası Yayınları No: 2007–1, İstanbul.
- Yavuz, C. (2008), Türk Borçlar Hukuku Özel Hükümler, Beta Basım, İstanbul.
- Yazıcıoğlu, E. (2001), Türk Eximbank Tarafından Yapılan İhracat Kredi Sigortası, S.H.D., S.1, s. 29–49, İstanbul
- Yongalık, A. (1998), “Sigortalının Zarara Bizzat Katılması (Bizzat Katılma)”, Prof. Dr. Ali Bozer’e Armağan, s. 149–165, Seçkin Yayınevi, Ankara.
- Yongalık, A. (2002) Kredi Hayat Sigortası, Seçkin Yayınevi, Ankara.

<http://tr.wikipedia.org/wiki/CIF>, 12.12.2016

<http://www.eximbank.gov.tr/dosyalar/sigorta/kisa/kisa-GenelBilgi.pdf>, 22.01.2017

Bu makaleye atıfta bulunmak için;

GÖNÜLLÜ TAŞKESEN, C. (2017), “Kırsal ve Kentsel Alanlarda Yaşlanma, Yaşlılık ve Yaşlılar: Denizli İli Örneği”, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 4(1), 92-124.

Makalenin geliş tarihi: 22.05.2017

Makalenin kabul tarihi: 29.06.2017

KIRSAL VE KENTSEL ALANLARDA YAŞLANMA, YAŞLILIK VE YAŞLILAR: DENİZLİ İLİ ÖRNEĞİ*

AGING, OLD AGE AND ELDERS IN RURAL AND URBAN REGIONS:

THE CASE OF DENİZLİ PROVINCE

Canan GÖNÜLLÜ TAŞKESEN

Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Çavdır MYO, Sosyal Hizmet ve Danışmanlık Bölümü,

cgtaskesen@mehmetakif.edu.tr

ÖZET

Toplam nüfus içindeki payı her geçen yıl artan yaşlılar yalnızca demografik özellikleri değil; sosyal özellikleri de etkilemeye başlamıştır. Gençlerin, yetişkinlerin ve yaşlıların yaşlılara yönelik değerlendirmeleri, araştırılması gereken bir konu haline gelmiştir. Her canlının normal şartlar altında yaşaması beklenen bir dönem olan yaşlılığa; çeşitli yaş gruplarındaki bireylerin yükledikleri anlamlar önem arz eden bir konudur. Yaşlılara yönelik değerlendirmeler, toplumsal bütünleşmenin sağlanmasından, yaşlılara sunulan imkânlar kadar pek çok konuyu etkilemektedir.

Yaşlılar konusunda yapılan çalışmaların büyük kısmı; ekonomi, sağlık, hukuk, psikoloji gibi bilimler temelindedir. Araştırmanın özgünlüğü, yaşlılığa yönelik değerlendirmelerin toplumun her yaş kesiminden bireyleri tarafından nasıl şekillendiğinin; kırsal ve kentsel alanlar özelinde incelenmesidir. Araştırmanın sonucunda Türkiye’de yaşlılığa yüklenen olumsuz anlam tespit edilmiş ve gerekçeleriyle detaylandırılmıştır.

***Anahtar Kelimeler:** Yaşlı, Yaşlılık, Yaşlanma Sosyolojisi.*

ABSTRACT

Elders, whose share in population are increasing every year, are not only affecting demographic characteristics; social characteristics have also begun to affect. Young people's,

* Bu araştırma, Süleyman Demirel Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinasyon Birimi Koordinatörlüğü’nce kabul edilen 4473-D1-15 numaralı proje kapsamında desteklenmiştir.

adults' and the elderly's perception towards elderness has become a subject that needs to be investigated. The meanings that individuals in different ages load to the elderness which is a period that expected to be lived under normal circumstances, are important. The perception towards elderly influences many aspects such as social integration and opportunities offered to elders.

Much of the work done on the elderly so far are based on economics, health, law, psychology. The originality of the study comes from the investigation on the perception towards elderness and how it is shaped by individuals from all ages including rural and urban areas. As a result of the research, the negative meaning attached to elderness in Turkey has been determined and detailed with reasons.

Keywords: *Elderly, Old Age, Sociology of Aging.*

GİRİŞ

Gelişen ve değişen dünyada maddi kültür unsurlarının gelişmesi, toplumların her alanda refah seviyesine ulaşabilmesi için önemli adımlar atılmasına katkı sağlamaktadır. Teknolojideki yenilikler, tıp alanındaki gelişmeler, ortalama yaşam süresini artırmaktadır. Teknoloji ve tıp alanındaki gelişmeler; hastalıkların iyileştirilmesi, bebek ölüm oranlarının azaltılması gibi durumlara sebep olduğu için bireylerin daha uzun yaşaması söz konusu olmaya başlamıştır. Bunun yanında bireylerin daha bilinçli hâle gelmesinin, dengeli beslenmesinin, spor gibi rutinleri günlük yaşamlarına eklemesinin de bu konuda payı büyüktür.

Yaşlılığın tanımlanması, yaşlılığın ölçütleri dikkate alındığında çeşitli güçlükleri barındırmaktadır. Yaşlılık ve yaşlanmayla ilgilenen bilim dallarının hemen hepsi kendine has yaş, yaşlılık ve yaşlanma tanımları kullanmayı uygun görmektedir. Öyle ki; ortak bir yaşlılık başlangıç yaşı bile belirlenebilmiş değildir. Bu muğlaklıkla birlikte, Türkiye’de resmi olarak tanınan yaşlılık başlangıç yaşının 65 olduğu bilinmektedir.

Yaşlılığın belli başlı özelliklerinden bahsetmek mümkündür. Vücutta meydana gelen değişimler yaşlılığın belirtilerinin arasında değerlendirilebilmektedir. Bu değişikliklerin doğrudan gözlemlenenleri olduğu gibi, doğrudan gözlemlenemeyenlerinden bahsetmek de mümkündür. Genellikle fiziksel değişmelerin görünürlüğü daha fazladır. Psikolojik ve sosyolojik değişmeler ise, dışarıdan bakıldığında kolaylıkla anlaşılabilir nitelikte değildir.

Fiziksel değişimlerin yoğunlukla yaşandığı yaşlılık döneminde, bakım ihtiyacı gündeme gelebilmektedir. Yaşlılıkta bakım konusu, tam anlamıyla bir sorun hâline dönüşebilmektedir. Türk toplumunun aile yapısından, değişen yaşam koşullarına kadar pek çok faktör; bakım konusunun bir sorun olmasına ya da olmamasına sebep olan durumlar olarak ortaya çıkmaktadır. Aile ya da ev ortamlarında yeterli bakım ve barınma imkânı bulamayan yaşlılar içinse kurum bakımı alternatifinden söz edilebilmektedir.

Günümüzde toplam nüfus içinde oranları giderek artıyor olsa da yaşlılar henüz ciddi bir sorun olarak nitelendirilmemektedir. Ancak neredeyse bütün göstergeler, konunun bir süre sonra büyük bir problem hâline geleceğini işaret etmektedir.

Araştırma açısından üzerinde durulmasının gerekliliğine inanılmış yaşlanma türü olan sosyal yaşlanmada bireylerin yaşlılıklarında görev ve sorumluluklarının farklılaştığına dair birtakım bulgulardan bahsedilebilmektedir. Yaşlıların toplumsal uyum süreçleri, yetişkinlerinki kadar kolay olamamaktadır. Yaşlılıkla ilgili bakım sorunu ya da nüfustan kaynaklanan ekonomik sorunların yanında sosyal ve psikolojik sorunların olabileceğini söylemek doğru olacaktır. Yaşlılık döneminde yaşam doyumunun önemi, diğer bütün yaş dönemlerinden daha fazladır. Yaşlılığın yaşamın son dönemi olmasından kaynaklı olarak, yaşlı bireylerin üzerinde ölümün yaklaşmasının oluşturduğu bir baskının yanında, sosyal yaşamdan kısmen çekilmiş olmanın da baskısı rahatlıkla hissedilebilmektedir. Yaşam doyumunun sağlanamadığı durumlarda yaşlılık dönemi intiharlarının artış gösterdiği bilinmektedir.

Yaşlılığın sosyal boyutunu etkileyen bir başka durum da bireylerin yaşlılığa yönelik değerlendirmeleridir. Her yaş grubunun yaşlılığı anlamlandırması farklılık gösterebilmektedir. Görece daha genç insanlar yaşlılığı kendilerinden uzak bir süreç olarak değerlendirirken, çeşitli psikolojik, sosyolojik ve fiziksel değişimleri derinden hissetmeye başlayan insanlar yaşlılıkla ilgili farklı anlamlandırmalarda bulunabilmektedir. Yaşlılığın içselleştirmesi ve reddedilmesi durumları, yaşlılık dönemlerinde bireylerin sağlıklı yaşlanmasının bir rolü ya da engelidir.

Toplumun yaşlıyı ve yaşlılığı nasıl değerlendirdiği, özellikle yaşlılar için önemli bir konudur. Yaşlıların yalnızca tüketici konumunda olmaları, topluma katkılarında çok zararları olduğu gibi düşünceler; yaşlıların sosyalizasyon sürecini sekteye uğratacak etkilere sebep olabilmektedir. Yaşlılığın toplumsal kabulü ise, problematik bir alan olarak görülen yaşlılık sürecine çeşitli sosyo-ekonomik çözümlerin getirilmesine kaynaklık edebilmektedir.

Yaşlılığın değerlendirilmesi konusu, pek çok değişken özelinde incelenebilecek bir durumdur. Araştırma açısından önemli ana değişken kırsal ve kentsel alanlar olarak belirlenmiştir. Bunun yanında yaş, cinsiyet, eğitim durumu, gelir seviyesi, yaşlı bakım tecrübesine sahiplik durumu gibi değişkenler de yaşlılığın değerlendirilmesi konusunda etkili olabilmektedir.

Araştırmada kırsal ve kentsel alanlarda yaşlılığın nasıl değerlendirildiğiyle ilgili sorgulamalar yapılmıştır. Değerlendirme biçimlerinin gerekçeleri de derinlemesine incelenmiştir. Araştırma, kendinden sonraki araştırmalara kaynak olabilmesi adına, birçok farklı değişkenle yaşlanma, yaşlılık ve yaşlılar arasındaki bağlantıların açıkça ortaya konulmasını amaçlamıştır.

1. YAŞLILIKIN SOSYOLOJİK AÇIDAN İNCELENMESİ

Yaşlılık çalışmalarının artmasının gerekliliği, yaşanan ülkelerin içindeki yaşlılık oranlarının nüfus bazında incelenmesi sonucu daha belirgin hâle gelmektedir. Bugünün Türkiye'si yaşlılık oranı açısından olması gereken bir çizgide gibi görünse de nüfusun yapılanması ve geleceği, ilerleyen zamanlarda, yaşlılığın bir problem olarak ortaya çıkabileceğinin sinyallerini vermektedir.

Henüz Türkiye'nin yaşlı nüfusu, Batı toplumları ve Japonya'daki gibi yüksek oranlarda seyretmemektedir. Ancak Türkiye, bu toplumların geçirdiğine benzer bir demografik değişim süreci yaşamaktadır. Yaşlılık döneminin nitelikli yaşanmasını sağlamak için çeşitli politikaların geliştirilmesine olan ihtiyaç gün geçtikçe artmaktadır. Yaşlılığın başarılı bir şekilde gerçekleşmesi, yaşlanma ve yaşlılıkla ilgili toplum çapında bilgi edinilme ihtiyacını doğurmaktadır (ASPB, 2011: 1). Türkiye'de, yaşlanma olgusuna ne kadar çabuk reaksiyon gösterilirse, yaşlılığın ve yaşlanmanın olumsuz etkenlerini ortadan kaldırma ve olumlu etkenleri ortaya çıkarma süreci o kadar erken başlamış olacaktır (Tufan, 2003: 36).

1.1. Kültür ve Yaşlılık

Kültür değişmelerinin, toplumların hayat tarzlarını topyekûn değiştirdiği düşünülürse, bu değişmelere neden olan faktörler de şöyle sıralanabilmektedir (İşçi, 2007: 16);

- a) Teknoloji faktörü
- b) Fiziki çevre faktörü
- c) Başka kültürlerle karşılaşmak
- d) Kültürün kendi içinden gelen değişmeler vs.

Teknolojik hızlı gelişmeler, sanayileşme, şehirleşme gibi faktörler, sadece aile kurumunu değiştirmekle kalmamış; sosyal kurumları, davranış örüntülerini ve hatta geleneksel değerleri de bazı değişikliklere uğratmıştır.

Geleneksel geniş ailede, genellikle aile içinde, neredeyse her yaştan üye bulunmaktaydı ve bu üyelerin, aile içinde çeşitli rol ve sorumlulukları vardı. Özellikle, ailenin en yaşlı üyesi, neredeyse ailenin en önemli üyesiydi ve aynı zamanda aile reisiydi. En yaşlı aile üyesi, bugün de hâlâ bazı etkileri görülen ancak geleneksel geniş aile yapısında baskın olarak hissedilen şu görevleri yerine getirmekteydi;

Koruyuculuk Görevi: Aileye, dışarıdan gelebilecek her türlü maddi ve manevi zararlara karşı, aile üyelerinin korunmasını ifade etmektedir. Koruyucu kimse, aynı zamanda ailenin sözcüsüdür ve aileyi toparlayıcı durumdadır.

Psikolojik Görev: Aile üyelerinin birlikte veya belli bir sosyal çevrede yaşamasından doğabilecek her türlü sıkıntıyı bertaraf etmeyi ifade eder. Bu görevin en güçlü yanı, aile üyeleri arasındaki sevgi bağının kuvvetlendirilmesidir.

Ekonomik Görev: Ailenin alışveriş ihtiyaçlarının ve birtakım ödemelerinin karşılanmasına yardımcı olmayı ifade etmektedir.

Torunlara Bakım ve Sevgi Verme Görevi: Ailenin en küçük üyelerinin, büyüklerinin kendilerine sevgi ve şefkat dolu yaklaşımlarına ihtiyaçları vardır. Özellikle her iki ebeveynin çalıştığı durumlarda, yaşlı bireylerin önemi daha çok artmaktadır. Bu görev, kuşaklar arası bağların kurulmasını ve ihtiyaçların manevi olarak karşılanmasını ifade etmektedir.

Dini Görev: Dini bilgilerin, çocuklara ve torunlara öğretilmesini kapsamaktadır. Dini bilgilerin yanı sıra toplumun ve ailenin kendine özgü âdetlerinin, gelenek ve göreneklerinin nesilden nesile aktarılmasını da içermektedir (Saygılı, 2011: 31-32).

Kültür konusunda en önemli değişim, insanların eskiden kültür varlıkları için ortak girişim ve uğraş sonucu ortaya koydukları kültürel ürünün çoğunluğunun tek bir kuşaktan meydana gelerek diğer kuşaklara aktarılması şeklindeyken; günümüzde, bu durumun nesillerin eşzamanlı olarak yaşamasından dolayı birlikte ortaya çıkardıkları ürün olarak kabul görmesidir. Yani öğrenilen şeyler eskiden bir kuşaktan diğerine aktarılırken, bu ürünlerin korunması ve alt nesile aktarılması bir görev ve zorunluluk niteliğindedir. Günümüzde ise, bahsi geçen yaşam süresinin uzunluğundan dolayı, nesilden nesile kültür aktarımı durumundaki önem, özelliğini kaybetmiştir. Yaşlılar bugün torunlarının yaşlılıklarına şahit

olabilecekleri yaşlara kadar yaşamakta ve uzun süre aynı kültürel atmosferde olduklarından dolayı, aynı kültürel öğeleri tecrübe etmiş hâlde olacaklardır (Tufan, 2003: 71).

Bu durumun değişmesinin çevresel kaynaklı birçok faktörü bulunmaktadır. Kültürün kuşaktan kuşağa aktarılması durumu, yaşlılara verilen değer ve önemle de doğrudan alakalıdır. Yaşlıların aile içinde otorite sayılmaları, yaptıkları birçok şeyin taklit ve öğrenme yoluyla diğer nesillerce kabul görmeleri, onlara yüklenen bu görevle de alakalıyken; bugün kültürün aktarılmasının tek ögesi, yaşlıların yaşantıları ve öğretileri olmamaktadır. Kültür değişim hızı da günümüz şartlarında değerlendirildiğinde, özellikle kültürün başka kanallar yoluyla aktarılmasının ne kadar hızlı olabileceği görülmektedir. Ayrıca, kültürlerarası etkileşimin, kültürel öğeleri daha hızlı değiştirdiği varsayılırsa, günümüzde yaşlıların kültürel değerleri ile gençlerin kültürel değerlerinin de birbirleriyle örtüşmediği de görülebilmektedir.

Değişen kültür ile birlikte, farklı problemlerin ortaya çıktığına daha önce değinilmiştir. Bu problemlerden biri de yaşlıların yalnızlaşmasıdır. Bu durumun iki önemli nedeni vardır. İlki; yaşam süresinin uzaması ve kadınların erkeklerden genel olarak daha uzun ömürlü olması ile özellikle kadınların yaşlılıklarında dul olarak yaşamlarını sürdürmesine sebep olmaktadır. Bu durum erkekler için de benzerlik taşımaktadır. İkinci önemli sebep ise; boşanma oranlarının artmasıyla birlikte, yaşlıların yaşlılık dönemlerini eskiye nazaran daha büyük oranda yalnız geçirmesidir. Kadınlar, ileri yaşlara kadar kendilerini başkalarına bağımlı hissetmeseler de erkekler için durumun böyle olmadığı ortadadır. Bu yüzden, önümüzdeki yıllarda, yaşlılara sunulan yardımlarla erkeklerin daha fazla ilgilenmek zorunda kalacakları söylenebilir. Diğer taraftan iki kişilik hanelerin sayısı da artış göstermektedir. Bu durumun sebebi ise, yaşam ömrünün uzun olması dolayısıyla eşler, yaşlılık yıllarında daha uzun süre birlikte yaşamaktadır. Ayrıca, geleneksel geniş aileden çekirdek aile yapısına geçilmesinin bu durumla doğrudan ilgisi vardır (Tufan, 2003: 54). Maddi ve manevi kültür unsurlarında meydana gelen değişmelerden sonra, günümüz yaşlısının yaşam biçiminin, çalışma ve aile ilişkilerinin, kullandıkları araçların, düşüncelerinin ve daha pek çok şeyin değiştiğini söylemek yanlış olmayacaktır.

1.2. Değer ve Yaşlılık

Değer kavramına terimsel olarak göz atıldığında, bireylerin objeleri, diğer bireyleri, durumları ve hareketleri nasıl algıladığına ya da algılamadığına atıf yapılması gerekir. İyi, kötü, arzulanılan istenmeyen ve buna benzer yargıları oluşturan standartlar ve prensipler esasen değer kavramının kendisini oluşturmaktadır (Halstead ve Taylor, 2000: 169).

Değerler, bireylerin davranışlarına yön verme yetisine sahiplerdir. Bireylerin, kendileri ya da bir başkasıyla ilgili davranışlarına yön verip davranış kılavuzu olma görevini üstlenmektedir. Aslında her birey, kendisine göre önemli sayılabilecek değerler için çaba gösterme olanağına sahiptir. Toplumdaki bütün bireyler, toplumsal çevrede hangi davranışların geçerli, hangilerinin geçersiz olduğuna ilişkin önceden belirlenmiş ve toplumda yer etmiş değer yargılarıyla karşılaşır. Bireyler ahlak ölçülerini, birtakım kavramlarla belirleyebilmektedir. Kişiler birtakım toplumsal kuralları, gelenekler ve görenekler yoluyla almaktadır. Örneğin iyi-kötü, doğru-yanlış gibi kavramların bu çerçevede değerlendirilerek toplumsal kuralları şekillendirebildiği görülmektedir (Beill, 2003: 13-14). Değerlerin kültürle olan ilişkisi, değerlerin de özünde öğrenilen bir tarafının olduğunu göstermektedir. Toplumsal değer kavramı incelendiğinde, bireylerin davranışlarının ne yönde şekillendiği, hangi noktalarda ve nelerden etkilendiği görülebilmektedir.

Yaşlılığa yüklenen anlamlar toplumdan topluma değişebileceği gibi kişiden kişiye de değişiklik göstermektedir. Günümüzde yaşlılık, yaşamın önemli bir bölümünü kapsar hâle gelmiştir. Artan yaşam süresinin bu durumla doğrudan etkisi vardır. Bununla birlikte, yaşlanmanın kaçınılmaz bir son olması, bireylerin yaşlanma arzusuyla ters düşebilmektedir. Özellikle çalışma hayatının içinde olan bireyler, emekliliklerinin hayalini kurabiliyorken, kimi bireyler de yaşlılıkla birlikte gelebilecek sosyal, fiziki, ekonomik olumsuzlukları düşünerek yaşlanmayı istemeyebilirler. Bazı yayın organlarında, yaşlılıkla ilgili yapılan propagandalar da insanların yaşlılıkla ilgili düşüncelerini olumlu ya da olumsuz etkileyebilmektedir.

Yaşlılığa toplum tarafından yüklenen sosyal anlamların büyük bir bölümü, yaşlanmanın fiziki ve zihinsel yetiler üzerindeki etkileri konusunda hatalı inançlarla ilgilidir. Yaşlılık, tek başına ve özünde; düşüncede katı olmaya, unutkanlığa ya da sevilen birçok faaliyetin yapılamamasına neden olmamaktadır. Hatta birçok insan için yaşlanma çoğunlukla ve büyük oranda tolere edilebilen, yaşantı üzerinde etkisinin az olduğu dereceli bir değişim süreci olarak algılanıp yaşanılabilir. Yaşlılığa yüklenen sosyal gerçeklik, bireylerin yaşlanırken yaşadıkları değişikliklerin önemi, anlamı ve etkileri konusunda son derece önemli bir etkiye sahiptir. Yaş; toplumsal olarak birçok sosyal rolün kazanılmasında ve hatta kaybedilmesinde, davranış örüntü ve kalıplarında, kaynak ve fırsatların sosyal dağılımında, bireyleri sınıflandırmada önemli bir gösterge olarak kullanılabilir (Morgan ve Kunkel, 1998: 6).

“Yaşlılığa yüklenen anlamlar, yaşlı kişinin toplum içindeki konumunu değiştirmekte, fiziksel etkinliklerin azalmasıyla birlikte yaşlının toplumdan uzaklaşmasına ve

soyutlanmasına neden olmaktadır. Aynı şekilde toplum da yaşlıdan uzaklaşmakta, yaşlılığın ‘bilge’liğinden yararlanmak yerine, daha ‘dinamik’ olarak nitelendirilen gençler tercih edilmekte, yaşlı-toplum arasındaki mesafenin artması kişinin ‘yaşlı hissetme’ algısını pekiştirmektedir. Oysa yaşlılığın bilgeliği ve gençliğin dinamizminin birlikte yer alması daha verimli ve üretken toplumlar oluşmasına katkı sağlar.” (Kalkan, 2008: 5).

1.3. Toplumsal Roller-Beklentiler ve Yaşlılık

Toplum içinde, bireylerden beklenen, normal karşılanan ve olması gerektiği düşünülen birtakım davranışlar vardır. Toplumun bireylerden beklediği bu davranışlar, toplumsal rolleri oluşturmaktadır. Toplumsal roller her toplumda farklılaşabilmektedir. Örneğin yaşlılık bir roldür ve toplumun yaşlı olarak nitelendirilen bireylerden davranış bazında beklentileri vardır. Diğer taraftan statülere ve cinsiyete özgü beklenti kalıplarının olduğundan da bahsedilebilmektedir (Zencirkıran, 2015: 86-87).

Yaşlanmanın en belirgin özelliklerinden biri olan ağarmış saçlar ve kırışmış cilt, yaşlıların fiziksel ya da bilişsel fonksiyonlarının üzerinde herhangi bir etkiye sahip değildir. Ancak buna rağmen, toplumsal ilişkileri ve rolleri düzenlemede bir kıstas olarak alınabilmektedir (Morgan ve Kunkel, 1998: 6).

Toplumsal roller ve beklentiler de toplumlara özgü olabilmektedir. Aynı rollerden farklı toplumlarda aynı beklentilerin olmasına rastlanılabiliyorken, farklı beklentilerin olması durumu da söz konusu olabilmektedir. Rollerin değişmesi, kültür kaynaklı etkenlere dayanmaktadır. Toplumların, kategorileştirdiği mesleklere, cinsiyetlere, yaşlara, medeni durumlara, ırklara biçtiği roller toplumların öğrenmişlikleriyle alakalıdır. Toplumsal rollerini yerine getirmeyen insanlar, toplumsal birtakım tepkilerle karşılaşabilmektedir.

Yaşlılık konumunu dolduran birinden beklenen geleneksel birtakım davranışların olması toplumda kabul edilebilir bir durumdur. Ancak bireysel özelliklere göre her toplumsal rolde olduğu gibi beklenen davranışların dışına çıkılması da söz konusu olabilmektedir.

Türk toplumunda yaşlılardan beklenen toplumsal roller; ailenin bütünlüğünü sağlama, gerekli durumlarda bakıcılık görevini üstlenme gibi şeyler olabilmektedir. Bununla birlikte, yaşlı bir bireyin örneğin fiziksel aktiviteleri aktif olarak yapması beklenmeyen bir durum olarak karşımıza çıksa da bu davranışı sergileyen kişiler kabul görebilmektedir. Giyim kuşam konusunda da toplumun birtakım beklentilerinin olması söz konusu edilebilmektedir. Çok renkli, daha çok gençlerin kullandığı giyim eşyalarını bir yaşlının giymesi durumunda çevreden gelebilecek etkiler olumsuz olabilmektedir.

Toplumsal roller ve beklentiler, aynı toplumun farklı kesimlerinde bile farklılık gösterebilir yapıdadır. Teknoloji kullanımı, günlük yaşam aktiviteleri, kişiler arası ilişkiler, din, kadın-erkek rolleri gibi pek çok konuda beklenen davranış ve roller yaşanılan yer özelliklerine göre, sosyo-ekonomik koşullara göre, kültürel özelliklere göre ve hatta içinde yetiştikleri aile yapılarına göre şekil değiştirebilmektedir.

1.4. Normlar ve Yaşlılık

Normların, yasa ve yönetmelik gibi formel düzenlemelerle ya da gelenekler gibi yazılı olamayan kurullarla biçimlenmesi söz konusu olabilmektedir (Zencirkıran, 2015: 65).

Homans normların, grup üyelerinin zihinlerindeki düşünceler doğrultusunda, belli durumlarda bireylerin ne yapması gerektiğini ve ne yapılmasının beklendiğini belirten niteliğinin olduğunu belirtmiştir. Ayrıca ona göre normlar, öneri biçiminde ortaya sürülen fikirler aracılığıyla bir yaptırım kalıbı niteliğindedir. Normlar, kendileri davranış olarak adlandırılmazken, bireylerin davranışlarının nasıl olması gerektiği üzerine düşüncelerdir (Homans, 1971: 88).

Araştırma ışığında incelendiğinde, her yaş kategorisi için, toplum tarafından kabul gören ya da görmeyen davranış kalıplarından bahsedilebilmektedir. Bu kalıplara yaş normu adı verilmektedir ve üç temel özelliğinin olduğu varsayılmaktadır. Bu temel özelliklerin ilki, uygun ve uygun olmayan davranışların neler olduğunun belirlenmesidir. İkincisi belirli toplumsal gruplar tarafından ortak olarak paylaşılmalıdır. Yaş normunun üçüncü özelliği ise, sosyal ilişkilerde sınırların ihlal edilmesi durumunda, sosyal kontrol ve yaptırım mekanizması sunmasıdır (Victor, 2005: 39).

Yaş normunu biraz daha açmak gerekirse, toplumdan topluma değiştiğine de vurgu yapmak gerekmektedir. Kırsal alanlarla kentsel alanlar karşılaştığında bile bu değişkenlik göze çarpmaktadır. Örneğin, kentsel toplumlarda, kişilerin 20'li ya da 30'lu yaşlarda evlenmesine yönelik bir yaş normundan bahsedilebilmektedir. Burada yaş normunun, rollerle bağlantılı olduğu da dikkat çekmektedir. Kişilerin belirli sosyal rollere de hangi yaş aralıklarında gireceklerine ilişkin toplum üyelerince paylaşılan fikirler de yaş normunun kapsamındadır (Morgan ve Kunkel, 1998: 193). Kırsal bölgelerdeki, evlenme yaşı ile kıyaslandığında, kent toplumlarından evlilik yaşının dahi değişkenlik göstermesi, durumun örneklerinden sayılabilmektedir.

İnsanların yalnızken farklı, grup içinde daha farklı davranış sergileyebilirler. Bir kişinin, başka bir kişiden ya da kişilerden etkilenecek davranışlarına yön vermesi sosyal

etkidir. İnsanların başkalarından etkilenecek davranışta bulunması da sosyal davranış olarak adlandırılmaktadır (Göksu, 2007: 129). Araştırma açısından sosyal etki kavramı önemli bir kavramdır. Yaşlılara saygı gösterilmesinin önemli olduğu bir grupta bu davranış eğiliminde olmayan bir birey de sosyal etkiden dolayı, bu davranışı gösterme yolunu seçebilmektedir. Grupların, toplulukların, toplumların değer yargılarından daha belirgin olanlarında sosyal etkinin derecesinin de artacağı söylenebilir.

Sosyal etki konusunda da yaşlılık özelinde; yaşlıların gençlerden ve toplumdan etkilenmesi ile toplumun diğer yaşlılarının referans grup olarak ele alınmasından bahsedilebilmektedir. Huzurevinde yaşayan bir yaşlı ile –örneğin- yaşlı dostu kentlerde yaşayan bir yaşlının davranışları arasında farklılıklar görmek mümkündür. Sosyal etkinin her iki grup için de ortaya çıktığı gözlemlenebilmekte ve söylenebilir.

1.5. İnançlar ve Yaşlılık

“Bir inanç, ferden dünyasının bir yönüne ait idrak ve bilgilerin devamlı bir organizasyonudur. Bir inanç, bir şeyin ifade ettiği manalar bütünüdür, ferden eşya hakkındaki bilgisinin toplamıdır. Bir idrak veya bilgi bizatihi bir organizasyon olduğu nispette, inanç da bir organizasyonlar organizasyonudur. Dolayısıyla tamamlanmış ve yapılanmıştır.” (Krech ve Crutchfield, 1980: 179).

İnançlar, genel olarak, *gerçekliğin doğası* sorgulamasından ortaya çıkan, ileri sürülen fikir ve iddialar yani bireylerin dünya hakkında paylaştıkları fikirleridir. Bu açıdan bakıldığında, bilgi kaynağı olarak geçmişin yorumlanması, bugünün açıklanması ya da geleceğin tahmini kullanılabilir. Bunlarla birlikte, sağduyu, din ya da bilim de veyahut bunların karışımı da temel alınabilmektedir. İnançların bir kısmının maddi olmayan şeyler olduğunu söylemek mümkündür. Evrensel olarak bakıldığında, bütün kültürlerde, sahip olunan inançların yalnızca bir kısmının ispatlanabilir nedenlere dayandığını bir kısmının da makul temellerden uzak olduğu görülmektedir. Değerlendirici olarak tabir edilen inançlar, insanlara spesifik olay ve durumların yorumlanması ya da tasavvuru için entelektüel ve duygusal aletler vermektedir. Örneğin, geleneksel aile değerlerine inanan bir birey için, toplumda meydana gelen birçok aksaklığın sebebi, aile kurumunda meydana gelen çözülme olabilmektedir. Ampirik olarak tabir edilen inançlar ise, ne olması gerektiğinden ziyade, ne olduğunu ifade eden inanç türüdür. Ampirik inançlar, insanların inandıkları gerçeğin algısını da şekillendirmektedir. Bir ırkın diğer bir ırktan üstün olduğuna inanmak bu inanç türünün örneklerindedir (Bozkurt, 2015: 97-98).

Yaşlılık ve inançlar, çok yönlü olarak ele alınması gereken bir bağlantıdır. Yaşlıların yaşlılık konusundaki inançları, diğer insanların yaşlılık ve yaşlılar konusundaki inançları; yaşlıların hayata dair inançları, diğer insanların yaşlılıkta hayata dair inançları ve buna benzer pek çok konu bu bağlantının içine dâhil edilebilmektedir.

Yaşlılığın ne olmadığını inceleyen Akçay, eserinde şunları söylemektedir (Akçay, 2011: 20);

- *Yaşlılık, çaresiz bir hastalık değildir.*
- *Yaşlılık, hayatın son dönemi değil, ikinci dönemidir.*
- *Yaşlılık, her şeyin kötüleştiği bir dönem değildir. Bazı şeyler kötüleşirken, bazı şeyler iyileşir.*
- *Yaşlılık, belli, değişmez bir yaşta ve topyekün bütün organlarda başlamaz.*
- *Yaşlılık, herkeste aynı gelişen bir süreç değil, bireyseldir.*

Bu gibi inanışlar yaşlılığa ortak bir bakış açısı geliştirmenin ve yaşlılık hakkında olumsuz düşüncelerin sonucunda ortaya çıkmıştır. Ancak yaşlılıkla ilgili inançlar sadece bunu kapsamamaktadır. Bu inançların olumlu biçimleri de yukarıdaki maddelerde yer almakta ve birtakım yaşlılar ve yaşlı olmayanlar tarafından kabul görmektedir. Üzerinde durulması gereken diğer noktalar, yaşlılığın fiziksel, psikolojik, sosyolojik yönlerine; emekliliğe, bakıma kadar pek çok inançların da olabileceğidir.

Günümüzde yaşlılık algısının medya, politikalar, kanaat önderleri, yaşlılar, gençler, kısacası toplumda yer alan maddi, manevi kültür öğeleri ve toplumu oluşturan bireyler tarafından şekillendirildiği göz önünde bulundurulmalıdır.

1.6. Önyargılar ve Yaşlılık

Genel olarak bakıldığında önyargının, bir olay, durum, nesne, kişi hakkında çoğunlukla aleyhte bazen de lehte olarak, önceden çeşitli sebeplerle oluşturulmuş kanaat ya da yanlılığın olduğu söylenebilmektedir. Bu yanlılığın bahsedildiği üzere olumlu ya da olumsuz olabileceğini unutmamak gerekmektedir. Önyargılara yaygın olarak negatif bir anlam yüklenmekte ve yüklenen bu anlam çerçevesinde önyargılar, tutumların gelişmesinde genellikle olumsuz yönde etkili olmaktadır. Önyargılar, gerçeklik karşısında sınınamamış, daha çok önyargı sahibi bireyin kendi duygu ve tutumlarına bağlı olarak stereotipleştirilmiş inançlarla karakterize edilmektedir (Marshall, 1999: 559).

Yaşlılıkla ilgili önyargılar, genellikle yaşlı ayrımcılığı olarak nitelendirilecek düzeye ulaşabilmektedir. Yaşlı ayrımcılığının teorik temelleri de yaşlılık hakkındaki görüşlerden ileri

gelmektedir. Yaşlılığın ölüme en yakın dönem olmasından ve ölümden duyulan korkuda; gençliğe, fiziki güzelliğe ve cinselliğe verilen önemin yanında ekonomik olarak üretkenliğe verilen önemin de etkisi bulunmaktadır. Ayrıca yaşlılık üzerine yapılan araştırmaların önemli bir kısmının huzurevleri, bakımevleri ya da hastane gibi ortamlarda bulunan yaşlılarla ya da onların sorunlarıyla ilgili yapılması da bu duruma neden olabilmektedir (Çilingiroğlu ve Demirel, 2004: 225).

Bugünün toplumlarında genç bedenler üzerinde yapılan vurgular daha çok güzellik, enerji, zarafet, iyimserlik, maddi ve manevi dayanıklılık üzerinde yoğunlaşmaktadır. Yaşlı bedenler üzerinde yapılan vurgular ise, daha çok çirkinlik, acziyet, yetersizlik üzerinde yapılmaktadır (Bond ve Corner, 2004: 59).

Önyargıların ne yönde olduğu/olacağıyla ilgili de birtakım etkenler vardır. Kültür; bunların başlıcasıdır. Daha çok bedensel özellikler üzerinde oluşan önyargılar, öğrenme yoluyla aktarılır. Örneğin, Çin'de yüksek statü işareti ve bilgelik ifade eden yüzdeki kırışıklıklar, Batı kültüründe bedensel ve ruhsal çöküşün işareti olmaktadır (Featherstone - Hepworth, 1993: 306). Kültürün yansıması olan bu anlayış özellikle kadınlar üzerinde etkilidir ve vücuttaki kırışıklıklar, bir an önce kurtulması gereken bir olumsuzluk çağrıştırmaktadır. Genç kadınların bile yaşlanmaya olan önyargıları nedeniyle henüz kırışıklıkları oluşmadan, çeşitli uygulamalarla oluşmamaları için önlemler almakta ya da oluşmaya başladığı andan itibaren, kurtulmanın her türlü yoluna başvurabilmektedir.

Yaşlıların toplumda sayılarının artmasına bağlı olarak toplum içinde daha görünür hâle gelmeleri, yaşlıların dezavantajlı bireyler olduğu yönündeki düşünceleri ve onların dezavantajlı duruma girmesine neden olan tutum, ayrımcı uygulamalar ve düşüncelerle mücadele etme olasılığını artıracaktır (Morgan - Kunkel, 1998: 7).

1.7. Kitle İletişim Araçları ve Yaşlılık

Medya, üzerinde birçok çalışma yapılmış alanlardan birdir. Bu çalışmaların ortak yönleri olsa da medya hakkında birbirleriyle çelişen fikirler de ortaya sürülmüştür. Örneğin, birtakım çalışmalar, medyanın gündemi belirlediği ve toplumun düşünce ve kanaatlerinin olmasına yardımcı olduğunu vurgularken; diğer çalışmalar, medyanın kanaat ve tutum oluşturmaktan ziyade, çevresel etkilerle oluşan olgu, tutum ve davranışları pekiştirdiğini savunmaktadır. Medyanın aslında bireyler üzerinde ikincil etkisi olduğu düşünülmektedir. Medyanın aynı zamanda fikirleri yayma özelliği bulunmaktadır. Bu özelliğin, bireylerarası ilişkilerle birleştiğinde ve medyanın var olan ikna etmekten çok destekleme rolünde

bulunmasına bağılı olarak arttığı düşünölmektedir (Picard, 1991: 45). Kültürel öğelerin aktarımı, neyin normal kabul edilip neyin reddedileceğı, toplumun hassas noktaları gibi durumlar, medya tarafından üretilmese de medya tarafından yayılmaktadır. Uzun süre, aynı görüşün servis edildiğı durumlarda ise, medya aracılığıyla tutumlara yansıyan bazı özelliklerin belirmeye başladığı gözlemlenmektedir.

Kitle iletişimi, yalnızca siyasi içerikli yayınlar yapmamakta, günümüzde birçok ses ve görselle hayatımızın her alanında bulunmaktadır. Kitle iletişimin en yaygın olduğu alanlardan biri şüphesiz televizyonlardır. Erişimin ve ulaşımın kolay olması bakımından günümüzde halkın büyük bir yüzdesine ulaşabilir hâdedir. Özellikle televizyonda yayınlanan haberler, eğlence programları, reklamlar ve daha pek çok yayın, toplumun tutumlarını değıştirme potansiyeline sahiptir. Örneğın, yaşlıların toplum içinde saygı görmesini “olması gereken” olarak servis eden kitle iletişim araçları, bu görüşün toplumda kabul görmesi konusunda önemli bir yere sahip olacaktır. Bununla birlikte, yaşlıların artık toplumda bir yük olduklarını, işe yarar bir özelliklerinin kalmadığını, toplumun içine karışmalarının gereksiz olduğunu servis eden medya araçları, bir süre sonra toplumda bu düşüncenin yaygınlaşmaya başlamasına da sebep olabilmektedir. Bunun örneklerini, Avrupa’da birtakım ülkelerde görmek mümkündür.

Yaşlılığın sunum biçimi, birçok söylem gibi yine sosyal bir inşa ürünüdür. Bunun en önemli göstergelerinden biri de bedensel gerilemeye yapılan aşırı vurgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Yaşlılık, sunumu itibarıyla birçok fiziksel kaybı çağrıştırır hâle gelmektedir.

Kitle iletişim araçlarıyla ilgili pek çok mesaj, genç görünmenin yaşlanmaktan daha değerli olduğuna vurgu yapmaktadır. Tüketim toplumu olarak adlandırılan günümüz toplumlarında, böyle bir değerin vurgulanması, yaşlılığa ilişkin olumsuz bir dil ve imajı güçlendirmektedir (Powell ve Longino, 2002: 222). Yaşlılığın, gençlikle yapılan karşılaştırılmalarında ve yüklenen olumsuz anlamlarındaki mesaj, genç ve yaşlı bedenler arasındaki ayırım silikleştirilmeli veya silinmeye çalışılmalıdır şeklindedir. Günümüzde ayrıca bütün yaş gruplarının tüketim örüntüleri incelendiğinde, ortaya çıkan tablo benzer özellikler taşımaktadır. Yaş reddedilerek tüketimin, popüler kültürün bir ürünü olması söz konusu olabilmektedir ve bu görüş sürekli olarak pekiştirilmektedir (Gilleard ve Higgs, 2005: 73).

Yaşlanmanın etkilerinin gizlenmeye çalışılması, üzerine en çok vurgu yapılan durumlardan biridir. Bunun için özel olarak üretilmiş ve yaşlanmanın özellikle ciltteki etkilerini en aza indirici olarak nitelendirilmiş ürünlerin, kitle iletişim araçlarında bolca yer

alması, aynı zamanda gençliğin yaşlılıktan daha değerli olduğu mesajını da pekiştirmektedir. Bunu yaparken yaşlılığın yetersizliğini de vurgulamak olarak değerlendirilebilmektedir.

Bununla birlikte, yaşlılığın yalnızlığı, muhtaçlığı, işe yaramazlığı, çağrıştıran ve yaşlıların toplumdaki çekilmesini, kuşak çatışmasını özenle işleyen reklamlar, diziler, filmler, haberler de mevcuttur. Bütün bu temsiller kadar, yaşlılığın emeklilik dönemlerinde torunlarla, aileyle birlikte mutlu geçirilen günlerin bir aracı olduğu vurgusuna da rastlanılmaktadır. Bütün bu anlatılanların ışığında söylenebilmektedir ki; yaşlılık konusundaki fikirlerin altında yatan sebeplerin bir kısmı medya aracılığıyla servis edilmiş ve özümsemiş olabilmektedir.

Yaşlılık ve kitle iletişim araçlarının ilişkisi, yaşlılığın kitle iletişim araçlarındaki temsilinden ibaret değildir. Yaşlıların medyayı ya da kitle iletişim araçlarını nasıl ve ne amaçla kullandığı da araştırma için önemli bir konudur.

Literatürde yaşlıların kitle iletişim araçlarını kullanması üzerine birçok çalışma mevcuttur. Televizyon izleme alışkanlıkları, gazete okuma alışkanlıkları, radyo dinleme alışkanlıkları, internet kullanma alışkanlıkları birçok kez incelenmiştir. Günümüzde yaşlıların kitle iletişim araçlarını kullanması, televizyon üzerine odaklanmıştır. Gazete okuma alışkanlıkları diğer yaş gruplarına göre daha fazladır. Radyo televizyon henüz yaygınlaşmadan önce birincil bilgi kaynaklarından biri hâlindeydi. Günümüzde daha çok müzik yayını yapılan bir kitle iletişim aracı hâline gelmiştir. Hâl böyle olunca, radyoyu en fazla kullanan yaş grubu, gençlerden oluşmaktadır. Yaşlıların radyo kullanma alışkanlıkları, giderek azalan bir ivmeye sahiptir. Yaşlıların internet kullanımını da giderek değiştirmektedir. Artan bir şekilde yaşlıların hayatlarında yer alan internet, sadece ekran karşısında tek yönlü bir ilişkiden ziyade, değişen yaşam koşullarıyla birlikte, yaşlıların uzaktaki çocuklar ya da torunlarla interaktif biçimde iletişim kurulmasının aracı hâline gelmiştir (Koçak ve Terkan, 2010: 50-71).

2. YAŞLILIKLA İLGİLİ BAZI SOSYAL PROBLEMLER

2.1. Yaşlılık, Çalışma Hayatı ve Emeklilik

Emeklilik bireyler için sadece çalışma hayatı ya da ekonomik ilişkileri kapsayan bir kavram değildir. Emeklilik, neredeyse bütün disiplinlerin araştırma alanı olabilecek kadar çok yönlü bir kavramdır.

Emeklilik, iş yaşamının sona ererek ekonomik durumun azalması ve iş yaşamında edinilen arkadaşlık ilişkilerinden kısmen de olsa uzaklaşılması anlamını taşımaktadır. Genellikle emekli olan kişiler, kazançlarını eskiye oranla kaybettiklerini ve insanlarla her gün

temas etme fırsatını kaçırdıklarını söylemektedir. Ancak emekli olan kişilerin birçoğu durumunu kabullenip yeni uğraşlar bulma yoluna yönelmektedir. Özellikle emeklilik, kişinin kendi isteğiyle, beklenen bir zamanda olmuşsa ve yeterli bir gelir elde ediliyorsa; emekliliğe uyum sağlamak çok daha kolay hâle gelmektedir (Saygılı, 2011: 20). Emekli olmayı etkileyen birtakım faktörler vardır. Bunlar; birey için çalışmanın anlamı, işin niteliği, bireyin işteki konumu, emeklilik için ne derece hazır olduğu, emeklilik ortamının niteliği ve görünümü-cazibesi, diğer toplumsal koşullar (çalışmanın, yaşlılığın toplumsal anlamı), çalışma yaşamının niteliği, yasalarla düzenlenmesi, çalışma ve emeklilik olgusu ile ilgili diğer çağcıl değişmeler, bireysel özel koşullardır (Akçay, 2011: 206).

Emeklilik sürecinin bir sorun olmaması, kişinin çalışma hayatından nasıl ve ne sebeplerle ayrıldığıyla da ilişkilidir. Kişi zorunlu olarak emekli olma yoluna itildiyse, belli olumsuzluklardan sonra bu eylemi gerçekleştirdiyse ya da meslek yaşamı son derece sancılı bir kopuşa uğradıysa, kişinin çalışma hayatı sonrasında karşısına çıkacak durumla nasıl baş edeceğini bilmiyorsa, emekliliğin son derece yıkıcı bir durum olması muhtemeldir (Tufan, 2003: 49). Bir birey, çalışma hayatında aktif olarak yer alması gerektiğini düşünüyorsa ve henüz emeklilik planları yapmıyorsa, bir bakıma kendini hâlâ üretken neslin içinde konumlandırıyor demektir. Fiziksel olarak iş hayatında bulunma yeterliliğine inanıyor ve psikolojik olarak da çalışma hayatının içinde olduğu zamanlarda kendini gerçekleştirebildiğini düşünüyorsa, emeklilik bu hâlde birey için tam bir yıkım hâlini alabilmektedir. Bu birey için emekli olmak demek, gelirden azalmanın yanında boş zamanların artması ve boş zaman planlamasının henüz yapılmamış olması anlamına gelebilmektedir. Bireylerin emeklilikten sonra bir “boşluk” hâline düşmesi, hayatının geri kalanı için çok sancılı bir sürecin başlaması anlamına gelebilmektedir.

Bir birey, kalifiye eleman olarak yeterince uzun bir süre iş hayatında bulunmuşsa ve ekonomik gücü yeterliyse, iş hayatından erken ayrılma bu birey için kazanç sayılabilir. Çünkü bu imkânlarla sahip olan insanlar, aktif olarak çalışma hayatının içinde yer aldıkları zamanlarda fırsat bulup yapamadığı birçok uğraşı ancak emeklilik dönemlerinde gerçekleştirebilmektedir. Ancak orta yaşlardan itibaren işsiz kalmış ve iş bulamamış insanlar erken yaştan itibaren çalışma hayatının dışına itilmeleri dolayısıyla, emekli maaşları da düşük olmaktadır. Zaten ekonomik yetersizlikleri nedeniyle sosyal yaşamları bozulan kişilerin, yaşlılık dönemi sorunlarının arasına düşük gelir de eklenmektedir (Tufan, 2003: 51). Her durumda yaşlılık dönemi depresyonlarının görülmesi muhtemeldir. Ancak bu gibi

tetikleyiciler, bu depresyonların şiddetini artırmaktadır. Durumun sadece psikolojik ya da sosyolojik boyutunun olduğunu düşünmek de çalışmanın eksik kalmasına yol açabilecektir.

Bireylerin, erken yaşta çalışma hayatının dışında kalmaları, toplum açısından da sıkıntılı bir durumdur. Erken yaşta emeklilik özünde, üretimin içinde aktif olarak yer alan kesimin sırtındaki yükün artması anlamına gelmektedir. “Sosyal güvenlik sisteminin işlevini yerine getirilmesini sağlamak için daha fazla sosyal kesinti ödemek zorunda kalanların yaşam standardını tehdit eden bu durum, yaşlıların toplumdaki konumunu da olumsuz etkilemektedir.” (Tufan, 2003: 51).

Emeklilik sürecine iyi hazırlanan bireylerin, emeklilik sonrası birtakım planları olabilmektedir. Bu planların uygulanması, emekliliğin beklenen bir durum olması ve hazırlanılması bakımından çok daha kolaydır. Örneğin; henüz küçük torunlar varsa, onları sık sık ziyaret ederek kendi çocuklarını biraz olsun rahatlatma ya da torunların bakımını tamamen üstlenerek bakıcı görevini üstlenme gibi durumlar görülebilmektedir. Emeklilik sonrası artan zamanlarda kadınlar çocuklarının daha çok ev işlerini üstlenirken; erkekler torunları parka götürme gibi görevleri üstlenmektedir. Emeklilik sonrası sosyal hayatta da meydana gelebilen arkadaşlık ilişkilerinin azalması, böylece dışarıda edinilen yeni arkadaşlıklarla telafi edilebilmektedir.

2.2. Yaşlılık ve Bakım Sorunu

Yaşlanma, özünde kişisel bir sorun olarak görülse de fiziki ve psikolojik yetersizlikler ortaya çıkmaya başladığında ve gelir seviyesini düşürdüğü andan itibaren bireysellikten çıkarak toplumsal bir sorun hâline gelmektedir. Bireyler, yaşlanmaları dolayısıyla kendi geçimlerini devam ettirebilecek ve garanti edecek bir gelire sahip değilse, sosyal yardımlara muhtaç hâle gelebilmektedirler. Herhangi bir fiziksel ya da psikolojik nedenle yardıma ve bakıma muhtaç olan kimselere, aile fertlerinden biri, arkadaş çevresi, herhangi bir ücret karşılığında ya da ücretsiz olarak ihtiyacı karşılayacak olan yardımcıları bakım vermek zorunda kalmaktadır. Yaşlı insanların ekonomik güvencesinin sağlanması bu bakımdan da önemlidir. Çoğu yaşlı insan için, yaşlılık dolayısıyla iş hayatından ayrılmak zorunda kalmak ve sıradan işlerini bile bir başkasının yardımı olmadan yapamamak ile bakıma muhtaçlık, yaşamın sonu olarak nitelendirilebilmektedir. Ancak durumun böyle olmaması gerekmektedir (Tufan, 2003: 101).

Yaşlılıkta “bakım” olarak adlandırılan durum, genellikle olumsuz bir çağrışım yapmakta ve çoğu zaman “bakım yükü” ya da “bakım sorunu” olarak kullanılmaktadır.

Yaşlılıkta ortaya çıkan bakım ihtiyacının, bakım alması gereken kişi, bakım verecek kişi ve kurumlar ile devlet ekseninde değerlendirilmesinde fayda vardır. Çünkü bakım sorunu sadece bir kesimi ya da kişiyi değil; genel olarak toplumu ilgilendirir niteliktedir.

Durum yaşlılar açısından değerlendirildiğinde, yıllarca özgürce ve bağımsız bir yetişkin olarak hayatını geçirmiş olan bir bireyin, artık kendi hayatını destek olmadan idame ettirebilecek durumda olmaması başlı başına bir trajedidir.

Durum yaşlı açısından değerlendirildiğinde, yaşlı bireyler, kendi günlük yaşantısını idame ettirebilecek gücü bulamama ve başkalarına -ki bu kişiler evlatları bile olsa- bağımlı olma endişesi yaşamaktadır. Yaşlanan kişiler, özellikle evlatlarına muhtaç olmaktan korkmaktadır. Evlatlarına yük olacağı düşüncesi ya da isteklerini açıkça dile getiremeyeceği endişesi, yaşlının en çok korktuğu durumlardan biridir (Saygılı, 2011: 111-112). Bilindiği gibi, kırsal alan toplumlarında, geleneksel geniş aile tipi yaygındır. Bu toplumlarda aileler ve bir sosyal destek sistemi olarak toplumun diğer bileşenleri, yaşlıları kendi toplumun içinde korunmasını sağlamaktadır. Oysa kentsel toplumlarda, küçük yaştaki çocukların, engellilerin ve yaşlının bakımı sosyal bir sorun olarak ortaya çıkmaktadır (Çamur Duyan, 2008: 169). Kendi hayatını kurmuş olan çocuklarının evlerine yerleşmek, onların hayatlarının bir parçası hâline gelmek durumu sadece yaşlı kişiler açısından değerlendirilmemelidir.

Yaşlının, kendi çocuğunun evine yerleşmesi, çoğu zaman üç kuşağın bir arada yaşadığı yapıyı da beraberinde getirmektedir. Çalışma hayatının içinde aktif olarak bulunun ve artık bakım vermek gibi yeni bir misyon üstlenen yaşlı kişinin çocukları, kendi çocuklarının da birtakım ihtiyaçlarını karşılamak zorundadır. Geç yetişkinlik döneminde yaşanan bu durum, “sandviç kuşağı” (Bozkurt, 2015: 131) kavramı olarak adlandırılmaktadır. Bu durum pek çok sorunu ortaya çıkarabilmektedir.

Birçok toplumda, yaşlılıkla ilgili çeşitli politikalar geliştirilmektedir. Yaşlının bakımını üstlenen kadınların yaşam koşullarındaki zorluklardan manevi kayıplarına kadar pek çok konu gündeme gelmektedir. Manevi kayıpların giderilmesi elbette her zaman mümkün olmamaktadır. Ancak maddi kayıpların giderilebilmesi için pek çok uygulama devreye sokulmaktadır. Örneğin, Danimarka’da yaşlıya bakım hizmeti veren kişilere, profesyonel bir bakıcıya ödenen maaş kadar aylık bağlanmaktadır. Almanya’da ise, aile fertlerinden birinin bakımını üstlenen kişiye, belli bir maaşın bağlanmasının yanı sıra, bakım verdiği süre, emeklilik için gerekli olan gün sayısına sayılmaktadır. Böylece, evde bakıma teşvik edilirken, toplumsal olarak da tasarrufa gidilmiş olunmaktadır (Tufan, 2003: 107). Durum tarihsel

olarak değerlendirilse, geleneksel geniş ailenin yaygın olduğu dönemlerde, bakım yükü, bakım sorunu gibi kavramların sıkça kullanılmadığını söylemek mümkün olacaktır.

2.3. Yaşlı İhmal ve İstismarı

Yaşlı ihmali, yaşlıya bakım veren kişinin, yiyecek veya günlük hizmetlerde bakım sorumluluğunu yerine getirmedeki yetersizliği olarak nitelendirilebilmektedir. İhmal çok geniş bir kavram olmakla birlikte, bazı ihmal örnekleri şöyledir:

- Yaşlının kişisel temizliği, giyinmesi gibi konularda, yaşlıya yardım konusunda yetersizlik,
- Yaşlının reddetmediği durum ve hâllerde, bedensel ve ruhsal sağlık gereksinimlerini yerine getirmede yetersizlik,
- Yaşlının fiziksel ya da sağlık güvenliğini sağlamada yetersizlik (Uysal, 2002: 45).

Yaşlı ihmali, sadece maddi koşulları değil aynı zamanda manevi durumu ve ihtiyaçları da içeren bir konudur. İhmal ve istismarın birbirinden ayrılması söz konusu olsa da aslında her ihmal, aynı zamanda yaşlıya yönelik bir istismardır. Yaşlının bakım ihtiyacının karşılanması, ona manevi olarak destek olunması, yaşlının yaşam kalitesini ve hayattan aldığı doyumunu da doğrudan etkilemektedir. İhmal ve istismar olayları, insan onuruna yakışır bir hayat sürmesi için yaşlının karşılaşmaması gereken durumların arasındadır.

Türk Ceza Kanunu'nun (26.09.2004 tarihli) 97. maddesinde; “Yaşlı veya hastalığı dolayısıyla kendini idare edemeyecek durumda olan ve bu nedenle koruma ve gözetim yükümlülüğü altında bulunan bir kimseyi kendi hâline terk eden kişi, üç aydan iki yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır” hükmü yer almaktadır. 98. maddede ise; Yaşlı, hastalığı veya yaralanması dolayısıyla ya da başka herhangi bir nedenle kendini idare edemeyecek durumda olan kimseye hâl ve koşulların elverdiği ölçüde yardım etmeyen ya da durumu derhâl ilgili makamlara bildirmeyen kişi, bir yıla kadar hapis veya adli para cezası ile cezalandırılır” hükmü yer almaktadır.

Yaşlılara yönelik hizmetlerin üretildiği örgütlenmelerin merkezi olan ASPB tarafından yayımlanan, 08.06.2011 tarihli, ASPB'nin Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamenin 2/d fıkrası; “engellilerin ve yaşlıların her türlü engel, ihmal ve dışlanmaya karşı toplumsal hayata ayrımcılığa uğramadan ve etkin biçimde katılmalarını sağlamak üzere; ulusal politika ve stratejilerin belirlenmesini koordine etmek, engellilere ve yaşlılara yönelik sosyal hizmet ve yardım faaliyetlerini yürütmek, bu alanda ilgili kamu kurum ve kuruluşları ile gönüllü kuruluşlar arasında işbirliği ve koordinasyonu sağlamak” şeklindedir.

ILO'nun 1980 tarihinde yayınlamış olduğu, 162 sayılı Yaşlı İşçiler Tavsiye Kararı'nda geçen ifadelerle göre; yaşlı olmasına rağmen hâlâ aktif çalışma hayatına katılan bireyler; herhangi bir yaş ayrımcılığına maruz kalmadan, çalışan diğer bireylerle aynı fırsat ve koşullarda ayrıca aynı muameleleri görme hakkına sahiptir (madde 4/c). Bu karar, yalnızca mevcut yaşlıları değil; yaşları ilerlediği zamanlarda istihdamda ve mesleklerinde bu sebeple çeşitli güçlüklerle karşılaşabilecek her çalışan için geçerlidir.

Yaşlı bireylerin fiziksel, psikolojik ve sosyolojik olarak değişen konumları ve özellikleri de istismara açık olmalarının nedenlerindedir. Güçten düşme, duygusal yoğunluğun artması, toplumsallaşma ihtiyacını yeterince karşılayamama durumları, yaşlıların birçok konuda savunmasız kalmasına sebep olmaktadır. Yine maddi gelirden azalmaya ya da aktif olarak çalış(a)mamaya bağlı olarak, tamamen maddi bağımlılık yaşamaları ya da varsa maaşlarını tek başlarına değerlendirememelerinden dolayı, maaşlarına el konulması gibi durumlar da yaşlı ihmal ve istismarı konusunda üzerinde durulan noktalardandır.

Birçok araştırmacı, yaşlı ihmal ve istismarının sebeplerini açıklamak için farklı kuramlar ortaya koymaya çalışmışlardır. Bunların bazıları özellikle bakım vericinin fazla yük üstlenmesinden dolayı ortaya çıkan özelliklerine vurgu yapmaktadır. Kuramlardan bazıları, şiddetin uygulanmasının altında yatan asıl nedenin, şiddet davranışının öğrenilmesi olduğunu iddia etmektedir. Diğer bazı kuramlar, şiddet davranışını; ilişkilerdeki güç dengesizliğine, yaşlıların özellikle politik-ekonomik anlamda marjinalleşmesine ve çeşitli çatışmaların yaşanmasına bağlamaktadır (Çamur Duyan, 2008: 155).

3. ARAŞTIRMANIN AMACI, KAPSAMI, YÖNTEMİ

3.1. Araştırmanın Amacı, Konusu ve Önemi

Araştırmanın konusu, yaşlanma, yaşlılık ve yaşlıların, kırsal ve kentsel alanlarda nasıl değerlendirildiğinin araştırılmasıdır. Yaşlanmaya, yaşlılığa ve yaşlılara yönelik bakış açısının belirlenmesi, her yaş grubundan insanın normal şartlar altında kaçınılmaz olarak kendilerinin de yaşayacağı bu süreci nasıl gördükleri ve kendi yaşlılıklarıyla ilgili düşünceleri de araştırmanın konusu dâhilindedir.

Türkiye'de artan yaşlı nüfusu hakkındaki çalışmalar birçok farklı alanda gerçekleştirilmektedir. Yaşlanmanın, yaşlılığın ve yaşlıların toplumsal olarak nasıl değerlendirildiği ise, üzerinde durulması gereken noktalardan biridir. Bu araştırmanın amacı, aile yapısı, kültür, sosyo-mekânsal yapı ve benzeri değişkenler göz önünde

bulundurulduğunda, yaşlanmanın, yaşlılığın ve yaşlıların günümüzde toplum tarafından, toplum içinde nasıl konumlandırıldığının ortaya çıkarılmasıdır.

Araştırmanın önemi, genellikle olumsuzlukla nitelendirilen yaşlılık dönemi ile ilgili farkındalık yaratabilmektir. Ayrıca yaşlılıkla ilgili sosyolojik çalışmalar yapılmış olsa da yaşlılığa yüklenen anlamlar ve bu anlamlar çerçevesinde gösterilen davranışların kırsal ve kentsel alanlar özelinde araştırılmasına katkı sağlamak hedeflenmiştir. Araştırmanın özgünlüğü yaşlanma, yaşlılık ve yaşlıların kırsal ve kentsel alanlarda bağımsız değişkenler çerçevesinde incelenmesidir. Bununla birlikte literatürde yaşlıların yaşlılık üzerine düşünceleri ya da gençlerin yaşlılığa bakış açılarının değerlendirilmesi gibi çalışmalar mevcut olsa da gençlerin, yetişkinlerin ve yaşlıların bütünsel olarak yaşlanma, yaşlılık ve yaşlılarla ilgili görüşlerini ortaya koyan herhangi bir araştırmaya rastlanılmamıştır.

3.2. Yöntem

Yaşlanma, yaşlılık ve yaşlıların nasıl değerlendirildiği konusu, sistematik ve mekanik bir anlayış yerine; çok farklı toplumsal olguların ve bu olguların karmaşıklığının derinlemesine anlaşılmasını sağlayacak bir anlayışla çözümlenmeye ihtiyaç duymaktadır. Bireylerin doğası ve olgular arası bağlantıların kurulabilmesi amacıyla, araştırmada, nicel verilerden elde edilen kuramsal zemini yeterli kabul etme ve tündengelimci bir yol izleme özellikleri gösteren nicel yöntemler kullanılmamıştır (Yüksel vd. 2007: vii).

Araştırmada sosyal bilimlerde nitel araştırma tekniklerinden olan “görüşme” kullanılmıştır. Görüşme tekniklerinden olan derinlemesine mülakatın araştırmanın uygulama kısmında kullanılması uygun görülmüştür.

Araştırmanın yöntemi olarak da içerik analizi yöntemi seçilmiştir. İçerik analizi, bir metodolojisi olan araç ve tekniklerden oluşmakta, araştırmacıya kontrollü yorum yapma imkânı sağlamakta, nesnel, bir sistematığı olan, nicel yollarla betimleme imkânı sunan, önceden belirlenmiş olan bir takım ölçütler çerçevesinde inceleme yapılabilen, anlam çıkarmaya elverişli, niteli nicele dönüştürebilen ve kavramların ölçülmesine fırsat tanıyan bir yöntemdir (Tavşancıl ve Aslan, 2001: 21-22).

İçerik analizi türlerinden olan kategorik içerik analizi, araştırmanın yürütülmesi için seçilmiş olan yöntemdir ve araştırma verilerinin yorumlanması için kullanılan QSR Nvivo programı ile birlikte yürütülmek için son derece elverişlidir.

4. ARAŞTIRMA BULGULARININ YORUMLANMASI

Araştırma, *kırsal ve kentsel alanlarda yaşlanma, yaşlılık ve yaşlılar* olduğu için, görüşülenlerin temelde kırsal ve kentsel olarak mekânsal farklılıklarına vurgu yapmak uygun görülmüştür. Ancak kırsal ve kentsel alanlarda görüşülenlerin cinsiyetleri, yaşadıkları mekân, yaşları, eğitim durumları, meslekleri, aylık gelirleri, çocuk sahibi olma durumları, bakım tecrübelerine sahiplik durumları; yaşlılık değerlendirmeleri konusunda belirleyici özelliklerdendir. Verilerin yorumlanması yapılırken, üzerinde durulacak olan değişkenler, yukarıda geçen değişkenlerdir.

Araştırmanın tekniği olarak derinlemesine mülakat, verilerin çözümlenmesinde yöntem olarak kategorik içerik analizinin kullanıldığına daha önce de değinilmiştir. Araştırma nitel verilerden oluşmaktadır ve bu veriler, QSR NVivo10 programı kullanılarak çözümlenmiştir. Görüşmeler, anket formunda ve hazır cevaplarla yapılmadığı için, görüşülenlerin ifadeleri, kullandıkları kelimeler yazıya aktarılırken; değiştirilmemiştir. Görüşmeler esnasında sorulması gereken sorular hazırda bulundurulmuş, sorular sorulduktan sonra elde edilen veriler yorumlama aşamasında tekrar gözden geçirilerek, soru olarak sorulmadığı hâlde, görüşmecilerin üzerinde durduğu ortak noktalar tespit edilmiş ve bu veriler de çözümlenmeye dâhil edilmiştir.

Görüşülenlere sorulan sorular çerçevesinde “Yaşlılığın Algılanması”, “Yaşlılığın Başlama Yaşı”, “Evde Bakım İle İlgili Görüşler”, “Kurum Bakımı İle İlgili Görüşler”, “İstismar ile İlgili Görüşler”, “Kuşak Çatışması ile İlgili Görüşler”, “Yaşlılara Saygı”, “Mekâna göre Yaşlılık”, “Yaşlıların Günlük Yaşam Aktiviteleri”, “Yaşlılık ve Din” ve “Yaşlılık Dönemi Değerlendirmesi” ana temaları (nodes) oluşturulmuştur. Görüşülenlerden alınan cevaplara göre alt temalar (örneğin olumlu-olumsuz gibi) ortaya çıkmıştır. Bu alt temalara atılan ifadeler (kodlar) bu kez tekrar gözden geçirilerek deşifre (uncover) edilmiş ve ortak ifadeler doğrultusunda gerekli görülen yerlerde alt temaların altında yeniden alt temalar oluşturularak çözümlenmeler yapılmıştır.

Kırsal ve kentsel alanlardaki görüşülenlerin kodlanması konusunda en önemli değişkenler olan cinsiyet, yaş ve yaşanılan mekâna vurgu yapmak için görüşülenler; G1 (Kadın, 20, Kent), G18 (Erkek, 56, Kır) şeklinde kodlanmıştır. Görüşülen kişi, görüşme sırasında aynı konuyla ilgili birden fazla fikir beyan etmişse görüşülen kişinin kodlaması verilmiş ve referansları (R1), (R2) şeklinde belirtilmiştir.

4.1. Yaşlılığın Algılanması (1. Tema)

Yaşlılığın algılanması konusu, *yaşlılık sürecinden* ve *yaşlıdan* farklı bir durumdur. Görüşülenlere “*Yaşlılık denilince aklınıza ilk gelen şey nedir?*” sorusu yöneltilmiş ve alınan cevaplar hiçbir yönlendirmeye tabi tutulmamıştır. Alınan cevaplar, “Olumlu” ve “Olumsuz” iki alt tema altında deşifre edilmiştir.

Yaşlılık denilince akla ilk gelenler genellikle tek kelime ya da cümle hâlinde ifade edilmiştir. Ardından yapılan açıklamalarsa ifadelerin deşifre edilmesini kolaylaştırmıştır. Görüşülenlerin ifadelerinden olumlu olanların deşifresi 4 kategori hâline getirilmiştir. Bunlar “Emeklilik”, “Boş Zamanların Artması”, “Tecrübe”, “Saygı Görme”dir.

Yaşlılık denildiğinde akla ilk gelen düşüncelerin neler olduğu ile yapılan sorgulamanın ardından olumsuz olarak değerlendirilen kelimeler ya da cümleler temel alınarak 3 kategori hâlinde deşifre yapılabilmektedir. Bunlar; “Fiziksel Yetersizlikler”, “Muhtaçlık”, “Yalnızlık”dır.

Bu temanın altında görüşülenlere “*Kendinizi yaşlı görüyor musunuz?*” sorusu yöneltilmiştir. Görüşülenlerden “Görüyorum” ya da “Görmüyorum” şeklinde yalnızca iki cevap alındığı için kategori hâlinde deşifre yapılmaya çalışılmamıştır. Görüşülenlerin bazılarında bu soruya yönelik herhangi bir cevap alınamamıştır. Cevap vermeyenler genellikle yaşlarını söylemiş, yaşlı olup olmadıklarıyla ilgili herhangi bir görüş bildirmemişlerdir. Görüş bildirmeyenler; daha çok 18-35 yaş aralığındaki bireylerdir. Cevap verenlerin büyük bir çoğunluğu, kendilerini yaşlı olarak görmediklerini söylemiştir.

Ancak araştırmada dikkat çeken bir durumla karşılaşmış ve kendilerini yaşlı görmediğini söyleyenlerin bir kısmı, görüşme sırasında yaşlılardan bahsederken kendileri üzerinden örnekleri sıklıkla kullanmışlardır. Sözel olarak kendilerini yaşlı görmediklerini söyleyenlerin bir kısmının aslında yaşlılığı içselleştirdiği sonucu çıkarılmıştır.

Tema kapsamında “*Yaşlanmaktan korkuyor musunuz?*” sorusu kendini yaşlı olarak gördüğünü belirten kişilere yöneltilmemiştir. Görüşülenler, bu soruyu da “korkuyorum” ya da “korkmuyorum” şeklinde cevapladıkları için bu soruyla ilgili görüşmeler için model oluşturma ihtiyacı hissedilmemiştir. Cevapların nicel değerlendirmesinden çok, yaşlanmaktan korkma ya da korkmamaya sebep olan faktörler önem kazanmıştır.

Yaşlanmaktan korkmadığını söyleyenlerin bir kısmı yaşlanmanın kaçınılmaz bir son olduğu düşüncesini de gerekçelerinde sunmuşlardır. Aynı zamanda görüşülenler, sağlıklı yaşlanmayı başaracaklarını düşünmekte ve bu sebeple yaşlanmaktan korkmadıklarını da dile getirmektedir.

Yaşlanmaktan korktuğunu ifade eden görüşülenlerin bir kısmı, yaşlanınca yaşayacakları muhtaçlıktan, fiziksel yetersizlikten ve tek başlarına hayatlarını idame ettirebilecek güçlerinin kalmamasından korktuklarını da belirtmişlerdir.

4.2. Yaşlılığın Başlama Yaşı (2. Tema)

Çeşitli yaşlılık tanımlarıyla birlikte, bireylerin yaşlı olarak tanımlanabileceği yaş sınırları olsa da toplumun içinde yer alan kişilerin, bu yaş sınırını kaç olarak ve hangi ölçütlere dayanarak belirlediği araştırma için önemli bir veridir.

Bu bağlamda, resmi ölçütler göz ardı edilerek görüşülenlere, “*Bir insan kaç yaşından itibaren yaşlı sayılabilir?*” sorusu sorulmuştur.

Alınan cevaplar 4 kategoride deşifre edilmiştir. Resmi yaşlılık sınırı olan 65 yaş kıstas alınarak bu kategoriler; “65 altı”, “65 üstü”, “Kendini Yaşlı Hissettiğinde” ve “Elden Ayaktan Düştüğünde”dir.

Araştırma verilerine benzer şekilde, yaşlılığın başlamasının belli kriterlere bağlandığı çalışmalara da rastlanılmıştır. Yapılan bir çalışmada (Bayraktar, 2015: 36) “Yaşlılık nasıl başlar?” sorusuna verilen cevaplardan ön plana çıkanları; “Fiziksel zayıflamayla”, “Yavaşlayınca”, “Hissedilince” ve “Ortalama 60 yaşına gelindiğinde” olmuştur.

4.3. Evde Bakım İle İlgili Görüşler (3. Tema)

Görüşülenlere “*Yaşlıların evde bakım alması (bakılması) konusunda ne düşünüyorsunuz?*” sorusu yöneltilmiş ve alınan cevaplar herhangi bir yönlendirmeye tabi tutulmamıştır. Daha önce belirtildiği gibi görüşülenlerden hiçbirinin evde bakım maaşından bahsetmemesi dikkat çekici bir noktadır. Yapılan bir araştırmada (Gönüllü Taşkesen, 2012: 77), “Devletin verdiği destek (evde bakım maaşı) yaşlıların kendi evlerinde ve kendi yakınları tarafından bakılmasına teşvik niteliğindedir. Ancak görüşülenin tamamı, yakınlarına bakmalarının sebebinin sadece devletin verdiği destek olmadığını belirtmiştir. Bu sonucun daha çok Türk aile yapısından kaynaklandığı sonucuna ulaşılmıştır.” ifadesi yer almaktadır.

“Evde Bakım” olumlu ve olumsuz iki başlıkta toplanmış ve olumlu olarak değerlendirilebilen cevaplar genel itibariyle “Gelenekler”, “Aile Bağları”, “Alışık Olunan Ortam”, başlıklarında deşifre edilmiştir.

Yaşlılara evde bakım vermenin zorluklarının da olduğunu düşünenlerin, bu konuda verdikleri cevapların deşifresi; “Düzenin Bozulması”, “Yoğun Çalışma Temposu” ve “Çatışma” olarak üç kategoride genellenmiştir.

Evde bakım, pek çok yönü olan bir konudur. Bakım alan kişinin ekonomik, psikolojik, sosyal, fiziksel durumundan; bakım veren kişinin cinsiyetine, çalışma durumuna, bakım yüküne, sosyal aktivitelerine, aile ilişkilerine kadar pek çok alanı etkilemektedir. Türk toplumunda aile yapısında bazı değişiklikler olsa da aile kavramı önemini hâlâ korumaktadır. Bu sebeple yaşlılara bakım verme konusu, bakım verenler için olumsuzluklar içermesine rağmen genel olarak olumlu bir eğilim göstermiştir.

Evde bakım sorusu sorulduğunda neredeyse hiç kimse ASPB tarafından sağlanan maaşı söz konusu etmemiştir. Bununla birlikte, soru iki farklı şekilde algılanmıştır. Daha çok yaşlının çocuklarının yanına yerleşmesi hâlinde evde bakılması şeklinde değerlendirilirken, bir kısım görüşülenler ise yaşlının kendi evinde bakılması olarak değerlendirmelerini yapmıştır.

Tema kapsamında sorulan “Kimin Daha İyi Bakım Vereceği” sorusunun cevapları; “Kız Çocuk”, “Erkek Çocuk”, ve “Her İkisi De” olarak sınıflandırılmıştır.

Yaşlıya evde bakım hizmeti hakkında yapılan bir çalışmada (Gönüllü Taşkesen, 2012: 53), evde bakım maaşı karşılığında evde bakım hizmeti veren, görüşülen 20 kişinin tamamının kadın olduğu sonucu çıkmıştır. Türkiye’de her türlü bakımın aile içinde genellikle kadınlar tarafından sağlandığı bilinen bir gerçekliktir. Ancak bu durum, kişilerin bakım almak istedikleri kişileri belirlemelerinde çok da etkili değildir. Erkekler, daha çok erkek çocuklarının kendilerine bakmalarını isterken; kadınlar, kız çocuklarının kendilerine bakmalarının daha uygun olacağını söylemiştir ancak bakımın çok yönlü bir kavram olmasını es geçerek yalnızca mahrem konularda bakımı düşünerek soruyu cevaplamışlardır. Oysa günümüzde hâlen ev işlerini yapan kişiler, genellikle kadınlardır. Bakım kavramının içinde yaşlının yemeğinden, düzeninden, kıyafetlerinin temizliğinden, kişisel bakımına kadar pek çok konu bulunmaktadır. Soruya cevap verenlerin pek azı; yemek yapmak gibi eylemleri bakımın içine dâhil etmiştir.

4.4. Kurum Bakımı İle İlgili Görüşler (4. Tema)

Kurum bakımı, yaşlılara sağlanan önemli fırsatlardan biridir. Araştırmada, kurum bakımı denildiğinde görüşülenlerden alınan bilgiler doğrultusunda akla öncelikli olarak huzurevlerinin geldiği sonucuna ulaşılmıştır. Görüşülenlere yaş gruplarına, yaşadıkları alanlara ya da eğitim durumu gibi değişkenlere göre “*Kurum bakımı hakkında ne düşünüyorsunuz?*” ya da “*Yaşlılara bakım veren yerler sizce nasıl?*” sorusu sorulmuştur.

Alınan cevaplara göre alt temalar oluşturulmuş ve bu temalar öncelikle “Olumlu” ya da “Olumsuz” şeklinde kategorize edilebilmiştir.

Kurum Bakımını olumlu olarak değerlendirenlerin cevapları genel olarak 4 kategoriye ayrılmış ve “Yaşlının Bakım Alabilmesi”, “Başkalarına Yük Olmamak”, “Yaşlının Düzeni”, “Yaşlılarla Birlikte Olmak” üzerinde yoğunlaşmıştır.

Kurum Bakımı ile ilgili olumsuz görüş bildirenlerden alınan cevaplar 6 başlık hâlinde deşifre edilmiştir. Olumsuz olarak nitelendirilebilecek değerlendirmelerin arasında ise; “Geleneklere Aykırılık”, “Aile Bağlarının Kopması”, “Şiddet”, “Kötü Şartlar”, “Mahalle Baskısı” ve “Olumsuz İmaj” vardır.

Görüşülenlerin, kurum bakımı ile ilgili düşüncelerinden sonra, kendilerinin kurum bakımı almayı isteme durumları sorgulanmıştır. “Siz yaşlandığınızda kurum bakımı almayı ister misiniz?” ya da “Yaşlanınca yaşlıların bakıldığı yerlere gitmek ister misiniz?” şeklinde sorulan soru karşısında alınan cevaplar 4 alt temaya ayrılmış ve “İstiyorum”, “İstemiyorum”, “Kararsızım”, “Bakan Olmazsa Giderim” şeklinde deşifre edilmiştir.

4.5. Yaşlı İhmal ve İstismarı (5. Tema)

İhmal ve istismar konusuyla ilgili sorulan sorulara alınan cevaplar öncelikle “Var” ya da “Yok” şeklinde incelenmiştir. Cevaplar deşifre edilirken olmadığını ifade edenler için çeşitli alt temalar oluşturulmamıştır. Olduğunu ifade edenlerin de literatürdeki sınıflamaya sadık kalınarak sınıflandırması yapılmıştır. Yani “Var” diyenlerin verdikleri cevaplar; “Ekonomik İstismar”, “Fiziksel İstismar”, “Duygusal/Psikolojik İstismar” ve “Cinsel İstismar” şeklinde ayrılmıştır. Ancak görüşmelerden sonra verilen cevaplar incelendiğinde, bütün istismar türlerine referans bulunmakla birlikte yalnızca cinsel istismarın olduğunu söyleyen hiç kimse olmamıştır.

4.6. Kuşak Çatışması (6. Tema)

Görüşülenlerin bireysel özelliklerine göre; “Günümüzde kuşak çatışmasının yaşandığını düşünüyor musunuz?” ya da “Sizce gençlerle yaşlılar anlaşabiliyorlar mı?” soruları sorulmuş ve cevaplar konusunda yönlendirme yapılmamıştır.

Kuşak çatışması olup olmadığıyla ilgili sorulan sorular, öncelikle “Var” ve “Yok” olarak iki alt tema hâlinde belirlenmiştir.

“Var” alt temasına dâhil edilen ifadeler “Yaş Farkı”, “Görüş Farklılıkları”, “Teknolojinin Gelişmesi”, “Yaşlıları Cahil Görme”, “Yaşlıların Tecrübelerine Önem

Vermeme” şeklinde deşifre edilmiştir.

4.7. Yaşlılara Saygı (7. Tema)

Bu tema oluşturulurken, görüşülenlere “*Günümüzde yaşlılara saygı duyuluyor mu?*” sorusu yöneltilmiştir. Alınan cevaplar yalnızca “Var” ve “Yok” olarak sınıflandırılmış ve herhangi bir model oluşturmaya çalışılmamıştır.

Görüşmelerde dikkat çekici olarak, yaşlılara saygının sorulduğu görüşmeciler, yaşlılara olan saygıyı, günümüzle geçmişi kıyaslayarak anlatmaya çalışmıştır.

4.8. Mekâna Göre Yaşlılık (8. Tema)

“Mekâna Göre Yaşlılık” teması öncelikle iki alt temaya ayrılmıştır. Bunlar; “Kentsel Alanda Yaşlılık” ve “Kırsal Alanda Yaşlılık”tır. Her iki mekân için de olumlu ve olumsuz olarak nitelendirilebilen ifadelerle dayanılarak yeniden alt temalar oluşturulmuştur.

Kentsel alanla ilgili görüşmelerden edinilen ifadelerle öncelikle “Olumlu” ve “Olumsuz” olarak iki alt tema oluşturulmuştur. Kentsel alanlarda yaşlıların çeşitli nedenlerle daha rahat bir yaşlılık geçirdiğini düşünen görüşülenlerden alınan cevaplar bir araya getirilmiştir. Olumlu olduğu yönünde görüş bildirenlerin cevapları, “Ekonomi”, “İmkânların Fazlalığı”, “Sosyal Çeşitlilik” şeklinde üç başlık altında deşifre edilebilmiştir. Kentsel alanda yaşayan yaşlıların, mekânsal olarak bu zorluklarla karşılaştıklarını belirtenlerin görüşleri bir araya getirilmiştir. “Olumsuz” olduğu yönünde görüş bildirenlerin cevapları ise, “Ekonomi”, “Hareketsizlik”, “Yalnızlık”, “Güvensizlik”, olmak üzere dört başlık altında deşifre edilebilmiştir.

Görüşmecilerin kırsal alanla ilgili ifadelerinden yola çıkılarak, ifadeler öncelikle olumlu ve olumsuz olarak değerlendirilmiş, daha sonra alt temalar oluşturularak ifadeler, bu alt temaların içine yerleştirilmiştir. Olumlu olduğu düşünülen ifadeler bir araya getirildiğinde, “Giderlerin Az Olması”, “Hareketliliğin Devamlılığı”, “Sosyal İlişkilerin Yoğunluğu” ve “Temiz Çevre” şeklinde dört kategoride deşifre yapılabilmektedir. Kırsal alanda yaşlılığın olumsuzluğuna vurgu yapan ifadeler de “İmkânların Kısıtlılığı”, “Bakımsızlık”, “Yıpranma”, “Eğitimsizlik”, başlıklarıyla deşifre edilmiştir.

4.9. Yaşlıların Günlük Yaşam Aktivitelerinin Değerlendirilmesi (9. Tema)

Oluşturulan “Yaşlıların Günlük Yaşam Aktivitelerinin Değerlendirilmesi” teması, iki alt temaya ayrılarak “Kırsal Alanlar” ve “Kentsel Alanlar” olarak incelenmiştir. Bu noktada dikkat edilmesi gereken husus; örneğin, kırsal alanda yaşayan bireylerin yalnızca kırsal

alandaki görüşlerinin değerlendirilmesi değil; aynı zamanda kırsal alanda yaşayan bireylerin kentsel alandaki yaşlıların günlük yaşam aktivitelerini de değerlendirmesidir. Tersi de geçerlidir.

Kentsel alandaki yaşlıların günlük yaşam aktivitelerini değerlendirenlerin verdikleri cevaplar; beş kategori altında deşifre edilebilmiştir. Bu kategoriler; “Evde Vakit Geçirirler”, “Gezmeye Giderler”, “Kahveye Giderler”, “Yürüyüş Yaparlar”, “Camiye Giderler”dir.

Kırsal alanda yaşlıların günlük yaşam aktiviteleri verilen cevaplar doğrultusunda 6 kategoride deşifre edilebilmiştir. Bu kategoriler şu şekilde ortaya çıkmıştır; “Evde Vakit Geçirirler”, “Komşuya Giderler”, “Kahveye Giderler”, “Torun Bakarlar”, “Toprakla Uğraşırlar”, “Camiye Giderler”.

4.10. Yaşlılık ve Din (10. Tema)

Yaşlılığın yaşamın son basamağı olduğu herkes tarafından kabul görmüş bir durumdur. Yaşamın sonu yaklaştıkça bireylerin aklını kurcalayan konulardan bir tanesi de ölümden sonra olacaktıdır. Bu sebeple gençliklerinde yaşamlarının henüz sona ermeyeceğini düşünen bireyler, çeşitli sebeplerle bu sorgulamayı yapmayarak, dini vecibeleri yerine getirmek konusunda isteksiz olabilmektedir. Ayrıca çalışma hayatında aktif olarak yer alan bireyler, zamanın yetersizliği dolayısıyla dinî faaliyetlerden uzak durabilmektedir. Görüşülenlerin bu duruma yoğun olarak vurgu yapmaları, daha önce de bahsedildiği gibi bu temanın ortaya çıkmasına sebep olmuştur.

Görüşülenlerden yaşlanıldığında dinî faaliyetlerin arttığı yönünde referanslar alındığı için, konuyla ilgili alt tema oluşturma ihtiyacı hissedilmemiştir.

Yaşlılık ve din değerlendirmesinde görüşülenlerin, toplumun genelinde gözlemledikleri görüşlerine yer verilmiştir. Baskın olan düşünce yaşlanmayla birlikte ölüm korkusunun insanları sarması ve bu nedenle inançları doğrultusunda ahiretlere yatırım yapmaları doğrultusundadır. Bu durum aktivite kuramını da destekler şekilde boş zamanların dinî faaliyetlerle doldurulmasını da kapsamaktadır.

Camilere veya dinî toplantılara gitmek; komşuya, gezmeye ya da kahveye gitmek gibi aynı zamanda sosyalleşmeye aracı olan bir durumdur. Özellikle meslek hayatından çekilen, emekli olan insanlar; var olan çevrelerini kısmen yitirdikleri için sosyalleşme ihtiyaçlarını bu yolla karşılayabilmektedir.

4.11. Yaşlılık Dönemi Değerlendirmesi (11. Tema)

Görüşülenlerden son olarak yaşlılık dönemini nasıl gördüklerini ifade etmeleri istenmiştir. Bir süreç olarak düşünüldüğünde yaşlılık döneminin olumlu yönleri, olumsuz yönleri, yaşlılık döneminde meydana gelen davranış değişiklikleri ve Türkiye'deki yaşlılık dönemi ile yurtdışında yaşayan yabancıların yaşlılık dönemi kıyaslaması da bu temanın alt temalarıdır.

Görüşülenlere yaşlılık döneminin olumlu ve olumsuz yönleri ile bu dönemde bireylerde meydana gelen davranış değişiklikleri soru olarak yöneltilmiştir. Ancak beklenmedik bir şekilde, görüşülenlerin büyük bir kısmı bu dönemi, başka ülkelerde yaşanan yaşlılık dönemi ile kıyaslayarak anlatma yoluna gitmişlerdir.

Yukarıda bahsi geçtiği üzere bu durum, son temanın “Yaşlılık Döneminin Olumlu Özellikleri”, “Yaşlılık Döneminin Olumsuz Özellikleri”, “Yaşlılık Döneminde Davranış Değişiklikleri” ve “Yaşlılık Döneminin Yurtdışı Karşılaştırılması” olmak üzere 4 alt temaya ayrılması ihtiyacını doğurmuştur.

İlk tema olan “Yaşlılığın Algılanması” temasında, “*Yaşlılık denilince aklınıza ilk gelen şey nedir?*” sorusu sorulmuştur. Bu tema, ilk temayla benzerlik gösterse de bu temada bir süreç olarak düşünüldüğünde yaşlılığın nasıl değerlendirildiği derinlemesine incelenmiştir. Görüşülenlerin demografik özelliklerine göre “*Sizce yaşlılık döneminde güzel olan şeyler nelerdir?*” ya da “*Yaşlılık döneminin olumlu yönleri nelerdir?*” sorusuna verilen cevaplar çerçevesinde 9 kategoride deşifre gerçekleştirilmiştir. Bunlar; “Emeklilik”, “Tecrübe”, “Saygı-İlgi Görme”, “Torun Sahibi Olma”, “Sabırlı Olma”, “Sakin Yaşam”, “Yaşam Standartlarının İyileşmesi”, “Aktif Yaşlanma” ve “Yok”tur.

Görüşülenlere demografik özelliklerine bağlı olarak “*Yaşlılık döneminin en olumsuz yanları nelerdir?*” ya da “*Yaşlılık döneminde en kötü şeyler nelerdir?*” soruları sorulmuştur. Verilen cevaplar, “Bakıma Muhtaçlık”, “Fiziksel Yetersizlikler”, “Hastalıklar”, “Dışlanma”, “Yalnızlık”, “Yoksulluk”, “Eğitimsizlik”, “Ölüm” kategorilerinde deşifre edilmiştir.

Yaşlılık döneminde davranış değişikliği yaşandığı ile ilgili referans yoğunluğu yaşlılık döneminde yaşlıların davranış değişikliğinin olumsuz yönde olduğu/olacağı üzerinedir. Bu referanslardan çok azı yaşlılığın bireyleri olgunlaştırabileceğinden bahsetmiştir. Yaşlılıkta davranış değişikliği konusunda öne çıkan ifadelerin bir kısmı; çocukluğa geri dönmek, huysuzluk, alınganlık, aksiliktir.

Yaşlılık Dönemi ile ilgili görüşler alınırken, görüşülenlerin büyük çoğunluğu cevaplarının bir kısmını, Türkiye'deki yaşlıları, yurtdışındaki yaşlılarla kıyaslayarak vermişlerdir.

Araştırmada yer alması düşünülmeyen bu tür bir kıyaslama, sahadaki verilerin fazlaca olmasından dolayı araştırmaya dâhil edilmiştir.

Görüşülenlerin, Türkiye'deki yaşlıları ve yaşlılığı nasıl değerlendiklerini görmek açısından; yurtdışındaki yaşlılardan örnekler verilmesi olumlu sonuçlar doğurmuştur. Görüşülenlerin büyük bir kısmı, yaşlılıkta maddi durumun iyi olmasının yaşlılığı olumlu yönde etkileyeceğini görüşmelerin çeşitli yerlerinde ifade etmişlerdir. Yurtdışında yaşayan yaşlıların da ekonomik olarak Türkiye'ye kıyasla daha güçlü olduklarını düşünmektedir. Bunun dışında kültürel olarak yurtdışındaki yaşlıların özellikle turistik gezilerde bulunma alışkanlıklarının olduğunu düşünmektedir. Ayrıca onların aktif ve sağlıklı yaşlanmalarının bir getirisi olarak daha genç göründüklerini de ifade etmişlerdir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Araştırma sonucunda bireylerin yaşlanma, yaşlılık ve yaşlıları değerlendirmelerinin, demografik özellikleri açısından farklılık gösterdiği sonucuna ulaşılmıştır. Hatta bireylerin değerlendirmeleri, tecrübeleriyle de doğrudan ilişkilidir. Evinde muhtaç bir yaşlı bulunan kimse, yaşlılığı ya da yaşlıları muhtaçlıkla değerlendiriyorken, çevresinde gördüğü yaşlı örnekleri genellikle kendi işlerini yapabilen kimseler olan görüşmeciler, yaşlanma, yaşlılık ya da yaşlıları farklı değerlendirmiştir.

Bireylerin yaşlılığa olan bakış açıları, yaşlılığın başlama yaşıyla ilgili de pek çok farklı görüşün ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Görece genç görüşmeciler, yaşlılığın başlama yaşıyla ilgili 65 altı yaşları söyleyebilirken; yaşları ilerlemiş olan görüşmeciler, bu yaşı 65 üstü olarak belirtmeyi ya da herhangi bir yaş telaffuz etmeden başka kriterlerle yaşlılığın başladığını belirtmeyi uygun görmüşlerdir.

Araştırma sonucunda yaşlılığın her iki mekânda da bakım sorunu temelinde bir yük olarak görülebileceği sonucuna ulaşılmıştır. Araştırma konusunda görüşmecilerin en çok üzerinde durduğu konu bakımla ilgili konular olmuştur. Hem evde bakım hem de kurum bakımı, görüşülenlerin yaşlılıktan korkma durumunda söylediklerini de destekler niteliktedir. Görüşmeciler, demografik özellikleri fark etmeksizin yaşlılıkta muhtaçlığın kötü bir durum olduğunu belirtmişler ancak yine de hemen hemen bütün görüşülenler kendi yaşlısına kurum bakımı aldırarak istemediğinin de altını çizmiştir. Kurum bakımının tercih edilebileceği

durumlar da genellikle zorunlulukla nitelendirilmiştir. Gerekli olmadığı durumlarda evde bakımın tercih edildiği sonucuna ulaşılmıştır.

Yaşlı ihmal ve istismarı konusu, literatürde gizliliğini korumakta olan bir konu olarak değerlendirilmektedir. Yapılan görüşmeler sonrasında literatürdeki bu bilgiyi destekleyecek ifadeler rastlanmıştır. Görüşülenler, bu durumu yaşamadıklarını, yaşadığı yerler olsa bile bilemeyeceklerini belirtirken; özellikle kırsal alanlarda yaşayan görüşmeciler, yaşadıkları gibi küçük yerlerde istismarın gerçekleşmesi durumunda kırsal alan sakinleri tarafından duruma müdahale edileceğini sıkça ifade etmişlerdir.

Kuşak çatışması konusu, kırsal alanlarda da kentsel alanlarda da rastlanılan bir durum olmuştur. Özellikle kentsel alanlarda yaşayan bireyler, kırsal alanlarda yaşlılara daha fazla saygı gösterildiği fikrine sahip olsa da kırsal alanlarda yaşayan bireyler tarafından bu fikir desteklenmemiş ve kırsal alanlarda da gençlerin yaşlılara eskisi kadar saygı duymadıkları bu sebeple kuşak çatışması yaşandığıyla ilgili görüş bildirmişlerdir.

Kırsal alanlarda da kentsel alanlarda da yaşlıların günlük yaşam aktiviteleri büyük oranda benzerlik göstermekte ve görüşülenlerin yaşlanma, yaşlılık ve yaşlılara yönelik değerlendirmeleri aktiviteler özelinde değerlendirildiğinde “durağan”lığı işaret etmektedir.

Araştırma sonunda bütünsel olarak yaşlılık dönemi değerlendirildiğinde, daha çok olumsuzluklarla betimlendiği göze çarpmaktadır. Dönemin olumlu özelliklerinin de olduğu belirtilse de sosyal katılımdan, aile ilişkilerine ve hatta yoksulluğa kadar yaşlılık döneminde pek çok sorunla karşılaşıldığı görüşmecilerin ifadelerinde yer bulmuştur.

Yaşlıları topluma kazandırabilmek henüz tam anlamıyla başarılabilen bir süreç olamamıştır. Onların toplumdan dışlanmasının önüne geçmek gerekmektedir. Bunun nedeni sadece yaşlılar olmayıp yaşlananlar da olmaktadır. Özellikle iyi organize edilmiş sosyal güvenlik sistemi, geniş bir yelpazeye hizmet vererek, yaşlılık döneminin ekonomik ve sağlık problemlerine çözüm getirebilir niteliklere taşınmalıdır. Sadece bununla da kalmayıp yaşlılar ve yaşlılığın sosyal entegrasyonunun da sağlar niteliklere getirilmelidir. Bilimsel araştırmalar ışığında söylenebilir ki; bugünün yaşlılık konusundaki en önemli sorundan sayılabilecek olan bakım ve yardıma muhtaçlık, ilerleyen zamanlarda da yaşlılığın en önemli sorundan biri olmaya devam edecektir. Bakıma muhtaçlık, tek boyutlu bir problem değildir. Bu durumun gerçekleşmesi hâlinde problemin tüm boyutlarına ayrı çözümler bulunması gerekmektedir. Örneğin bakıma muhtaç hâle gelen bireyin öncelikle kendisiyle, ardından bakım veren aile ya da aile üyeleriyle meydana gelen sorunlar geniş çaplı bir incelemeye ve çözüm sürecine tabi

tutulmalıdır. Sosyal güvenlik sistemi aracılığıyla, sistem içinde bakıma muhtaç yaşlı ve yaşlının bu durumdan ekonomik, sosyal ya da psikolojik anlamda direkt olarak etkilenen bakım veren kimse bakım sürecini mümkün olduğunca az zararla atlatabilir hâle getirilmelidir. Sosyal güvenlik sistemi bu gerekleri sağladığında yaşlıyı topluma doğrudan entegre edemese de dışlanmasına engel olabilecek özellikleri bir araya getirmiş olacaktır.

Ayrıca daha önce değinildiği gibi henüz tam anlamıyla gün yüzüne çıkarılamayan yaşlı ihmal ve istismar sorununa verilen önemin giderek artıyor oluşu, olumlu bir durumdur. Bu konuyla ilgili toplumsal farkındalık ve duyarlılığın gelişmesi, sorunun çözümü için yeterli olmasa da engellenmesi ya da görülme sıklığının azaltılmasıyla ilgili önemlidir. Bu konuda atılabilecek en önemli adım, toplumsal bilincin artırılmasına yönelik çalışmaların planlanması ve uygulanmasıdır. Yaşlı bireyler, yaşadıkları istismar ya da ihmal durumlarında utanma ya da kendilerini suçlama yollarına başvurabilirler. İhmal ya da istismara uğrayanların bu davranışlara yönelmemesi için birtakım bilgilendirilmelerin yapılması hatta bu sorunlarla baş başa kaldıklarında başvurabilecekleri kurum ve merkezlerin hangileri olduğunun öğretilmesi ve son olarak devlete bağlı birimlerin daha etkin ve işlevsel çalışmasının sağlanması, atılabilecek adımlardan bir kaçıdır.

Araştırmanın sonuçlarının arasında yer alan yaşlılığa yönelik olumsuz algının değiştirilmesi, hem yaşlılar, hem gençler, hem de toplumsal bütünlük için önemli bir konudur. Bireylerin medyadan bu konuda etkilendikleri araştırmayla sabittir. Yaşlanma, yaşlılık ve yaşlılara yönelik düşüncelerin olumlanması için özellikle gazetelerde, dergilerde, radyolarda, dizilerde, reklamlarda, filmlerde, kamu spotlarında kısacası yazılı ve görsel basında çeşitli stratejiler izlenebilir. Ayrıca yaşlıların toplum içinde aktif rol aldıkları etkinliklerin düzenlenmesi de yaşlılığın görünürlüğünün artması ve toplumsal bütünleşmenin sağlanması için atılabilecek adımlardandır.

Son olarak; yaşlılığın bütünsel bir incelemeye tabi tutulması ve yaşlıların her yönüyle yaşadıkları sorunların ortaya çıkarılması; onlar için geliştirilecek politikaları, onlara götürülecek hizmetleri düzenlemek için büyük önem taşımaktadır. Bu nedenle yaşlanmayı, yaşlılığı ve yaşlıların gereksinimlerini tanımaya yönelik çalışmaların farklı alanlarda sürdürülmesi son derece önemlidir.

KAYNAKLAR

- AKÇAY, C. (2011), Yaşlılık: Kavramlar, Kuramlar ve Yaşlılığa Hazırlık, Kriter Yayınları, İstanbul.
- BAYRAKTAR, S. (2015), “Yaşlılık Algısı”, Kalkınma Atölyesi Dergisi, Yıl:1, Sayı: 2, ss. 28-37.
- BEILL, B. (2003), İyi Çocuk, Zor Çocuk: Doğru Davranışlar Çocuklara Nasıl Kazandırılır?, çev. Cuma Yorulmaz, Arkadaş Yayınevi, Ankara.
- BOND, J. ve LYNNE, C. (2004), Quality of Life and Older People, Open University Press, New York.
- BOZKURT, V. (2015), Değişen Dünyada Sosyoloji: Temeller, Kavramlar, Kurumlar, Ekin Yayınevi, Bursa.
- ÇAMUR DUYAN, G. (2008), “Yaşlı İstismarı”, Psikolojik, Sosyal ve Bedensel Açından Yaşlılık, der. Kurtman Eranlı – Melek Kalkan, Pegem Akademi Yayınları, Ankara, ss. 155-170.
- ÇİLİNGİROĞLU, N. ve DEMİREL, S. (2004), “Yaşlılık ve Yaşlı Ayrımcılığı”, Türk Geriatri Dergisi, c. 7 S. 4, ss. 225-23.
- GILLEARD, C. ve HIGGS, P. (2005), Contexts of Ageing: Class, Cohort and Community, Polity Press, Cambridge.
- GÖKSU, T. (2007), Sosyal Psikoloji, Seçkin Yayınları, Ankara.
- VICTOR, C. R. (2005), The Social Context Of Aging, Routledge Press, New York.
- GÖNÜLLÜ TAŞKESEN, C. (2012), "Türkiye'de Yaşlılık ve Evde Yaşlı Bakımı; Resmi Karar ve Uygulamaların Yerinde Tespiti (Isparta İli Araştırması)", Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Isparta.
- HALSTEAD M. J. ve - TAYLOR, M. J. (2000), “Learning and Teaching About Values: A Review of Recent Research”, Cambridge Journal Of Education, c. 30, S. 2. ss. 169-202.
- HOMANS, G. C. (1971), İnsan Grubu, TODAİ Yayınları, Ankara.
- İŞÇİ, M. (2007), Davranış Bilimleri, Der Yayınları, İstanbul.
- KALKAN, M. (2008), “Yaşlılık: Tanımı, Sınıflandırılması ve Genel Bilgiler”, Psikolojik, Sosyal ve Bedensel Açından Yaşlılık, der. Kurtman Eranlı, Melek Kalkan, Pegem Akademi Yayınları, Ankara, ss. 1-15.
- KOÇAK, A. ve TERKAN, B. (2010), Medya ve Yaşlılar: Yaşlıların Medya İzleme Davranışları ve Motivasyonları, Çizgi Kitabevi, Konya.
- KRECH, D. ve CRUTCHFIELD, R. S. (1990), Sosyal Psikoloji, çev. Erol Güngör, Ötüken Neşriyat, İstanbul.
- MARSHALL, G. (1999), Sosyoloji Sözlüğü, çev. Osman Akınhay - Derya Kömürcü, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara.
- MORGAN, L. A. ve KUNKEL, S. (1998), Aging: The Social Context, Pine Forge Press, California.
- PICARD, R. G. (1991), “The Journalist’s Role in Coverage of Terrorist Events” , Media Coverage of Terrorism, der. Odasuo Alali - Kenoye Eke, Sage Publications, California, ss. 40-48.

- POWELL J. L. ve LONGINO, C. F. (2002), "Postmodernism Versus Modernism: Rethinking Theoretical Tensions in Social Gerontology", *Journal of Aging And Identity*, c. 7, S. 4, ss. 219-226.
- SAYGILI, S. (2011), *Yaşlılık Psikolojisi*, Elit Kültür Yayınları, İstanbul.
- T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2011, *Türkiye’de Yaşlılık Dönemine İlişkin Beklentiler*, T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara.
- TAVŞANCIL, E. ve ASLAN, A. E. (2001), *İçerik Analiz ve Uygulama Örnekleri*, Epsilon Yayınevi, İstanbul, s. 21-22.
- TUFAN, İ. (2003), *Modernleşen Türkiye’de Yaşlılık ve Yaşlanmak: Yaşlanmanın Sosyolojisi*, Anahtar Kitaplar Yayınevi, İstanbul.
- UYSAL, A. (2002), "Dünyada Yaygın Bir Sorun: Yaşlı İstismarı ve İhmali", *Aile ve Toplum*, c. 2, S. 5, ss. 43-49.
- YÜKSEL, A. vd. (2007), *Nitel Araştırma: Neden, Nasıl, Niçin?*, Detay Yayıncılık, Ankara, 2007.
- ZENCİRKIRAN, M. (2015), *Sosyoloji*, Dora Yayınları, Bursa.